کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٨٤٥ ■ پێنجشەممە ٣١ی خاکەلێوەی ١٤٠٢ _ ٢٠ی ئاپریلی ٢٠٢٣

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

خالید عەزیزی: چیدی قایل نابین باسی «تەمامییەتی ئەرزی»مان لەگەڵ بکەن

– ئاغای پەهلەوی تا ئەوکاتەی نوێنەرایەتیی بیروبوچوونی حیزبێکی سیاسی بە بەرنامە و ئامانجی دیاریی خۆیانەوە نەکات، بە سێلێبریتی دادەنرێت، بەڵام حیزبی دێموکرات هەوڵ دەدا لەگەڵ حیزبە سیاسییەکان ڕێککەوتنی هەبێت، هەتا سێلێبریتییەکان.

– لە ڕاگەیاندنی مەنشووری جۆرج تاوندا پەلە کرا، ئەم مەنشوورە ئێران بە وڵاتێکی فرەنەتەوە دانانێت. ئەوەندەش کە بۆ ماف و ئازادییەکانی نەتەوەکان لە ئێران و پرسی چەندیوچۆنیی هاوبەشی لە دەسەڵات و وەلانانی ناوەندگەرایی دەگەڕێتەوە، شەففافییەت و ڕوونبێژیی پێویستی نییە.

– بۆچی هەرکاتێک دێین لەسەر داهاتووی ئێران لەگەڵ لایەنە سیاسییەکان دانیشتن و وتوویژمان هەبێت، دەمودەست و بەر لە هەر شتێک باسی تەمامییەتی ئەرزی دەکرێت؟ ئێمە ئیدی لە حیزبی دێموکراتدا قایل نابین لە هەر کۆبوونەوەیەکدا باسی تەمامییەتی ئەرزی بێتە گۆڕێ. ل (٢)

پەڵەیەکی دی بە تەوێڵی ڕێژیمەوە

بیوتێرۆریزمی کۆماری ئیسلامی دژی شۆڕشی ژینا

داگیرساندنی قەیران بە قەیران

عەلی بداغی

کۆماری ئیسلامیی ئێران لە نێوەڕاستەکانی پێنجەمین دەیەی دەسەڵاتدارەتیی خۆیدا هەم کۆمەڵگە و وڵات، و هەم حاکمییەتی سیاسیی خۆیشی بەرەوڕووی زۆر قەیران و تەنگژە کردووەتەوە.

ناوەندی توێژینەوە ستراتیژییەکانی سەرۆککۆماری لە دەوری دووهەمی سەرۆککۆماریی حەسەن ڕوحانیدا ١٠٠ تەنگژەی بۆ داهاتووی ئێران دەستنیشان کردبوو کە قەیرانەکانی ئاو، بێکاری، ژینگە، هەڵاوسانی ئابووری، بێهداشت، وەبەرهێنان لە کەرتی وزە، گەندەڵیی گشتی و لاوازیی متمانەی خەڵک بە دەسەڵات لە ڕیزی پێشەوەیاندا بوون. بەڵام لێکدانەوەی کارناسانی سیاسیی سەربەخۆ و خوێندنەوەی ئەوان بۆ قەیرانەکانی وڵات شتێکی ترە. قەیرانگەلێک کە ئێستا ئیدی کەوتوونەتە بەردەم کاریگەرییەکانی شۆڕشی ژینا و لێکەوتەی جیاوازتریشیان هەیە.

شک لەوەدا نییە ئەو ١٠٠ قەیرانەی کارناسە حکوومەتییەکان دەستنیشیان کردووە و دەوڵەت و دەسەڵاتیان لە مەترسییەکانیان وریا کردۆتەوە، بەدەر لەوانەی لە خانەی بەرژەوەندەییە ئیدۆلۆژیکییەکانی ڕێژیمدا جێ دەگرن؛ ئەوانیدی ڕاست و لەجێی خۆیاندان. بەڵام چارەسەری ئەو قەیرانگەلە لە جێدا لەگرەوی داننان بە کۆمەڵە قەیرانێکی دیکەدایە کە لە باوەڕی ڕێژیمدا نەبووە بە قەیرانیان دابنێ و لایان لێ بکاتەوە. وەک: قەیرانی شوناس لە سڕینەوەی شوناسی ئێترەکاندا، قەیرانی دەسەڵاتی سیاسیی ڕیفۆرمهەڵنەگر، قەیرانی هاوبەشیی سیاسی و کۆمەڵایەتی و دابەشکردنی کۆمەڵگە، قەیرانی فکری و ڕەواییەت و بڕیارسازیی چارەنووسساز لەسەر داهاتووی وڵات و کۆمەڵگە و هتد. بەڵام ئەوانە لەسۆنگەی چی؟ ئەندامەتی لە یانەی وڵاتانی خاوەن بۆمبی ئەتومیدا.

سیاسەتی دەرەکیی ڕێژیم بەتایبەت هەوڵدانی بەردەوام بۆ خاوەنێتیی بۆمبی ئەتومی کە نەک بووەتە هۆی ئەوەی لە هاوکێشە نێودەوڵەتییەکاندا... ل (٢)

فۆبیای ژینا و تۆڵەستێنی لە کچان

چوار مانگ دوای دەرکەوتنی یەکەم نیشانەکانی هێرشی شیمیایی بۆ سەر خوێندنگەکان بەتایبەت قوتابخانەکانی کچان هەتا ئێستا زیاتر لە ١٥ هەزار قوتابی دەرمانداو کراون و ژمارەیەک لەوان گیانیان لەدەست داوە؛ بەڵام تا ئێستا هیچ ناوەندێکی ڕەسمی لە ئێراندا لەسەر ئەو جینایەتە نەهاتۆتە دەنگ. لە چەند ڕۆژی ڕابردووشدا سەرەڕای بەڕێوەچوونی کۆبوونەوەی ناڕەزایەتیی بنەماڵەکان و مامۆستایان، جارێکی دیکەش دەیان قوتابخانەی کچان لە شارەکانی هەرسین، نەغەدە، سەقز، مەهاباد، سنە، سەرپێڵی زەهاو، بۆکان، ورمێ و ... هێرشی بیولۆژیکییان کرایەوە سەر و لەو سۆنگەیەوە دەیان قوتابی کەوتنە سەر تەختەکانی نەخۆشخانەکان.

چالاکانی سیاسی و مەدەنی دەڵێن ناوکی سەرەکیی دەسەڵات لە کۆماری ئیسلامی بە بڕیاری خودی خامنەیی بۆ تۆڵەکردنەوە لە کچان بەهۆی ڕۆڵی بەرچاویان لە «شۆڕشی ژینا»دا قوتابخانەکانیان کردووەتە ئامانج، وەک چۆن لە کاتی سەرکوتی ڕاپەڕینەکەشدا هێزە چەکدارەکانی ڕێژیم بەئانقەست سێرەیان لە چاو و سینگ و ئەندامە جینسییەکانی کچان و ژنان گرتبوو.

لە یەکەم مانگی ساڵدا:کوژران و برینداربوونی ٦ کۆڵبەر گرتن و حوکمدانی ٣٥ زیندانیی سیاسی

لە مانگی سەرەتای ئەمساڵدا لە کوردستان ٦ کۆڵبەر بوونەتە قوربانیی سیاسەتی کوردکوژی و هەڵاواردنی کۆماری ئیسلامی، ٣٥ کەس بە تۆمەتی چالاکیی سیاسی لەدژی ڕێژیم گیراون، لانیکەم دوو کەس بە تەقینەوەی مین بریندار بوون و تەقەی سەرەڕۆیانەی هێزەکانی ڕێژیم بووە هۆی کوژرانی چوار کەس. کوژران و بریندابوونی ٦ کۆڵبەر لە کوردستان لە مانگی خاکەلێوەدا لەحاڵێکدایە کە لە ساڵی ١٤٠١ی هەتاویدا، لانیکەم ٢٢٥ کۆڵبەر لە کوردستان بە تەقەی هێزە چەکدارەکانی کۆماری ئیسلامی کوژرابوون و بریندار بیوون.

لەو ٣٥ کەسەش کە ناوەندە ئەمنیەتییەکانی ڕێژیم لە ماوەی مانگی خاکەلێوەدا دسبەسەریان کردوون، ١١ کەسیان دادگایی و سەرجەم ٣٢٠ مانگ زیندانیان بەسەردا سەپاوە. هەروەها زیندانییەک لە ورمێ بەهۆی بێبەریبوون لە خزمەتگوزاریی دەرمانی لە زیندانی ناوەندیی ئەم شارەدا گیانی لەدەست داوە. ل (٥)

ماڵی کورد و دیاردەی مەنشوورەکان
د. کامران ئەمین‌ئاوە
٣

لە گەرووی ئیلام و کرماشانەوە
باوان کرماشانی
٤

حیجابی زۆرەملێ و شۆڕشی ژینا
ڕەزا دانشجوو
٥

تان‌وپۆی بەرهەڵستی
کەریم پەرویزی
٨

تارماییەکانی داهاتووی ئێران
وریا ڕەحمانی
١٠

دریژەی

داگیرساندنی قەیران بە قەیران

دەرگەی زۆر بواری لێ دابخرێ و تەنگی پێ هەڵبچندرێ، بەڵکوو لەو سۆنگەیەوە گەمارۆی دەیان ساڵەی ئەمریکا و یەکیەتیی ئورووپا بڕست لە ئابووریی وڵات ببڕێت و کۆمەڵگە تووشی گەورەترین قەیران بکات. کۆماری ئیسلامی مانەوەی خۆی لە تەختی دەسەڵاتدا لەگرەوی هەبوونی چەکی ناوکیدا دەبینێ، بۆ ئەوەش ئامادە بووە بەشی هەرەزۆری داهات و دارایییەکانی وڵاتی بۆ تەرخان بکات، تا ئەو ڕادەیەی لە ماوەی چوار دەیەدا زیاتر لە نیوەی خەڵکی وڵات بکەونە ژێر هێڵی هەژاری، هەڵاوسانی ئابووری بگاتە سەرووی سەتا ٥٠، نرخی تمەن لە ئاست دۆلار ٧٠٠٠ هیندە دابڕمێت، دەوڵەت ئەوەندەی کورتیی بودجە هەبێت ناچار بێت نەتوانێ مووچە و مزی مووچەخۆرەکانی خۆی پێ نەدرێت و نەک هەر موڵک و سامانەکانی، بەڵکوو وەزارەتەکانیشی بفرۆشێت، و هەر بەپێی هەڵسەنگاندنی کارناسانی حکوومەتی ڕاگرتنی ئابووریی وڵات لە دۆخی هەرە تەپیوی ئێستایشیدا پێویستیی بە تەرخانکردنی ٤٠٠ میلیارد دۆلار لە ساڵدا هەبێت کە دەستەبەرکردنەکەی بۆ ڕێژیم نەک هەر خەون، بەڵکوو مەحاڵی ئەندەر مەحاڵە.

لەوەها دۆخێکدا باهۆزی شۆڕشی ژینا کۆماری ئیسلامیی ئێرانی بەرەوڕووی گەورەترین قەیرانی ماوەی دەسەڵاتدارەتیی کردووەتەوە. ئەم باهۆزە کە تەواوەتیی ڕێژیمی بەئامانج گرتووە، هەموو هێڵەسوورەکانی ڕێژیم وەک پێگەی ڕێبەری و بنەڕەتە ئیدیۆلۆژییەکانی ڕێژیمی بەزاندووە و بووەتە هۆی ئەوە ڕێژیم داهاتوویەکی ئەوتۆ لە بەردەمدا خۆیدا نەبینێت. هەروەها لە نەبوونی بێباوەڕیدا و داڕووخانی یەکجاریی دیواری متمانەی خەڵک و دەسەڵات بە یەکتری لە شۆڕشی ژینادا، کۆمەڵگەی ئێران بە گەورەترین قەیرانی کۆمەڵایەتیی مێژووی خۆیدا تێپەڕ ببێت، چونکی هەرکام لەو دوو لایەنە مانەوەی خۆی لە نەمانی ئەویتردا دەبینێت و هەوڵیشی بۆ دەدات.

لە ئێستاشدا و لە حاڵێکدا قەیرانی ئابووری پتر لە هەندێ پرس و بابەتی وەک دەستێوەردانی دەرەکی و قەیرانی ژینگە [کە پەرەسەندنەکەی هەرخۆی لەسۆنگەی قەیرانی ئابوورییە] ئەوکی کۆماری ئیسلامیی گووشیوە، سیاسەتی حکوومەت بە ئاراستەی قووڵبوونەوەی زیاتری ئەو قەیرانەدا دەڕوات؛ هۆکارەکەشی ڕوونە: بۆ ڕێبەرانی کۆماری ئیسلامی ستراتیژی، ئامانج و لەپێشتریێتی شتێکی دیکەیە. هەموو لەبیرمانە لە بانگەشەکانی هەڵبژاردنی سەرکۆماریدا کە قسەی سەر و بنی زاری هەموو کاندیداکان چارەسەری قەیرانی ئابووریی وڵات بوو، ئاکامگیرییەکە ئەوە بوو کە ئەو دۆخە سەتا ٨٠ی لە سۆنگەی بەڕێوەبەریی ناکارامە و تەنیا سەتا ٢٠ی بەهۆی گەمارۆکانەوە خولقاوە. یان ڕەئیسی، سەرکۆماری ئێستای ڕێژیم کە دروشمگەلی وەک: "بە هەموو کەلێن و کولێنی کێشە ئابوورییەکانی خەڵک و وڵات دەزانم"، "ئابووریزانەکانی وڵات یەک بە دوای یەکدا ڕیز دەکەم"، "قەیرانی ئابووری و کێشەی بژیوی خەڵک نابەستمەوە بە بابەتی سیاسەتی دەرەکی" و... بەرز کردبۆوە؛ و باسی لە بەرنامەی ٧ هەزار لاپەڕەیی تێپەڕین لە قەیرانەکانی وڵاتی دەکرد و تاق لاپەڕەیەکیشی لە هیچ کوێ بڵاو نەکردەوە. بەڵام هەموو ئەوانە جارێکی دیکەش بۆ بەفریوبردنی خەڵک بوو، چونکی ئەم دۆخە گرێدراوی سیاسەتی دەوڵەتێک، یان لە ئاکامی جۆری مودیرییەتی کابینەیەکدا نەبووە و لە ماوەی پتر لە چوار دەیە دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیدا دۆخی کۆمەڵایەتی و ئابووریی وڵات، ساڵ بە ساڵ و قۆناغ بە قۆناغ زیاتر لە زەلکاوی دارماندا ڕۆچووە.

کۆماری ئیسلامیی ئێران کە هاتە سەر کار، ئێران لە ڕیزی ٢٠ ئابووریی یەکەمی جیهاندا بوو، و زۆر گەشەسەندووتر لە کۆرەی باشوور و تورکیە! بەڵام کاتێک خومەینی وەک کەسی یەکەمی وڵات لەو سەردەمدا پێی وابێت کە ئابووری پرسێکی مرۆیی نییە و "کەر"یش دەتوانێ ئابووریی خۆی هەبێت؛ ڕوونە شوێنکەوتووانی ئەو لە دەسەڵاتدا لە ماوەیەکی کورتدا وا بکەن ئابووریی ئەو وڵاتە ئاداری لەسەر پاداری نەمێنێت. دوای چوار دەیە لە دەسەڵاتدارەتیی ئەم ڕێژیمە، هەژاری بڕستی لە کۆمەڵگە بڕیوە و نیوەی خەڵکی وڵات بۆ نانی شەویان ئاتاجن. ڕۆژ نییە نارەزایەتی و مانگرتنێک بەهۆی دواکەوتنی مز و مووچە، یان هەڵلووشینی سەرمایە و دارایی خەڵک لەلایەن ناوەندە حکوومەتییەکانەوە بەڕێوە نەچن. خەڵک پاشکەوتیان نەماوە و توانای کڕینیان گەیوەتە لانیکەنی خۆی. سندووقی بیمە و بۆنگاکان مایەپووچ هاتوونەتەوە. لە ساڵدا دەیان میلیارد دۆلار سەرمایەی لە وڵات دەبردرێتە دەرەوە. بەرهەمهێنانی نێوخۆیی فەشەلی هێناوە و وەبەرهێنانی دەرەکی لەسۆنگەی سیاسەتی دەرەکیی ڕێژیم و گەمارۆکانەوە بۆ نزمترین ئاست دابەزیوە. لە ساڵی ٢٠٢٠دا ئابووریی ئێران لە بچووکبوونەوەدا گەیشتە ئاستی وڵاتی وەک "ئانگۆلا"، "سوودان"، "نیکاراگوئە" و "گینە" و ئابووریی وڵات لە دوو ساڵی ڕابردوودا ئەوەندەی دیکەش دارماوە. کارناسانی سیاسی لەسەر ئەو باوەڕەن دۆخی ئابووریی وڵات هیندە شپرزە تەنانەت بێتوو یەکجێ تیغی گەمارۆکانیشی لەسەر لابچن، توانای پشتڕاستکردنەوەی نییە.

دۆخی ئابووریی ئیفلیجی ئێران ئاکامی دوو فاکتەری سەرەکییە: یەکەم، لە ئاستی نیونەتەوەییدا سیاسەتی دەرەکیی ڕێژیمە کە لەبری ڕێزگرتن لە بەها و بایەخە جیهانداگرەکان، لەدژی ئەوان چووەتە بەرەی شەڕەوە و شمشێری لە ڕوو بەستووە. لەم دواییانەشدا بەشداریی لە شەڕی ئۆکراین لە بەرژەوەندیی ڕووسیەی داگیرکەردا هیندەی دیکەی دۆخەکەی لە خۆی ئاڵۆزتر کردووە. دووهەم، ناکارامەیی بەڕێوەبەری و گەندەڵیی سیستماتیک کە هەموو جومگەکانی وڵات و حکوومەتی داگرتووە و هەناسەی لە ئابووریی وڵات بڕیوە. تاکەڕێگای چوونەدەرەوەی وڵات لەو دۆخەش یەکەم، هاوبەشی و یارمەتیی کۆمەڵگەی جیهانییە و دووهەم، دێموکراسیی نێوخۆیی و دروستبوونی متمانەی نێوان خەڵک و دەسەڵات. بەڵام گۆڕانکارییەکانی وڵات کە لە ئامانجەکانی شۆڕشی ژینادا وێنا دەبن، پێمان دەڵێن: هەتا کۆماری ئیسلامی مابێت، هیوایەک بە باشتربوونی ئەو دۆخە بەدی ناکرێ و هەموو ساڵێک خەڵکی ئێران لە بەهاردا دەڵێن خۆزگەم بە پار!

خالید عەزیزی:

چیدی قایل نابین لە هەر کۆبوونەوەیەکدا باسی تەمامییەتی ئەرزی بێتە گۆڕێ

ئاماژە: حەوتووی ڕابردوو کاک خالید عەزیزی، وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران میوانی بەرنامەی "داهاتووی حیزبەکانی کوردستانی ئێران" لە دەنگی ئەمریکا بوو. میوانێکی دیکەی بەرنامەکە بەڕێز کاک عەبدوڵڵا موهتەدی، سکرتێری کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران بوو. پرسی هاوپەیمانی لەنێو ئۆپۆزیسیۆن، مەنشوورەکەی جۆرج تاون و داهاتووی شۆڕشی ژینا تەوەرە سەرەکییەکانی ئەم وتووێژە بوون. "کوردستان" پوختەی سەرنج و بۆچوونەکانی کاک خالید عەزیزی لەم دیمانەیەی کردووەتە کوردی و بۆ خوێنەرانی گواستۆتەوە.

کاک خالید عەزیزی، وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە وەڵامی ئەو پرسیارەدا کە "وێدەچێ لە چەند مانگی ڕابردوودا دوای ڕاگەیاندنی مەنشوورەکەی جۆرج تاون حیزبە کوردییەکان لەنێو خۆیاندا تووشی ناکۆکی بووبن و، ئەمە چەند ڕاستە؟"، گوتی: بوونی بۆچوونی جیاواز شتێکی تەواو ئاساییە، بەڵام لێرەدا بابەتێک هەیە. هەمووان دەزانین بزووتنەوەی ژینا چەخماغەکەی لە کوردستان لێ درا و بەهۆی یەکگرتوویی خەڵکەوە بۆ هەموو ناوچەکانی دیکە پەلی هاویشت. کەچی لە دەرەوەی وڵات ئۆپۆزیسیۆنی ڕێژیم نەیتوانی شۆڕشی خەڵک لەپێناو دروستکردنی هاوپەیمانییەک بۆ ڕێبەریکردنی شۆڕشەکە و جێگرەوەی کۆماری ئیسلامیدا مودیرییەت بکات. حیزب و لایەنە سیاسییەکانی دەرەوەی وڵات بە سەر شۆڕشەکەدا کەوتن و بێگومان لەنێو ئەو هەمووە بیروبۆچوونە جیاواز و، تەنانەت دژ بە یەکیشدا تا ڕادەیەک سرووشتییە جیاوازیی بیروبۆچوون لەسەر هاوپەیمانییەکان دروست بووبێت. ئەوەندەی کە بۆ حیزبە کوردییەکان و بەڕوونی حیزبی دێموکرات و کۆمەڵە دەگەڕێتەوە، ئێمە لە ناوەندی هاوکاریی حیزبەکانی کوردستانی ئێراندا پێکەوەین، بەڵام لەسەر پرسی چەندیوچۆنیی هاوپەیمانی و ئاڵترناتیڤی کۆماری ئیسلامیدا ناکۆکیی بیروبۆچوونمان هەیە. ئێمە وەک حیزبی دێموکرات پێمان وایە ئەو هاوپەیمانی و ئاڵترناتیڤی کۆماری ئیسلامی دەبێ دەرەنجامی ڕێککەوتن و هاوکاریی نێوان حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکان بێت، نەک ئاکامی دانیشتن و ساغبوونەوەی سێلێبریتییەکان. ئێمە ڕێزمان بۆ خەباتی هەموو تاکێک هەیە لە دژی کۆماری ئیسلامی، بەڵام لەسەر ئەو بڕوایە نین کە ئیدارەکردنی ئێرانی داهاتوو بە سێلێبریتییەکان بسپێردرێ. وەک چۆن لە هەموو وڵاتە دێموکراتیکەکاندا ئەوە حیزبە سیاسییەکانن لە ئەنجامی کێبرکێ یان هاوکاریی نێوانیاندا لەسەر ئیدارەکردنی وڵات ساغ دەبنەوە.

کاک خالید عەزیزی لە وەڵامی ئەو پرسیارەی "سیامەک دێهقانپوور"دا کە ئاخۆ ئێوە "شازادە ڕەزا پەهلەوی" بە سێلێبریتی دەزانن، گوتی: ئاغای پەهلەوی تا ئەوکاتەی نوێنەرایەتیی بیروبۆچوونی حیزبێکی سیاسی بە بەرنامە و ئامانجی دیاریی خۆیانەوە نەکات، بە سێلێبریتی دادەنرێت. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانیش هەوڵ دەدا لەگەڵ حیزبە سیاسییەکان ڕێککەوتنی هەبێت، هۆکارەکەشی ئەوەیە تاکەکان و سێلێبریتییەکان تەنیا لە بەرانبەر خۆیاندا خۆیان بە بەرپرسیار دەزانن، چونکی کۆنگرەیەک، کۆمیتە ناوەندییەک، ڕێبەرییەک و خەڵکێک نییە هەتا لێپرسینەوەیان لێ بکات. ئەوان هەرکات پێیان خۆش بێ لەو ڕێگایەدا لەگەڵت دەکەون و هەرکاتێکیش نەیانویست گۆڕەپانەکە چۆڵ دەکەن. ئێمە لە حیزبی دێموکراتدا پێمان وایە لەپێوەندی لەگەڵ خەبات دژی کۆماری ئیسلامیدا و لە ڕیزبەندیی دژبەرانی ئەو ڕێژیمەدا بەتایبەت لە دەرەوەی وڵات حیزب و لایەنی سیاسیی جۆراوجۆر بە بیروبۆچوونی جیاواز زۆرن. مادام ئەو حیزب و لایەنە سیاسییانەمان هەیە، چ پێویست دەکا ئێمە خەڵک بۆ تاکگەرایی هان بدەین، بەتایبەت لە کاتێکدا کۆمەڵگەی ئێران پێویستیی بە ڕێکخستن و کاری ڕێکخراوەیی هەیە.

وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران هەر لەو چوارچێوەیەدا پێی لەسەر سیاسەتەکانی حیزبی دێموکرات لە وتووێژ و پەرەپێدان بە هاوپێوەندیی نێوان حیزب و لایەنە سیاسییەکان داگرتەوە و ئاماژەی بەوە دا کە لەبەر ڕۆشنایی ئەم سیاسەتە لە ساڵانی پێشوودا لەگەڵ زۆربەی لایەنە سیاسییەکان پێوەندیمان هەبووە. ئێمە دژی ئەتومیزەکردن و دابەشکردنی کۆمەڵگە بەسەر جەمسەرەکاندایین و دەمانەوێ ئێران شەبەنگ و ڕەنگدانەوەی هەموو جۆراوجۆرییەکانی ئەم کۆمەڵگەیە بێت.

بەڕێزیان لەبارەی هەڵوێستی حیزبی دێموکرات لەهەمبەر مەنشووری "جۆرج تاون" ڕایگەیاند: لە ڕاگەیاندنی مەنشووری جۆرج تاوندا پەلە کرا، ئێمە ڕێز لە وتووێژ و ڕێککەوتن و خستەڕووی نەخشەڕێیەکان دەگرین، بەڵام حیزبی دێموکرات لەسەر ئەو باوەڕەیە ڕێککەوتنەکان دەبێ لەسەر بنەمای عەرزی واقع بن. ئێران وڵاتێکی فرەنەتەوەیە و واقعییەتەکانی کۆمەڵگەی ئێران دەبێ لە مەنشوورەکاندا ڕەنگ بداتەوە، کە لە مەنشوورەکەی جۆرج تاوندا ئەو ڕاستییانە پشتگوێ خراون. هەروەها لەبارەی مەنشوورەکەی جۆرج تاوندا ناوەندی هاوکاری وەک ناوەند نەچووە نێو ئەو پرۆسەیە و ئەوەی کراوە هیچ پێوەندییەکی بە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە نییە. کاک خالید لە وەڵامی ئەو پرسیارەدا کە پێی وانییە کوردەکان لە ئێستادا دەرفەتێکی مێژوویی لەکیس خۆیان دەدەن، گوتی: نیگەرانی ئەوە نین بڵێین هەلێکمان لەکیس چووبێت، بەڵام ئارەزوومان دەکرد لایەنە سیاسییەکان وتووێژ و ڕێککەوتنی زیاتریان لەنێواندا هەبا. لە کۆبوونەوەکەی "تۆرێنتۆ"دا ئەو دەرفەتە بۆ حیزبی دێموکرات دروست بوو بتوانێ لە نیزیکەوە لەگەڵ حیزب و کەسایەتی و لایەنە سیاسییە جۆراوجۆرەکانی نەتەوەکانی دیکە لە ئێران کە باوەڕیان بە کۆماریخوازی وەک ئاڵترناتیڤێک بۆ داهاتووی ئێران هەیە، لە نیزیکەوە وتووێژ و دانوستانی هەبێت کە پێشوازیی زۆری لێ کرا. دیارە کۆبوونەوەی ئێمە و باسکردن لە کۆماریخوازی و وتووێژی نێوان کۆنگرەی نەتەوەکانی فیدڕاڵ و لایەنە سیاسیەکانی دیکە لەسەر داهاتووی ئێران و گەیشتن بە ئیجماعێکی نیسبی نابێ بە دوژمنایەتی و کێبرکێ لەگەڵ مەنشوور جۆرج تاون لێک بدرێتەوە؛ بەڵام ئێمە بەڕوونی گوتوومانە کە لەگەڵ ئەو مەنشوورە نین.

بەڕێزیان لە وەڵامی ئەو پرسیارەدا کە کێشەی حیزبی دێموکرات لەگەڵ مەنشووری جۆرج تاون چییە، گوتی: ئەم مەنشوورە ئێران بە وڵاتێکی فرەنەتەوە دانانێت. ئەوەندەش کە بۆ ماف و ئازادییەکانی نەتەوەکان لە ئێران و پرسی چەندیوچۆنیی هاوبەشی لە دەسەڵات و وەلاتانی ناوەندگەرایی دەگەڕێتەوە، شەففافییەت و ڕوونبێژیی پێویستی نییە. لەلایەکی دیکەوە بۆچی هەرکاتێک ئێمە دێین لەسەر داهاتووی ئێران لەگەڵ لایەنە سیاسییەکان دانیشتن و وتووێژمان هەبێت، دەمودەست و بەر لە هەر شتێک باسی تەمامییەتی ئەرزی دەکرێت؟ بۆ مەگەر لە شوێنێکی ئەو ئێرانە هەڕەشە و مەترسییەک لەسەر وڵات دروست بووە؟ بەڕاستی ئەو جیاییخوازانە کێن؟ ئێمە ئیدی لە حیزبی دێموکراتدا قایل نابین لە هەر کۆبوونەوەیەکدا باسی تەمامییەتی ئەرزی بێتە گۆڕێ. بۆیە لە تەواوەتیی خۆیدا مەنشوورەکەی جۆرج تاون نەیتوانیوە خۆی لەو باسانە دەرباز بکات.

وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە وەڵامی ئەو سەرنجەدا کە مەنشوورەکەی "جۆرج تاون" لە زاری ئەوانەی ئیمزایان کردووە ساغبوونەوە لەسەر لانیکەمی ڕێککەوتنەکانە و دوایە دەکرێ پەرەیان پێ بدرێت، گوتی: ئێمە لە حیزبی دێموکراتدا پاشخانێکی مێژوویی دەوڵەمەندمان لەو باسانەدا هەیە. لەبیرمانە پێشەوا قازی محەممەد کاتی خۆی ئامادە بوو لەسەر لانیکەمەکان لەگەڵ حکوومەتی ناوەندیی پەهلەوی پێک بێت، دوای شۆڕشی گەلانی ئێران کە حکوومەتی ناوەندی خودموختاریی وەک نەخشەڕێی سیاسیی حیزبی دێموکرات لێ وەرنەگرتین، شەهید د. قاسملوو لە نامەکانیدا کە بۆ خومەینی و ڕێبەرانی دیکەی دەوڵەتی کاتیدا دەینووسین، ئامادەیی ئەوەی تێدا بوو لەسەر هەموو لانیکەمەکان لەگەڵیان دابنیشێ و وتووێژیان لەگەڵ بکات. ئێمە ئێستاش لامان وایە کە لەسەر خاڵە گشتییەکان نابێ لە سەرەتاوە بە زۆرترینەکانەوە بنووسێین و دەبێ لە لانیکەمەکانەوە دەست پێ بکەین.

بەڵام قسە ئەوەیە لانیکەمەکان چین؟ هەرنەبێ یەکێک لە لانیکەمەکان ئەوەیە چ بکەین هەموو هێز و لایەنە سیاسییەکانی ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی لە نێوخۆ و دەرەوەی وڵات لە بەرەیەکدا دژی ئەو ڕێژیمە خەبات و تێکۆشانیان هەبێت، با بێین لەسەر ئەوانە قسە بکەین و لەسەریان ساغ بینەوە

کاک خالید عەزیزی لە وەڵامی ئەو پرسیارەی "دێهقانپوور"دا کە ئێوە ڕێبەرێکی پراگماتیستن و تەنانەت لە هەندێک برگەی خەباتەکەیاندا لەپێناو ئامانجەکانتاندا ئامادە بوون لەگەڵ کۆماری ئیسلامی وتووێژتان هەبێت، ئەدی چۆنە لە ماوەی شەش مانگی ڕابردوودا لەگەڵ ئاغای پەهلەوی دانەنیشتوون، گوتی: ئێمە پێش مەنشووری جۆرج تاون هێشتا لەسەر بەرنامە و نەخشەڕێیەک بەتەواوی ساغ نەبووینەوە کە بۆ بەڕێزیان یان کەس و لایەنەکانی دیکەی بنێرین و ڕای ئەوانیشی لەسەر وەربگرین. بەڵام ئەوان، ئەو چەند کەسەی مەنشوورەکەیان ڕاگەیاند بەر لە ڕاگەیاندنەکەی، مەنشوورەکەیان بۆ نەناردین و داوایان لە حیزبی دێموکرات نەکرد لەسەر مەنشوورەکە وتووێژ و دانوستانمان هەبێت.

وتەبێژی حیزبی دێموکرات لەبارەی نیزامی سیاسیی داهاتووی ئێران گوتی: ئێمە دوو نیزامی سیاسیی پاشایەتی و ئیستبدادی دینیی کۆماری ئیسلامیمان ڕەت کردۆتەوە، چونکی تاقی کراونەتەوە. لە ئێستاشدا وای دەبینین کە سیستمی کۆماری لەلایەن خەڵکەوە بەختی زیاتری هەبێت. بەڕێزیان لە شیکردنەوەی زیاتری ئەو بابەتەدا گوتی لە قۆناغی شۆڕشدا خەڵک تووڕەن و هەموو شتێک لەپێناو ڕووخاندن و گۆڕانکاریی خێرایە. بەڵام کۆمەڵگەی ئێران دەبێ لە ئارامی و لە فەزایەکی دێموکراتیک و لەسەر بنەمای ڕێککەوتنە دێموکراتیکەکاندا بنیات بنرێتەوە. ڕێککەوتنەکانیش دەبێ لەسەر بنەمای قەبووڵکردنی ئەو ڕاستییە بێت کە ئێران وڵاتێکی فرەنەتەوەیە و هەموو جۆراوجۆرییەکان دەبێ لە داڕشتنەوەیدا بەشدار بن و مافی خۆیان بدرێتێ. بنەما دەبێت هاوبەشیی هەموو پێکهاتەکان بێت و ئاسەوارێک لە ناوەندگەرێتی و پەراوێزخستنەکان نەمێنێت.

کاک خالید عەزیزی لە بەشێکی دیکەی ئەم دیمانەیەدا لەبارەی سندووقی دەنگدان و پرسی کەمایەتی و زۆرایەتیدا کە هیندێک کەس و لایەنی سیاسی وەک ئاغای پەهلەوی باسی دەکەن گوتی: بابەتەکانی پێوەندیدار بە کەمایەتی و زۆرایەتی تەنیا لە پێوەندی لەگەڵ دەنگداندا دێنە گۆڕێ، بەڵام کاتێک ئێمە دەڵێین ئێران وڵاتێکی فرەنەتەوەیە، ئیدی لێرەدا زۆرایەتی و کەمایەتی مانای نامێنێت و نابێ قسەی لەسەر بکرێت. نەتەوەکانی ئێران بە سەر کەمایەتی و زۆرایەتیدا دابەش ناکرێن، بۆیە بەر لە نووسینەوەی یاسای بنەڕەتی و دامەزرانی مەجلیسی دامەزرێنەران دەبێ لەسەر ئەو بابەتانە ساغ بینەوە، چونکی ناکرێ ئەو بابەتە جەوهەرییانە تەنیا بە دەنگدان یەکلا بکرێنەوە، لەبەر ئەوەی جۆراوجۆرییەکانی ئێران دەبێ دانیان پێدا بندرێت و مافەکانیان دەستەبەر و گەرەنتی بکرێت. لەبەر ئەوەش کە لە وڵاتانی دیکتاتۆڕیلێدراو و ئیسلامیدا دێموکراسی بەئاسانی یەکانگیر نابێ، هەر دەبێ بۆ بنەڕەتەکانی ڕێککەوتن بگەڕێینەوە کە دەتوانێ بەردی بناغەی یاسای بنەڕەتیی نوێی وڵاتیش بێت.

وتەبێژی حیزبی دێموکرات لەبارەی ئاڵای ئێران لەو دیمانەیەدا ڕایگەیاند کاتێک ئێمە باس لە ئێرانی هەمووان دەکەین، لەسەر ئەو باوەڕەشین کە دەبێ ئەو ئێرانە هاوبەشە ئاڵایەکی هاوبەشیشی هەبێت و لەو بارەیەوە دەکرێ قسە بکەین و ڕێک بکەوین؛ وەک چۆن گوتومانە کە زمانی نەتەوەکان لە جوغرافیای خۆیاندا دەبێ پێیان بخوێندرێ و زمانی فارسییش دەتوانێ زمانی هاوبەشی هەموو نەتەوەکان لە ئێران بێت. بۆیە پرسی زمان، پرسی ئاڵا، پرسی چۆنیەتیی ئیدارەکردنی وڵات و زۆر پرس و بابەتی جەوهەریی دیکە دەبێ قسە و ڕێککەوتنیان لەسەر بکرێت، بۆیە گوتمان مەنشوورەکەی جۆرج تاون پەلەی زۆری لێ کرا؛ چونکی هەموو ئەو بابەتە گرینگانەی پێوەندییان بە شوناس و پێناسەکانەوە هەیە لەودا پشتگوێ خراون. بۆیە ئەو مەنشوورە لە کوردستان پێشوازیی لێ نەکرا. هۆیەکەشی ئەوەیە لە کوردستان پرسی شوناسخوازیی نەتەوەیی کە خەڵکی کورد تێچووی زۆریان بۆ داوە و تەنانەت لەو سۆنگەیەوە لەلایەن کۆماری ئیسلامییەوە مووشەکباران کراون و لەلایەن پاشایەتیخوازەکانیشەوە بەئامانج گیراون، ئەو پرس و بابەتانەیان بە لاوە زۆر گرینگە.

کاک خالید عەزیزی لە بەشی کۆتایی دیمانەکەدا بە بەرزنرخاندنی دەستکەوتەکانی بزووتنەوەی ژینا و بە تیشک خستنە سەر تێچووی قورسی ئەو شۆڕشە لە سەر شانی خەڵکی کوردستان کە کۆماری ئیسلامیی ئێران بە تۆڵەی مافخوازی بە هەموو تواناوە کردنی بە ئامانجی سەرکوت؛ بەڵام پێی وابوو شۆڕشی ژینا بەردەوام دەبێت. بەڕێزیان هیوای ئەوە خواست ئەزموونەکانی ئەم ماوەیەی شۆڕش و بەردەوامیی نارەزایەتییەکانی خەڵک ببێتە هۆی ئەوەی حیزب و لایەنە سیاسییەکانی ئۆپۆزیسیۆن بیکەنە دەستمایەیەکی باش لەپێناو ڕێککەوتن و دروستکردنی ئاڵترناتیڤێکی هەمەلاپەسند بۆ تێپەڕین لە کۆماری ئیسلامی.

کوردستان
ژمارە: ٨٤٥
٣١ی خاکەلێوەی ١٤٠٢ _ ٢٠ی ئاپریلی ٢٠٢٣

ماڵی کورد و دیاردەی مەنشوورەکان

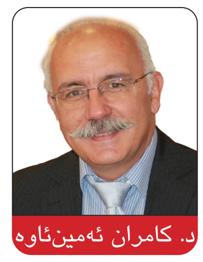

د. کامران ئەمین‌ئاوە

لە ماوەی چەند مانگی ڕابردوودا مەنشوورگەلێکی زۆر لە نێوخۆ و دەرەوەی ئێران وەکوو "منشور مطالبات حداقلی تشکل های مستقل صنفی و مدنی ایران"، "همبستگی و سازماندهی برای آزادی – منشور مهسا"، "مبانی همگامی برای جمهوری سکولار دموکرات در ایران"، "بیانیه جمعی از فعالان سیاسی و مدنی میهن دوست و آزادیخواه ایران" و هتد بڵاو بوونەتەوە. خاڵی هاوبەشی هەموویان "پابەندبوون بە یەکپارچەیی ئەرزی ئێرانە". لە هیچکام لەم مەنشوور و بەیاننامانەدا وێڕای جاروبار بەکارهێنانی وشەی "تکثر"، "تنوع و گوناگونی قومی و اتنیکی"، ئاماژەی ڕاستەوخۆ بە فرەنەتەوەبوونی ئێران نەکراوە. تەنانەت لە "بیانیه جمعی از فعالان سیاسی و مدنی میهن دوست و آزادیخواه ایران" کە لە ١٦ی خاکەلێوەی ١٤٠١ هەتاویی لە لایەن کەسایەتییە "ملی-مذهبی" و اصلاح‌طلب"ە کانی لایەنگری حکوومەتی ئێران وەک حمیدرضا جلالی‌پور، هاشم صباغیان و هتد گەڵاڵە و واژۆ کراوە، نەک هەر حاشا لە فرەنەتەوەبوونی ئێران کراوە، بەڵکوو "هەر چەشنە خودموختاری و فرەنەتەوەبوونی ئێران" وەکو "خطوط قرمز – هێڵی سوور" ناو بردراوە.

لە مێژووی ئێران، چ لە کاتی حکوومەتی پەهلەوی و چ حکوومەتی مەلاکان، بەپێی باوەڕی دەسەڵاتداران بە "یەک نەتەوە، یەک ئوممەت، یەک زمان، پاراستنی یەکپارچەیی سنوور و خاکی پیرۆزی ئێران" هەر چەشنە مافخوازیی نەتەوەیی بە بەکارهێنانی هێزی سپایی و گرتن و کوشتن و هتد وەڵام دراوەتەوە. ئێستاش، هەرچەند ئاکامی ئەو مەنشوور و بەیاننامانە دەبێ کۆکردنەوەی زۆرینەی ئۆپۆزیسیۆنی ئێران لە دەوری یەک بێ، مخابن نەک لەم بوارەدا هیچ کامیان ئاکامێکی باشیان نەبووە، بەڵکوو بوونەتە هۆی چەندبەرەکی زۆرتری ئۆپۆزیسیۆن.

لەنێو تەواوی ئەم مەنشوور و ئێئتلافانەدا بێجگە لە "همبستگی و سازماندهی برای آزادی – منشور مهسا" ئێمە کوردێکی بەشدارمان بێجگە لە کاک عەبدوڵڵای موهتەدی نییە و، ئەم منشوورەش نەک هەر لەلایەن زۆربەی ڕێکخراوە و کەسایەتییە کوردەکان پێشوازی لێ نەکراوە، بەڵکوو بە داخەوە بە چەشنێک بووەتە هۆی دووبەرەکیی نێوماڵی کوردیش.

ئەوەی لێرەدا دەتوانێ تا ڕادەیەک پێوەری هەڵسەنگاندنی ئەم چەشنە بەشدارییانە بێ، کاریگەریی ئەوانە لەسەر یەکڕیزیی ماڵی کورد و، قورسایەتیی لایەنی کوردە بەگشتی لە بازنەی سیاسەتی نێوخۆیی و دەرەوەی وڵاتدا.

بزووتنەوەی "ژینا- ژن، ژیان، ئازادی"، کاریگەری و چالاکیی بەهێز و بەرچاوی هێزە کوردستانییەکان لەم قۆناخە هەستیارەدا، هەروەها وڵامدانەوەی خەڵک بە بانگهێشتنەکانی ئەوان، پێوەرێکی قورس و قایم بۆ هەڵسەنگاندنی شوێن و پێگەی حیزبە کوردستانییەکان لە نیشتمان‌دایە.

لە لایەکی دیکەشەوە دروشمەکانی خەڵکی کورد لەسەر شەقامەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان زۆر بەباشی نیشانی داوە وێڕای خاڵە هاوبەشەکانیان لەگەڵ باقی خەڵکانی ئێران، تا چ ڕادەیەک ڕەنگ و واتای نەتەوەیی‌بوونی پێوە دیارە. دروست لەم سات و کاتە مێژووییەدا تەکرەوی، ناتەبایی و ناهەماهەنگی لە سیاسەتی هێزەکانی کورد کاریگەرییەکی نەرێنی لەسەر کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان داناوە.

ئەگەر پێشتر کار و بڕیاری هاوبەشی حیزبی دێموکرات و کۆمەڵە لە چوارچێوەی ناوەند و، تەبایی، تێکۆشان و بڕیاری نەنووسراو و واژۆنەکراوی حیزبەکانی دیکەی کوردستانی وەکو کۆمەڵەی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و پەژاک لەگەڵ ئەوان کاریگەرییەکی ئەرێنی لەسەر بزووتنەوەکە و وورەی خەڵک دادەنا، هەر بەو ڕادەیەش نەبوونی هاودەنگی ئەم حیزبانە پاش بەشداریی کاک عەبدوڵڵا موهتەدی، سکرتێری کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران لە مەنشووری "همبستگی"دا، کاریگەرییەکی نەرێنی لەسەر یەکیەتیی هێزەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان داناوە و شوێن و پێگەی ئەوانی لەنێوان هێزە سەرانسەرییەکانی ئێران گەلێک لاواز کردووە. ئەمەش لە حاڵێکدایە کە بەکردەوە هێزە سیاسییەکانی ئێرانی، بە سەرانسەری و نەتەوەخوازەکانیەوە کە زۆربەیان لە دەرەوەی وڵات سەریان هەڵداوە و پێوەندییەکی ڕاستەوخۆیان لەگەڵ نەتەوە و وڵاتەکەیان نییە، بوون بە کوێخا و خاوەنی بزووتنەوەکە و، حیزبە کوردستانییەکان کە "بالقوه" و "بالفعل" لاقیان لەسەر عەرزە، کەوتوونەتە پەراوێزەوە.

بەداخەوە لەجیاتی ئەوەی شۆڕشی ژینا ببێتە هەوێنی نزیکبوونەوەی زۆرتری لایەنە کوردییەکان لە یەکتر و پێکهێنانی چەشنە بەرە یان ئێئتلافێک لەنێوان نوێنەرانی سیاسییاندا، بە پێچەوانە بۆتە هۆی دووربوونی زۆرتر و تەکرەوی و هەوڵ بۆ دیتنەوەی هاوپەیمان لە نێوان مەشرووتەخواز و لایەنەکانی دیکەدا. لەم ڕەوتەدا ئەگەر هێزە کوردستانییەکان پێش نزیکبوونەوە لە هەر لایەن و بەرەو ئێئتلافێکی ئێرانی، ماڵی کورد بە ێز نەکەن و خۆیان وەکو یەکەیەک ڕێک نەخەن، لە دانوستانە سیاسییەکانی ئەمڕۆ و پاش ڕووخانی کۆماری ئیسلامیدا سەریان بێ کڵاو دەمێنێتەوە، و هەر لە ئێستاوە دەیدۆڕێنن و بەرهەمێکیان بۆ نەتەوەکەیان نابێ.

بەشداری حیزبێکی کوردستانی بەتەنیایی لە هەرچەشنە ڕێککەوتنێک لەگەڵ بەشێک لە هێزە سەرانسەرییەکانی ئێران، وێڕای سەرهەڵدانی هەراوهوریای کاتی لە دونیای مەجازیدا، ناتوانێ لە درێژخایەندا بەرهەمێکی ئەرێنی بۆ کورد بێ. کۆمەڵەکان، دێموکرات، پەژاک یان هەر هێزێکی کوردستانی لە کۆمەڵگەی فرە حیزبیی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بێ یەکتری ناتوانن باس لە نوێنەرایەتیی کورد بکەن.

لەوەدەچێ بە هۆی پرشوبڵاویی حیزبە کوردستانییەکان، کۆکردنەوەی ئەوان لەژێر چەترێک هاسان نەبێ. وێڕای ئەوەش، کاتێک هێزە کوردستانییەکان خاڵ و بەرژەوەندیی هاوبەشیان لەگەڵ یەک زۆرترە هەتا هێزە سەرانسەرییەکان، حوکمی مێژوو و هەستیاری بارودۆخی سیاسیی وڵات، داخوازکاری نزیکبوونەوەی ئەوان بە یەکتری و ڕێکەوتنیان لە چوارچێوەی بەرە، کۆنگرەی نەتەوەیی یا ناوەندێکی هاوکاری بە بنەواشە [پرنسیپ]ێکی دێموکراتیک بۆ کار، خەبات و چالاکی لە پێناوی ئامانجە نەتەوەییەکانی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانە.

لەم ڕەوتەدا دەکرێ و دەبێ لە ئەزموونی وڵاتانی دیکە وەکو "بزووتنەوەی ئازادیخوازی فەلەستین" یان "کۆنگرەی نەتەوەیی ئەفریقا" و هتد کەڵک وەربگیرێ کە کاتی خۆی، هێزە جۆراوجۆرەکانی ئەم وڵاتانە توانیان لە پێناوی ئازادیی وڵاتەکەیان بە دیتنەوەی خاڵی هاوبەش لەژێر چەترێک کۆ ببنەوە.

کاتێک حیزب و کەسایەتییە کوردستانەییەکان هێزی خۆیان بخەنە پاڵ یەک و، هاودەنگ و بە هاوکاریی یەکتر بەرەوپیری ڕووداوەکان بچن، ئەوکات دەتوانن بە دەنگێکی بەرز و بەهێز لە ململانییە سیاسییەکاندا بەشدار بن و دەستکەوتی باشیان بۆ گەلەکەیان بێ. لە لایەکی دیکەشەوە نابێ لە بیرمان بچێ، شۆڕشی ژینا پێوەرێکی باش و سەرنج ڕاکێش بۆ هەڵسەنگاندنی ئەو هێزانەیە کە ئیدعای نوێنەرایەتیی خەڵکی ئێران دەکەن. لەم بزووتنەوەیەدا بێجگە لە کوردستان و بەلوچستان کە پێشوازییان لە بانگهێشتنی حیزب و کەسایەتییەکانی خۆیان کردووە، هەتا ئێستاشی لەگەڵ بێ لە هیچ شوێنێکی ئێران و بە تایبەت تارانی پایتەخت و شارە گەورەکان وەکو تەورێز، شیراز، ئیسفەهان، مەشهەد و هتد شایەدی ڕەنگدانەوەی کاریگەریی ئەم خۆبەزلزانە تەواویەتخوازە ئێرانییانە نەبووین و نین کە لە میدیا و دنیای مەجازیدا بۆ پاراستنی یەکپارچەیی ئێران، کورد بە "جیاوازیخواز" تۆمەتبار دەکەن و هەر لە ئێستاوە وێڕای نەبوونی دەسەڵاتێکی حقووقی و دەوڵەتی، بە هەڕەشە و گوڕەشەکردن وڵامی ویستەکانی دەدەنەوە.

کورد دەبێ پێش هەر شتێک ماڵی خۆی بەهێز

بکات و پاشان بچێتە نێو مامەڵەکردن لەگەڵ ئەوانەی ڕیشەیەکیان لە وڵاتی ئێران هەیە و ئەگەر ئەمڕۆ دەتوانن هاوپەیمانی "بالقوه"ی بن، پاش ڕووخانی کۆماری ئیسلامی دەتوانن ببن بە هاوپەیمانی "بالفعل" و بۆ گەیشتن بە وڵاتێکی کۆماری و ناکۆجێیی پێکەوە خەبات بکەن.

نابێ لەبیرمان بچێ دەسەڵاتی پاشایەتی و ئیسلامی ئیمتحانی خۆیان لە دوو سەدەی ڕابردوو داوەتەوە و، بەپێی ئەزموون نیشانیان داوە بە هۆی بیروباوەڕی تەواویەتخوازیی خۆیانەوە توانای چارەسەرکردنی کێشەی نەتەوەییان نییە. ئەوان بە گشتی باوەڕیان بە دیاردەی فرەنەتەوەبوونی ئێران و مافی چارەی خۆنووسینی گەلان نییە و پێیان وایە بە ڕەتکردنی ئەم دیاردەیە، دەتوانن حاشا لەبوونی کێشەی نەتەوەیی لە ئێران بکەن.

بێشک پاش ڕووخانی کۆماری ئیسلامی ئەوە هاوسەنگیی هێزە کە قسەی کۆتایی دەکات و پێویستە کورد لە ناسین و هەڵبژاردنی هاوڕێ و هاوپەیمانی ئەمڕۆ و دوایی خۆی ژیرانە بچێتە پێش.

کورد نابێ ببێتە کۆڵەکەیەک بۆ هێزگرتن و هێنانەسەرکاری ڕەوت و هێزێک کە باوەڕی بە فرەنەتەوەبوونی ئێران و چارەسەرکردنی مافی نەتەوەکان نییە، دەنا دەبێتە هۆی دەسەڵاتگرتنی هێز و ڕەوتێک کە دەتوانێ ببێتە بکوژ و سەرکوتکەری لە داهاتووی ئێراندا. بۆ کورد ناکرێ و نابێ تەنیا ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی پێوەری نزیکبوونەوە یان دووربوونەوەی لە هێز و ڕەوتێکی سیاسی بێ، بەڵکوو باوەڕی ڕاستەقینەی هێزی بەرانبەر بە فرەنەتەوەیی بوونی ئێران، قەبووڵی کێشە و مافی کورد و چارەسەرکردنی دێموکراتیکی مافی نەتەوەیی گەلان لە سیستمێکی ناکۆجێیی دەبێ پێوەری هەڵبژاردنی هاوپەیمانی بێ.

پەیامەکانی میکۆنوس بۆ شۆڕشی ژینا

ڕەحمان سەلیمی

٢١ی خاکەلێوە لە ڕۆژژمێری کۆماری ئیسلامیی ئێراندا گەورەترین ڕیسوایی نێودەوڵەتیی ئەو ڕێژیمەی تۆمار کردووە. کاتێک تێرۆری میکۆنوس ڕووی دا، ڕێبەرانی کۆماری ئیسلامی پێیان وابوو چارەنووسی ئەو پەروەندەیەش وەک ئەو دەیان و سەدان تێرۆرەی لە ئورووپا و باشووری کوردستان ئەنجامیان داوە، دەبێتە قوربانیی پەیوەندییە سیاسی و بازرگانییەکان. لە هەموو ئەو دەستدرێژییانەی کۆماری ئیسلامی لە دەرەوە و نێوخۆی ئێران کردوویەتە سەر جیابیران و نەیارانی، بنەماییترین پرەنسیپە نێودەوڵەتییەکانی پێشێل کردووە بەبێ ئەوەی بەرەوەڕووی بەرپرسیارەتییەکی نێودەوڵەتی کرابێتەوە، ئەوەش ئاماژەیەکی ڕوونە لە زاڵبوونی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان واتە بەرژەوەندییە ڕووتە سیاسی و ئابوورییەکان بەسەر یاسا نێودەوڵەتییەکاندا. هەرچەند ئەوە دەشێ لە ڕوانگەی ڕیاڵپۆلیتیکەوە پاساوهەڵگر بێ، بەڵام لەڕاستیدا جۆرێک لە داوەشینی ڕێکخستنی نێودەوڵەتییە. دەتوانین بڵێین حوکمی دادگای میکۆنوس وەرچەرخانێک بوو لە گێڕانەوەی پرێستیژ و حەیسییەتی ڕۆژئاوا و بەتایبەت ئورووپا. ئاراستەی دەرچوونی حوکمی مێژوویی میکۆنوس بە تاوانبار ناساندنی ڕێبەرانی کۆماری ئیسلامی، هەڵگری کۆمەڵێک ئاماژە و لێکەوتە لە ئاستی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی بوو وەک:

– دەرکەوتنی ئاسۆی نەزمی نوێی نێودەوڵەتیی، کە بانگەشەی بەرگری لە بەها مرۆییەکانی وەک دیمۆکراسی و دادپەروەری و مافی مرۆڤی دەکرد. لەو قۆناغەدایە بەرەی ڕۆژئاوا کە دەبێتە حاکمی موتڵەقی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان، هەوڵی جێخستن و سەقامگیرکردنی ئەو بەهایانە دەدا و لەو پێناوەدا و لە ڕێگای نەتەوە یەکگرتووەکانەوە تەنانەت سنووری دەسەڵاتداریێتیی وڵاتانی پێشێلکاری مافی مرۆڤ لە چەند کەیسدا دەبەزێنێ.

– کۆتایی جەنگی سارد دەرفەتی بۆ ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان خۆش کرد تا لە چەندین وڵات دادگای تایبەت بۆ تاوانە دژە مرۆییەکان پێک بێت. ئەو ئاراستەیە کاریگەریی لە سەر شێلگیری و جەسارەتی دادگا ڕۆژئاواییەکان دانا بەشێوەیەکی گشتی. دادگای میکۆنوس لەو هەلومەرجە تایبەتەدا پێک هات.

– حوکمی دادگای میکۆنوس کە بوومەلەرزەیەکی سیاسی لە پەیوەندییە دیپلۆماسییەکانی نێوان ئێران و ئورووپا لێ کەوتەوە، دەستی تێرۆریزمی کۆماری ئیسلامی بە چەشنێک ڕوو کرد کە تا ڕادەیەکی بەرچاو ناچار بوو واز لە تێرۆری نەیارانی خۆی لە ئورووپا بێنێ.

مەحکوومکردنی کۆماری ئیسلامی بە تێرۆریزمی دەوڵەتی لەلایەن دادگایەکی سەربەخۆی ڕۆژئاواییەوە، لەلایەکەوە ڕوخساری ئەو ڕێژیمەی زیاتر لە پێشوو بۆ ڕای گشتیی نێودەوڵەتی دەرخست و لە لایەکی دیکەوە ڕەوابوونی خەباتی گەلانی ئێران دژی کۆماری ئیسلامی ئێرانی سەلماندەوە.

گەلی کورد و حیزبی دیمۆکڕاتی کوردستان وەک قوربانیی سەرەکیی تێرۆری میکۆنوس و دەیان پیلانی دژەئینسانیی ڕێژیم لە ماوەی دەسەڵاتداریێتیی هەر دوو ڕێژیمی پاشایەتی و کۆماری ئیسلامیدا، زیاترین تێچووی لەپێناو ڕزگاریی ئێران لە سەرەڕۆیی و ئیستبداد داوە. تێرۆری میکۆنوس و پاشهاتە سیاسی و دیپلۆماسییەکانی بەڕوونی ئەو واقعیەتەی دەرخست کە گەلی کورد پێشەنگ و ئاڵاهەڵگری خەباتە لەپێناو وەدیهێنانی ئازادی و بەها سەردەمەکانی مرۆڤایەتی.

سەرهەڵدانی شۆڕشی ژینا لە کوردستان و هەستیاریی زیاتری ڕێژیم بە خۆپێشاندان و چالاکییە شۆڕشگێڕانەکانی کوردستان، بۆ جارێکی دیکە ئەو ڕاستییەی بۆ گەلانی ئێران دەرخستەوە کە دڵی ئازادیخوازیی ئێران لە کوردستان لێ دەدا. پێشەنگایەتی کوردستان لە شۆڕشی ژینادا کە بەرهەمی ڕابردووی خەباتی مافخوازیی گەلی کورد و وشیاریی سیاسیی خەڵکی کوردستانە، واقعیەتێکە کە تەنیا ناوەندگەرایانی فاشیستی ئێران دەتوانن نکۆڵی لێ بکەن. ئەو گرووپ و لایەنانەی کە بەردی تەواویەتی سەرزەمینیی خاکی ئێران لە سینگیان دەدەن و جیایی خوازیی وەک هەڕەشەیەکی جیددی دەبینن بۆ سەر داهاتووی ئێران، چاو لە هەموو بەهاکانی ئەو شۆڕشە و دروشمە ستراتیژیەکەی کە ژن ژیان ئازادییە، دەنووقێنن و هەموو کێشەکانی ئێران کورت دەکەنەوە لە بەرەنگاربوونەوەی جیایی خوازی، کە زیاتر مەبەستیان گەلی کوردە. فیدڕالیزەکردنی دەسەڵات و شۆڕکردنەوەی بۆ پێکهاتە نەتەوەییەکانی نێو ئێران وەک داواکاریی سەرەکی و مێژوویی گەلی کورد، تەنیا ڕێگەی پێکەوەهێشتنەوەی ئەو جوغرافیا سیاسییە فرەڕەنگەیە کە نوخبەی سیاسیی ناوەندگەرا ناتوانێ یان نایهەوێ لێی تێ بگا. سەیر لەوە دایە کە زۆربەی ئەو وڵاتانەی ئەو نوخبەیە لێی دەژین بە سیستەمی فیدرالیزم بەڕێوە دەچن. پیرۆزکردنی یەکپارچەیی سەرزەمینی بە نرخی ئینکاری ناسنامە نەتەوەییە نافارسەکان و قوربانیکردنی زمان و کولتوور و ئیرادەی خۆبەڕێوەبەریی ئەو نەتەوانە، نەتەنیا خزمەت بە پتەوکردنی پەیوەندیی نێوان نەتەوەکانی ئێران ناکا، بەڵکوو بەستێنی گەشە و سەرهەڵدانی هێزە سەربەخۆخوازەکانە. تەنیا گاڕانتیی مانەوەی ئێران بەو جوغڕافیایەوە، ئەوەیە کە نەتەوەکانی ئێران و لە سەروو هەموانەوە گەلی کورد هاوبەشی ڕاستەقینە بن لە دەسەڵات و حوکمڕانیی ئێراندا و ڕێز لە تایبەتمەندییە نەتەوەییەکانیان بگیردرێ. بێگومان تەنیا ئەوەش دەتوانێ زامنی گەشەی سیاسی و ئابووری لە ئێراندا بێ.

پەیامی دوکتور شەڕەفکەندی لە ڕێستۆرانی میکۆنوس بەر لەوەی ببێتە ئامانجی فاشیزمی دینی، هاوکاری و هاوئاهەنگیی هێز و لایەنە ئێرانییەکان بۆ بەرەنگاربوونەوەی کۆماری ئیسلامی بوو. دوکتور سەعید کە پەروەردەی قوتابخانەی دیمۆکڕات بوو، باش لەو واقعیەتە تێگەیشتبوو کە بەبێ پێکهێنانی بەرەیەکی فراوان لە هێزە دیمۆکڕات و ئازادیخوازەکانی ئێران، گۆڕانکاریی ڕیشەیی لە ئێراندا ڕوو نادات. ئامانجی تێرۆری میکۆنوسیش لێدان بوو لەو پەیامە، کە کاری بۆ یەکڕیزیی هێز و لایەنە ئێرانییەکان دەکرد.

ئەوەی ئێستاکە ئێمە لە ڕەوتی شۆڕشی ژینادا لەسەر شەقامەکانی ئێران دەیبینین و دەیبیسین زۆر جیاوازە لەو بانگەشە ناشازانەی بەشێک لە ئێرانیانی فەڕەنگ‌نشین بە ئیلهام‌وەرگرتن لە ئێرانشارییەکانی بیرلین لە سەرەتای سەدەی ڕابردوودا هاواری بۆ دەکەن. ڕێچکەی ڕاستەقینەی شۆڕشی ژینا بە ڕاستەڕێی ژن ژیان ئازادیدا تێ‌دەپەڕێ نەک خەونی کۆمەڵێک کەس و لایەنی دابڕاو و نائاگا لە بارودۆخی ئێستای ئێران. بەو پێیەی ئۆپۆزسیۆنی فارس بۆ ماوەیەکی دوور و درێژە لە ئورووپا و ئەمریکا دەژی، تا ڕادەیەکی زۆر لەگەڵ کۆمەڵگەی ئێران و بەتایبەت خواست و دەغدەغەی نەوەی نوێ کە باری قورسی ئەو شۆڕشەیان لەسەر شان بووە، بێگانەن. سەرهەڵدانی شۆڕشی ژینا لە کوردستان، درێژکراوەی هەنگاوەکانی دوکتور سەعید و ڕێبەرانی دیکەی کوردە بۆ دارشتنەوەی ئێران لەسەر بنەمای کۆتایی‌هێنان بە ستەمی نەتەوەیی، چینایەتی و ڕەگەزی، کە بە دروستی لە دروشمی ژن ژیان ئازادیدا ڕەنگی داوەتەوە.

لە گەرووی ئیلام و کرماشانەوە

باوان کرماشانی

ڕێژیمە داگیرکەرە ئێرانییەکان ساڵانێکی زۆرە هێرشی فەرهەنگی و ئاسمیلاسیۆنیان کردووەتە سەر کوردستان و لە باشووری ڕۆژهەڵاتیش ئەم هێرشە چڕوپڕترە. لە ماوەی دوو دەیەی ڕابردوودا بە هەوڵی کۆمەڵێک لە چالاکانی فەرهەنگیی ئەم باشووری ڕۆژهەڵات و بە بەرفراوانبوونی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، ئەو ناوچەیە خەریکە بەرەو شوناسخوازی هەڵدەگەڕێتەوە، دەبووژێتەوە و دەگەڕێتەوە ئامێزی نیشتمان. نموونەی ئەم باسەش لە شۆڕشی ژینا و بەتایبەت ئەو دروشمانەی لە شارەکانی باشووری ڕۆژهەڵات دەگوترانەوە، بەڕوونی بۆ هەموو لایەک دیار بوو و ماندویەتیی تێکۆشەران و چالاکانی فەرهەنگیی ئەم ناوچەیەی حەساندەوە.

هەنووکە ئەو شار و ناوچانە پێویستییان بە خۆناساندن نییە و لە ڕەوتی بزاڤی "ژن، ژیان، ئازادی"دا هاواری شوناسخوازانە و ئازادیخوازانەی خۆیان بە گوێی نەیارانی کوردنەویست و فاشیستە ئێرانشارییەکان گەیاند. ئەگەر لە خوارترین شارەکانی باشووری ڕۆژهەڵاتەوە وەک: دێلۆڕان، دەرەشار و سەراوڵە لە پارێزگای ئیلام تا دەگاتە شائاباد، سەرپێڵزەهاو، قەسرشیرین و سەحنە لە پارێزگای کرماشان و... بەوردی بڕوانینە پێشهاتە و نارەزایەتییەکانی خەڵکی ئەو شارانە و شارەکانی تری باشووری ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ماوەی حەوت مانگی ڕابردوودا، دەبینین ئەم ناوچانە دیمەنێکی ڕوونی هەم لە ناسنامەخوازی و هەم شوناسی بەکۆمەڵی خەڵکی گەیاندە هەر بینەرێک بۆوەی نیشان بدات یەک سەدە سیاسەتی ناوەندگەراکان بۆ تواندنەوە و ئاسیمیلاسیۆنی کورد مایەپووچ بووە.

دەسەڵاتدارە داگیرکەرە سەرەڕۆکان لە ماوەی زیاتر لە سەد ساڵی ڕابردوودا هەرچی لە توانایاندا بوو بۆ فارسیزەکردنی باشووری ڕۆژهەڵات و سڕینەوەی ناسنامەی نەتەوەیی خەڵکی ئەو ناوچانەی کوردستان کردیان. بەڵام ئێستە خۆشیان دەزانن کە لەو پرۆژەیەدا سەرکەوتوو نەبوون، چونکە ئەو شار و ناوچانەی کوردستان بە شۆڕشێکی فەرهەنگی و هەڵگەڕانەوە بەرەو ناسنامە و شوناسی نەتەوەیی خۆیان، پانئێرانیزم و ئێرانشارییەکانیان ڕیسوا کرد و هەنووکەش خاوەنی وێژمانێکی پتەوی کوردستانین. ئەو ناوچانەی کە ئێرانشارییەکان و یەکپارچەخوازەکانی وەک ئیرەج مەسداقی وایدەزانی بە جێبەجێکردنی پرۆژەی ئاسمیلاسیۆن کە پیلانی ڕەزا قەزاقی باوکیان بوو، ئامانجەکانی خۆیان پێکاوە و لە وەهمێکی خەیاڵی و لە لووتکەی گەمژەییدا باشووری ڕۆژهەڵاتیان بە ناوچەیەکی فارسیزەکراو و فارسیی دەزانی. ئێستە کە پیلانە قرێژەکانیان سەری نەگرتووە و ئامانجە چەپەڵەکانیان بەهۆی خەباتی نەتەوەیی و ئاڵاهەڵگریی چالاکانی فەرهەنگیی ئەو ناوچەیە مایەپووچ ماوەتەوە، لە کەسانێکی وەک "بێهرووز بووچانی"یان هەڵپێچاوە.

ئیرج مەسداقی کە خۆی وەک چالاکی مافەکانی مرۆڤ لە قەڵەم دەدات، بە بێڕێزیکردن بە خەڵکی سەربەرزی باشووری ڕۆژهەڵات و بەتایبەت خەڵکی کرماشان و ئیلام، زۆر بە جوانی و ڕوونی نیشانی دا کە ئەو گۆڕانکارییە بنەڕەتی و هەڵگەڕانەوە شوناسخوازانەیەی باشووری ڕۆژهەڵاتی پێ قەبووڵ ناکرێت و وا دەزانێت چۆن شاری بەدرە (زێدی لەدایکبوونی بێهرووز بووچانی) کە لە باشووری پارێزگای ئیلامە؛ ئیتر دەبێت بەگشتی خەڵکەکەی ناسنامەی خۆیان لەدەست دابێت و هیچ ناونیشانێکی کوردایەتی لەو شارەدا نەمابێت، چە بگات بەوەی کە بیهەوێت بەقەوڵی مەسداقی؛ ئاڵاهەڵگری کوردبوون و کوردایەتی بێت!

هەر بۆیە قسەکانی "بێهرووز بووچانی" کە لەم ڕۆژانەدا بووەتە دڕکێک و دەچەقێتە چاوی پانفارسیزمە فاشیستەکان و ئێرانشارییەکانیش، مەسداقی ئەمەی زۆر پێی خۆش نییە و لە هەموو کەسێکی باشووری ڕۆژهەڵات زیاتر پێی گرانترە و بە گێڕانەوەی قسەی هاوڕێیە گەمژەکانی خۆی، کە لەڕاستیدا قسەکانی خۆی بە زمانی کەسانی دیکەوە دەکات؛ بەئاشکرا و بەڕوونی بێڕێزی بە خەڵکی کرماشان و ئیلام دەکات و هەوڵ دەدات ئاژاوە و دووبەرەکێ لەنێوان نەتەوەی کورد و بەتایبەت لە باشووری ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بنێتەوە.

ئەو پیلانە نەگریسەی کە ڕەزا قەزاق کاتێکی زۆر و بوودجەیەکی فرەیشی بۆ تەرخان کرد و نەیتوانی بە ئاکامی بگەیەنیت و دوای پەهلەوییش، ڕێژیمی داگیرکەری ئیسلامیی ئێران ئەو هەوڵانەی گرتە بەر و دیسان سەرکەوتوو نەبوون و بێئاکام مانەوە، بە وریایی و هۆشیاریی بەکۆمەڵی جالاکانی فەرهەنگیی کورد ئامانجەکانی یەکپارچەخوازەکان و پانفارسیزمە فاشیستە ئێرانشارییەکان بوو بە بڵقی سەر ئاو... ئیرەج مەسداقی کە وابێژیی ئەوە دەکات هاوڕێ و دۆستی کوردی زۆرە؛ خۆزگە داوای لە دۆستە کوردەکانی بکردایە چیرۆکی داقوود خانی کەڵهوڕی بۆی بگێڕنەوە کە یەک لە ڕێبەر و سەرکردە بوێرەکانی کورد بوو و بە حکوومەتی ناوچەی کرماشان ڕازی نەبوو و گەرەکی بوو تارانیش کۆنترۆڵ بکات... یان چیرۆکی شا محەممەد یاریی کورد کە یەکێکی دیکە لە ڕێبەرانی ئازا و قارەمانی نەتەوەکەمان بوو و بەدژی دیکتاتۆری و سەرەڕۆییەکانی ڕەزا قەزاق ڕاپەڕی و شەڕی دەکرد.

بێگومان بۆ هەموو لایەک ئاشکرایە کە ئیرەج مەسداقی و کەسانی دیکەی هاوشێوەی ئیرەج مەسداقی بەباشی ئاگاداری پێگەی کرماشان و ئیلام و پاشخانی مێژوویی ئەو دوو پارێزگایە و باشووری ڕۆژهەڵات بەگشتی هەن، ئەم قسانەی ناوبراویش دەرخەری گریمانە کۆلۆنیالیستییەکان و دۆڕانی خۆیانە لەو پیلان و پرۆژەیەدا کە وایاندەزانی تێدا سەرکەوتوو بوون.

لێرەدا ئەو ڕستە بەنرخە و جوانەی مامۆستا ناسر ڕەزازی، هونەرمەندی ناسراو و ناوداری کوردستان بە بیری گشت فاشیزستە ئێرانشاری و پانئێرانیستەکان و بەتایبەت ئیرەج مەسداقی دەهێنینەوە کە گوتی: **"ئەگەر ئی جارە بایمنەو، وە ئیلامەو تێیەیمنەو".**

ترس لە ژن لە شۆڕشی ژینادا

نە کۆماری ئیسلامی ئێران بەو ئاسانییە مل بۆ داخوازییەکانی خەڵک کە نەمانی ڕێژیم و گەیشتن بە کۆمەڵگەیەکی ئازاد و نیزامێکی دێموکراتە ڕادەکێشێ و نە خەڵک بە کەمتر لەوەی کە چەند مانگە داوای دەکەن ڕازی دەبن و واز لە مانەوەیان لە شەقامەکان دێنن

لەگەڵ پەرەسەندنی نارەزایەتییە جەماوەرییەکانی گەلانی ئێران دژ بە دیکتاتۆری و دوای ئەوەیکە ڕێژیم بۆی دەرکەوت بە سەرکوت و داپڵۆسین ناتوانێ ئیرادەی شۆڕشگێڕانەی شەقامەکانی وڵات بەچۆک دابێنێ، بەرپرسانی ڕێژیم بە سفارشی ژوورە فکرییەکانیان هەوڵیان دا بە جۆرێک بکەونە لامەلامەکردن و ڕێی فڕوفێڵی کۆن بگرنە بەر. ئەوە بوو کە دوای کۆبوونەوەیەکی دوو ڕۆژەی هەر سێ دەزگای دەوڵەت، قەزایی و پارلمانیی ڕێژیم بە سفارشی ڕێبەری نیزام هەوڵیان ئەوە بوو کە بە خەیاڵی خۆیان لەگەڵ ئەوەی پێداگربوون لەسەر بە "ئاژاوەگێر و تێکدەر" ناوهێنانی "شۆڕشی ژینا"، هەوڵیان دا درگای بەناو "ڕەحم" و "مێهرەبانی" بەسەر خەڵک و لایەنە بەشداربووەکانی شۆڕشەکەدا بکەنەوە. لەم پێوەندییەدا سەرۆکی پارلمانی ڕێژیم (قالیباف) لە توێی قسەکانیدا لە پارلمان گوتی کە لە بەرنامەمان‌دایە درگای دیالۆگ بەڕووی ڕەوت و جەریانە سیاسییەکانی نێوخۆدا بکەینەوە و هێندێک ڕیفۆرمی ساختارییش هەبێت. لەلایەکی دیکەوە بەرپرسانی دەوڵەتی ڕەئیسی ڕایانگەیاند کە پۆلیسی ئەمنییەتی ئەخلاق (گشت ارشاد) سڕ دەکرێ و لە جێیی ئۆرگانێکی دیکەی نەرم دادەنێن و موحسنی ئێژەیی، سەرۆکی دەزگای دادوەریش بە سپاس لە "دڵڕەحمی"ی جەنابی ئایەتوڵڵا خامنەیی، مزگێنیی ئازادکردنی بەشێک لە "ئاژاوەگێڕانی فریوخواردوو"ی بە خەڵک دا.

بەرپرسانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی ئێران بە خۆگێلکردن لە ماهییەت و نێوەرۆک و داخوازییە ڕوون و ئاشکراکانی شۆڕشەکە، پێیان وابوو بە هێندێک وردە پاشەکشێ و خۆڵ لە چاوکردن، دەتوانن وا بنوێنن کە گوێیان لە دەنگی خەڵک بووە و بە پێچەوانەی هێندێک نوسخەی غەڵەت، خەڵکی ڕاپەڕیو ڕاپێچی ماڵەکانیان دەکەن و شەقامەکان چۆڵ دەمێننەوە. بەڵام هەر زۆر زوو دەوکەوت کە نە کۆماری ئیسلامی ئێران بەو ئاسانییە مل بۆ داخوازییەکانی خەڵک کە نەمانی ڕێژیم و گەیشتن بە کۆمەڵگەیەکی ئازاد و نیزامێکی دێموکراتە ڕادەکێشێ و نە خەڵک بە کەمتر لەوەی کە چەند مانگە داوای دەکەن ڕازی دەبن و واز لە مانەوەیان لە شەقامەکان دێنن. بۆیە لە فازێکی دیکەی سەرکوتی سیستماتیکی ڕێژیمدا ڕەوتێکی دیکە لە هێرش بۆ سەر خەڵکی ڕاپەڕیو دەستی پێ کردەوە و لە مانگی ڕەشەمەدا پیلانی ڕەشی هێرشی ژاراویکردنی قوتابخانەکان ئیستارتی لێ درا و لە ساڵی نوێی هەتاویدا بۆ جارێکی دیکە هەڵسوکەوتی سەرکوتکەرانەی هێزە ئەمنییەتییەکان بۆ سەر ژنان و کچان لە سەیرانگە و شوێنە گشتییەکان لە شێوازێکی دیکەدا خۆی دەرخستەوە.

لە ئێستادا نووکی ئەم هێرش و سەرکوتکارییانەی ڕێژیم زیاتر لە هەر چین و توێژێکی کۆمەڵ، کچان و ژنانی وڵاتە. ئەوەی ڕێژیم لە ماوەی یەک دوو مانگی ڕابردوودا بە هێرشی شیمیایی بۆ سەر قوتابخانەکانەکانی کچان و فشار بەمەبەستی حیجابی زۆرەملێ لەسەر شەقامەکان و سەیرانگەکاندا کردوویەتی، تۆڵەکردنەوەیەکی ڕوون و ئاشکرایە لە ژنان و کچانی وڵات کە لە شۆڕشی ژینادا ڕۆڵی پێشەنگایەتی و ڕێبەرییان هەبوو و هەیە.

ڕێژیم کە بۆی دەرکەوت ناتوانێ بە دانی هێندێک ئاوانسی فریودەرانەی بێ‌نێوەرۆک، خەڵک ئەهۆن بکاتەوە و ڕاپەڕینەکە بەلارێدا بەرێت و ئاستی داخوازییەکانی خەڵک نزم و سووک نیشان بدات، بەپێی ماهییەتی هەمیشەیی خۆی توند و تۆڵتر دەستی دایەوە سەرکوت و تۆڵەکردنەوە. بە ئامانجگرتنی کچان و ژنانی وڵات؛ ژاراویکردنی قوتابخانەکان و پێداگریی توندی ئیمامانی منبەری مزگەوتەکانیان لەسەر ڕووپۆشی ژنان، دەقیقەن

سمایل شەرەفی

حاڵیبوونیانە لە ماهییەتی شۆڕشی ژینا و هێزی لێبڕاو ژنان لە گۆڕانکارییەکی قووڵی کۆمەڵایەتی کە لەم وڵاتە دەستی پێ کردوە و ئارمانجەکانی تێپەڕینی سەداسەدیەتی لە نیزامی ئیدئۆلۆژیکی دینی و هەنگاونانیەتی بەرەو دنیایەکی ئازاد و دێموکرات.

شۆڕشی ژینا کە جیا لە لایەنە سیاسییەکەی هەڵگری گۆڕانکارییەکی قووڵ و بنەڕەتیی کۆمەڵایەتییە، لە ڕووی زەمەنییەوە بە تەبەعییەت لە بارگاویبوونی بە گۆڕانکاری لە شێوازی ژیان (سبک زندگی) و جیهانبینیی تاکی کۆمەڵگەی ئەمڕۆی وڵات بۆ چۆنیەتیی تێکەڵاوبوونی بە جیهانی ئازاد بە کەڵکوەرگرتن لە تێکنۆلۆژی و ئینترنێت و تێڕوانینی بۆ هەزینەی ئەم گۆڕانکارییانە و بەراوردکردنی بە ئاکامی ڕەفتار(شۆڕش)ەکە، وا وێدەچێ بەخێرایی شۆڕشی ١٣٥٧ نەچیتە پێش. بەڵام هیچ گومان لەوەدا نییە کە جیا لە بەرەوپێشچوون و تێپەڕین لە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی ئێران هیچ ڕێگەیەکی دیکەی نییە.

بۆیە بەڕێوەبەرانی کۆماری ئیسلامی بەتایبەت لایەنی هەرە توندڕەوی ئەم ڕێژیمە ئێستا لە ڕیزی پێشەوەی ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ئەم شۆڕشەدان. مەلا توندڕەوەکان لە تریبوونەکانی مزگەوت و حوسەینییەکانەوە ڕۆژانە خوازیاری چاودێریی توندی جموجۆڵی خەڵک و بەتایبەت ڕەفتاری ژنان و کچانن و سەردارانی شەڕانخێوی سپای پاسدارانیش بە هەڕەشەکانیان تیر و شیر نیشانی گەلانی نارازیی وڵات دەدەن.

بەئامانجگرتنی مەسەلەی ڕووپۆشی ژنان و کچان کە وەک هێندێک بۆچوون باسی دەکەن لەوانەیە دابەزاندنی ئاستی داخوازییەکانی خەڵکی لە نەمانی دیکتاتۆرییەوە بۆ حیجابی لە پشت بێت، هەم بۆ ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران و هەم بە نیسبەت ڕەفتاری خەڵکەوە هیچ لە مەسەلەکە ناگۆڕدرێ. هەموو لایەک باش دەزانن کە پرسی سەرەکیی گەلانی ڕاپەڕیوی ئێران وەک بەرپرسانی ڕێژیم بە بێڕێزییەوە ناوی لێ دەبەن؛ "ڕووتبوونەوە" نییە. خەڵک نەمانی کۆماری ئیسلامی ئێران و گەیشتن بە کۆمەڵگەیەکی ئازاد و وڵاتێکی دێموکراتیکی دەوێ.

لەم قۆناغە لە شۆڕشی ژینادا خەبات دژ بە حیجابی زۆرەملێ بە لای خەڵکی نارازیی وڵاتەوە، نەتەنیا بەمانای دابەزاندنی ئاستی داخوازییە سەرەکییەکان و لەبیربردنەوەیان نییە، بەڵکوو دەقیقەن لێدان لە ماهییەتی کۆنەپەرەستانە و ئیدئۆلۆژیکی کۆماری ئیسلامییە و خودی کاربەدەستانی ڕێژیمیش ئەمەیان باش لێ حاڵییە. بۆیە بە هەموو شێوەیەک کەوتوونەتە گیانی کچان و ژنانی وڵات و پێیان وایە بە هێرشی شیمیایی بۆ سەر قوتابخانەکان و داپۆشین و بەرتەسکردنەوەی شێوازی ژیانیان، دەتوانن لە پێشەنگایەتیی شۆڕشی ژینا بدەن و لەباری بەرن.

***

لە یەکەم مانگی ساڵدا:کوژران و برینداربوونی ٦ کۆڵبەر گرتن و حوکمدانی ٣٥ زیندانیی سیاسی

چاونیوز: لە مانگی سەرەتای ئەمساڵدا لە کوردستان ٦ کۆڵبەر بوونەتە قوربانیی سیاسەتی کوردکوژی و هەڵاواردنی کۆماری ئیسلامی، ٣٥ کەس بە تۆمەتی چالاکیی سیاسی لەدژی ڕێژیم گیراون، لانیکەم دوو کەس بە تەقینەوەی مین بریندار بوون و تەقەی سەرەڕۆیانەی هێزەکانی ڕێژیم بووە هۆی کوژرانی چوار کەس.

بەپێی ڕاپۆرتی "چاونیوز"، تۆڕی ڕاگەیاندنی ناوەندی مافی مرۆڤ بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە مانگی خاکەلێوەی ئەمساڵدا ئەمساڵدا لانیکەم ٦ کۆڵبەر و کاسبکاری کورد بە تەقەی ڕاستەوخۆ، یان بەربوونەوە لە شاخ و خنکان لە بەنداودا کە لە ئاکامی ڕاوەدوونانی هێزە چەکدارەکانی کۆماری ئیسلامیدا ڕوویان داوە، کوژراون و بریندار بوون. بەردەوامیی قوربانیبوونی کۆڵبەران لە کوردستان لەحاڵێکدایە کە لە ساڵی ١٤٠١ی هەتاویدا، لانیکەم ٢٢٥ کۆڵبەر لە کوردستان بە تەقەی هێزە چەکدارەکانی کۆماری ئیسلامی کوژرابوون و بریندار ببوون.

"بێهزاد عەزیزی" تەمەن ١٩ ساڵ، خەڵکی گوندی "دەرگای شێخان" سەر بە شاری بانە، "ئازاد ڕەزایی"، تەمەن ٢٥ ساڵ، پەیڕەوی ئایینی یارسان و دانیشتووی گەڕەکی دەرەدێژی شاری کرماشان، "حوسێن مەلەکی"، تەمەن ١٩ ساڵ و خەڵکی شاری هەرسین سێ تازەلاوی کوردن کە لە مانگی سەرەتای ساڵدا بە تەقەی هێزە چەکدارەکانی کۆماری ئیسلامی کوژراون. هەروەها "جەمشید وەیسی"، ٢٠ ساڵە ، کوڕی تاهیر، خەڵکی ئاوای"هەمجەمنە"ی مەریوان، لەکاتی سەربازیی ئیجباریی لە بنکەی قەڵاجی، بە شێوەیەکی گوماناوی کوژرا.

ناوەندە ئەمنیەتییەکانی ڕێژیم لە ماوەی مانگی خاکەلێوەدا لانیکەم ٣٥ کەسیان بە تۆمەتی چالاکیی ئەمنیەتی دژی کۆماری ئیسلامی و ئەندامەتی یان هاوکاریکردنی حیزبێکی کوردیی دژبەری کۆماری ئیسلامی دەستبەسەر کردووە. لەو ٣٣ کەسە ١١ کەسیان دادگایی و سزای چوار هەتا ٥٤ مانگ و سەرجەم ٣٢٠ مانگ زیندانیان بەسەردا سەپاوە. هەروەها عەبدوڵڵا بەدوی، خەڵکی گوندی "شەریف ئاوا"ی ورمێ کە ڕۆژی شەممە ٢٦ی خاکەلێوە بە هۆی بێبەریبوون لە خزمەتگوزاریی دەرمانی لە زیندانی ناوەندیی ئەم شارە گیانی لەدەست دا.

لە ماوەی مانگی سەرەتای ساڵدا لانیکەم ٥ کەس لە کوردستان بەهۆی تەقینەوەی مین کوژراون و بریندار بوون کە "چاونیوز" ناو و شوناسی دوو کەس لەوانی ئاشکرا کردووە.

هەروەها لە درێژەی هێرشی بیولۆژیک بۆ سەر خوێندنگەکانی کوردستان و ئێران، لە مانگی خاکەلێوەشدا نیزیک بە ١٠٠ قوتابخانە لە کوردستان لە شار و ناوچە جیاوازەکان پەلامار دراون. هەر لەو پێوەندییەدا کارۆ پەشاوایی، منداڵێکی کوردی خەڵکی شاری کامیاران و دانیشتووی شاری تاران کە لە کۆتاییەکانی مانگی ڕەشەمەدا بەهۆی هێرشی شیمیایی بۆ سەر قوتابخانەکەیان لە شاری تاران ژارخواردوو کرابوو، پاش سێ حەوتوو ڕۆژی هەینی، ١٨ی خاکەلێوەی لە نەخۆشخانە "میلاد"ی تاران گیانی لەدەست دا.

ڕەزا دانشجوو

حیجابی زۆرەملێ و شۆڕشی ژینا

وتاری ئەم دواییەی عەلی خامنەیی، ڕێبەری کۆماری ئیسلامی سەبارەت بە حیجابی زۆرەملێ، چەند خاڵێکی گرنگی تێدایە کە دەتوانێت بەشێک لە لایەنە شاراوەکانی ئەو پرسە ڕوون بکاتەوە.

خامنەیی لەم وتارەدا بەڕوونی هێڵێکی سووری بۆ نەیارانی حیجابی ئیجباری کێشا و بە حەرامی شەرعی و سیاسی وەسفی کرد. بەپێچەوانەی هەموو وتارەکانی پێشووی خامنەیی کە بە گشتی لە حاڵەتە هاوشێوەکاندا لانیکەم لە قسەکانیدا دوولایەنە باسی حیجابی دەکرد، بەم شێوەیەی کە لە هەمان کاتدا کە جەختی لەسەر حیجابی زۆرەملێ دەکردەوە، هەمیشە داوای دۆزینەوەی چارەسەری فەرهەنگیی بۆ کێشەی حیجاب دەکرد؛ بەڵام ئەمجارە زۆر بەڕاشکاوی داوای بەربەرەکانیی لەگەڵ ئەم کەسانە کرد کە ڕێز لە حیجابی دەستوری ناگرن. خاڵێکی تری گرنگی قسەکانی خامنەیی بەکارهێنانی دەستەواژەی "حەرامی سیاسی" بوو. وشەیەک کە ڕەنگە بۆ یەکەمجار لەنێو ئەدەبیاتی سیاسیی جیهان باسی لێکرابێت!! وشەیەکی تەواو بێمانا و ناڕوون. لە کاتێکدا خامنەیی لە هەموو وتارەکانی پێشوویدا سەبارەت بە حیجاب، جەختی لەسەر شەریعەت و دین و بەکارهێنانی ڕاسپاردە، فەرمووده و قسەکانی کەسانی ئایینی بوو، بەڵام ئەمجارەیان بەڕوونی هەڵوێستێکی تەواو سیاسیی لەبارەی حیجابەوە گرتەبەر. بۆ لێکۆڵینەوە لەم بابەتە و هۆکارەکانی، سەرەتا ئاوڕێک لە مێژووی حیجاب و داپۆشین لە ئێران دەدەینەوە و لە کۆتاییدا وەڵامی ئەو پرسیارە گرنگە دەدەینەوە کە هۆکاری گرنگیی حیجاب بۆ کۆماری ئیسلامی و عەلی خامنەیی چییە؟

مێژووی حیجاب لە ئێران

حیجاب وەک وشە بە واتای پەردە و بەربەست دێت و لە ڕوانگەی مرۆڤە ئایینییەکانەوە، ڕووپۆشێکی تایبەتە کە بەپێی فێرکارییە ئایینییەکان پێویستە ژنان ڕەچاوی بکەن، هەرچەندە لە باسی حیجابدا شەریعەت تاقمێک سنووری بۆ پیاوانیش دیاری کردووە، بەڵام ئەوەی بەگشتی وەک حیجاب ئاماژەی پێ دەکرێت تایبەت بە ژنانە. دیارە وشەی حیجاب وشەیەکی ئیسلامییە و پەیوەندی بە سەردەمی دوای ئیسلامەوە هەیە و ئەوەی پێشتر هەبووە پۆشاکێکی تایبەت بووە کە لە هەموو قۆناغێکدا بەپێی تایبەتمەندییەکانی کاتی لەنێو خەڵکدا باو بووە. بۆ نموونە لە کتێبی "جلوبەرگی دێرینی ئێرانییەکان" لە نووسینی "جەلیل زیاپوور" لەبارەی جل وبەرگی ژنانی سەردەمی ماد هاتووە: "ئەو بنەمایەی پێویستە لە بەرچاو بگیرێت ئەوەیە کە بەپێی ئەو پەیکەرانەی پێش زایین دۆزراوەتەوە، جلوبەرگی ژنانی ئەو سەردەمە کەمێک لە جلوبەرگی پیاوان جیاواز بووە." نووسەر لە درێژەدا باس لەوە دەکات: "ژن و پیاو بە جیاوازیی نێوان سەرپۆشەکانیان جیا دەکرێنەوە. وا دیارە ژنانیش شتێکیان لەسەر سەریان داناوە و قژی درێژیان لە ژێرەوە دیارە." بە کەڵکوەرگرتن لە بەڵگە دۆزراوەکانی سەردەمی ساسانی وەک قاپ و پلێتی زیو، دەتوانێت بگوترێت کە یەکێک لە گرنگترین ڕووپۆشەکان بۆ ژنان شتێکی وەک چارشێو بووە. بەکارهێنانی چارشێو لەم قۆناغەدا وەک قۆناغەکانی پێشوو نەبووە و هەندێک جار ژنان چارشێوەکانیان لە نیوقەد یان لەسەر شانیان بەستووە کە لە مۆتیڤەکانی کەوانەی بۆستان لە کرماشان لەسەر شانی "ئاناهیتا"دا دەبینرێت.

لە سەردەمی دوای ئیسلام لە ئێران، بە هۆی نەبوونی حکوومەتێکی سەربەخۆ و لە ڕاستیدا جۆرێک لەژێر سەرپەرشتی بوونی خەلیفەکانی ئومەوی و عەباسیدا، فەرمان و دەستوری خەلیفە شێواز و جۆری جلوبەرگی دیاری دەکرد. مەشرووتە و بزووتنەوەی ڕوناکبیری لە ئێران شەپۆلی یەکەمی دژایەتی حیجابیان خوڵقاند. لە کاتێکدا لە سەردەمی قاجاردا، جگە لە دیوەخانی پاشا، تەنانەت لە کۆشکی شاشدا، ژنانی و خزمەتگوزارانی شا پێویست بوو حیجابی تەواو بپارێزن، بزووتنەوەی ڕووناکبیری دوای سەردەمی قاجار توانی تا ڕادەیەک دۆخەکە بگۆڕێت.

> **ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لە ساڵانی حوکمڕانیی شەرمەزارانەی خۆیدا، نیشانی داوە کە تاکە هێڵی سووری ڕاگرتن و پاراستنی تاج و تەختی وەلایەتی فەقیهە و باقی بابەتەکان هەمیشە جێی باس و پشتگوێخستنن. ئەو ڕژیمەی کە تەسلیمبوون وەک "نەرمی نواندنی قارەمانانە" لەبەردەم "شەیتانی گەورە"دا باس دەکات و کاتێک نەگاتە کۆتاییەکی باش، جارێکی تر پەنا بۆ لای شەیتان بردن ڕەوا دەزانێت! دەسەڵاتێک کە ڕۆژێک دروشمی وێرانکردن و خاپوورکردنی ماڵی سعوودیە دەدا و ڕۆژی دواتر بە یارمەتیی هاوڕێی کۆمۆنیستی لەگەڵ سعوودی لەسەر یەک سفرە دادەنیشێت، بەدڵنیاییەوە جگە لە پاراستنی دەسەڵاتی خامنەیی هیچی تری بۆ گرنگ نییە.**

دوای هاتنە سەرکاری پەهلەوی و لەژێر سیاسەتە "ئێرانی کۆن "دا، ئەمجارە شێوازی کارلێککردن لەگەڵ حیجابدا بەتەواوی گۆڕا، ئێستا حیجاب قەدەغە کرابوو، گۆڕانکارییەک کە بەهۆی تێڕوانینی کاڵفامانەی پەهلەوی بۆ هەلومەرجی کۆمەڵگە بوو بە کێشەیەکی تەواو گەورە و دوو جەمسەری لەنێو خەڵکی کۆمەڵگەدا دروست کرد. مۆدێرنیتەی دەستووری ڕەزاخانی بە هیچ شێوەیەک ئەو شتە نەبوو کە ڕووناکبیرانی سەربەخۆ بەدوایدا دەگەڕان. ململانێ لەگەڵ حیجاب لە سەردەمی دووەمی پەهلەویدا بەردەوام بوو و پۆشینی حیجاب بوو بە دژە بەها. نەپۆشینی حیجاب نیشانەی ڕووناکبیری بوو و حیجاب نیشانەی دواکەوتوویی. لەگەڵ دەستبەسەرداگرتنی شۆڕشی گەلانی ئێران ٥٧ وهاتنە سەرکاری خومەینی، ئەو کەشوهەوای دوو جەمسەرییەی لە ساڵانی دەسەڵاتی پەهلەویدا دروست ببوو، ئەمجارە لە دیوەکەی ترەوە پەیڕەو کرا. خومەینی بە یارمەتیی ئەم فەزایە بەردەستە زۆر زوو هێرشی کردە سەر حیجابی ئیختیاری و لە مانگی ڕەشەمەی ساڵی ٥٧ دا نارەزایەتی خۆی بەرامبەر بە پێگەی حیجاب لە کۆمەڵگەدا ڕاگەیاند و خوازیاری ڕەچاوکردنی حیجاب لە هەموو شوێن و فەرمانگەکاندا بوو.

هەرچەندە تا ساڵی ٦٢ هەتاوی بە کردەوە هیچ یاسایەک سەبارەت بە حیجابی ئیجباری نەبووە، بەڵام مامەڵەکردن لەگەڵ کەسانی بێ حیجاب هەر لە یەکەم ڕۆژەکانی کۆماری ئیسلامییەوە دەستی پێ کردووە. سەرەڕای دەربڕینی دژایەتیی و نارەزایەتی لەلایەن بەشێکی زۆر لە گرووپە جیاوازەکانی کۆمەڵگە بەتایبەت ژنان، لە هەموو ساڵانی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیدا، هیچ کاتێک ڕێژیم ئامادە نەبووە پاشەکشە لە یاسای ئیجباری حیجاب بکات.

حیجابی زۆرەملێ و شۆڕشی ژینا

یاسای حیجابی زۆرەملێ وەک پێناسەی حکوومەتی، تەنیا تایبەتە بۆ کۆماری ئیسلامی و تاڵیبان و بەدەر لەو دوو دەسەڵاتە ساختەیە، لە هیچ وڵاتێکی دیکەی ئیسلامیدا بوونی نییە. تەنانەت سعوودیە، وەک وڵاتێک کە میوانداریی پیرۆزترین شوێنە ئیسلامییەکان دەکات و ساڵانێکە نازناوی سەرکردەی کۆمەڵگەی ئیسلامی لەگەڵدایە یاسای حیجابی زۆرەملێ هەڵوەشاندەوە. بەڵام کۆماری ئیسلامی هێشتاش بە پاراستنی حیجابی ئیجباری پابەندە. هەر لە یەکەم ڕۆژەکانی هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامییەوە ژنانی ئێران دژایەتیی خۆیان بۆ یاسای حیجابی ئیجباری دەربڕیوە.

هەرچەندە لە ساڵانی سەرەتای کۆماری ئیسلامیدا، وەک گوتمان، بە هۆی ئەو جەمسەرگیرییەی کە پەهلەوییەکان دروستیان کرد، نەیارانی حیجابی ئیجباری بەشێکی کەم لە کۆمەڵگە و زۆرتر چینی ڕۆشنبیری کۆمەڵگە بوون، بەڵام لە درێژەی ساڵاندا، ژنانی ئێرانی توانییان ڕۆڵی خۆیان لە کۆمەڵگەدا پێناسە بکەنەوە و زۆر زیاتر لە ڕابردوو لە بوارەکانی جیاوازدا ئامادە بن و بەئاشکرا بۆ وەرگرتنەوەی مافە دەستبەسەرداگیراوەکانیان خەبات بکەن. ئەم خەبات و تێکۆشانە هەمیشە ڕەوتێکی تەواو پێشکەوتووخوازانە و بەرەو سەرەوەی هەبووە. کوشتنی جەرگبڕی ژینا ئەمینی لەلایەن ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی بە بیانووی ڕەچاونەکردنی حیجابی ئیجباری، خاڵی وەرچەرخان بوو لە خەباتی ژنانی ئێرانی دژ بە حیجابی زۆرەملێ.

بوونی دیار و بەرچاوی ژنان لە شۆڕشی "ژن، ژیان، ئازادی" لە هێڵی پێشەوەی خەبات دژی دیکتاتۆریەتی ویلایەتی فەقیهـ و هەوڵەکانیان بۆ گەیشتن بە ئازادییە ڕەواکان یەکێک لە دیمەنە سەرنجڕاکێشەکانی شۆڕشی ژینایە. ژنێک کە ئێستا لە دەرەوەی چوارچێوەی نەریتە پیاوسالارییەکان و بە یارمەتیی تواناکانی، ڕۆڵی خۆی لە گۆڕانکارییەکانی کۆمەڵگەدا پێناسە دەکاتەوە. لابردنی ڕووسەری و لەچەک کە لە کاتی بە خاکسپاردنی ژینا دەستی پێ کرد، هەر زوو بوو بە تەحەدای شۆڕشگێڕانە بۆ ژنانی شۆڕش، ئەو ژنانەی کە لابردن و سووتاندنی لەچەک و ڕووسەرییان زۆر زیاتر لە نارەزایەتییەک لە دژی حیجابی ئیجباری دەزانن، لە ڕاستیدا، بەلای ئەوانەوە هێرشکردنە سەر حیجابی زۆرەملێ هێرشکردنە سەر نۆرم، فەرمان و بەهایەک کە ڕێژیمی ویلایەتی فەقیهـ دیاریی کردووە.

ئێستا دەتوانین وەڵامی ئەم پرسیارە بدەینەوە کە هۆکاری هەڵوێستی توندی عەلی خامنەیی بەرامبەر بە دۆخی حیجاب لە کۆمەڵگەدا چییە، ئەوەی کۆماری ئیسلامی و سەرکردایەتییەکەی لێی دەترسن، بەدڵنیاییەوە بوون یا نەبوونی حیجاب نییە! ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لە ساڵانی حوکمڕانی شەرمەزارانەی خۆیدا، نیشانی داوە کە تاکە هێڵی سووری ڕاگرتن و پاراستنی تاج و تەختی وەلایەتی فەقیهە و باقی بابەتەکان هەمیشە جێی باس و پشتگوێخستنن. ئەو ڕژیمەی کە تەسلیمبوون وەک "نەرمی نواندنی قارەمانانە" لەبەردەم "شەیتانی گەورە"دا باس دەکات و کاتێک نەگاتە کۆتاییەکی باش، جارێکی تر پەنا بۆ لای شەیتان بردن ڕەوا دەزانێت! دەسەڵاتێک کە ڕۆژێک دروشمی وێرانکردن و خاپوورکردنی ماڵی سعوودیە دەدا و ڕۆژی دواتر بە یارمەتیی هاوڕێی کۆمۆنیستی لەگەڵ سعوودی لەسەر یەک سفرە دادەنیشێت، بەدڵنیاییەوە جگە لە پاراستنی دەسەڵاتی خامنەیی هیچی تری بۆ گرنگ نییە.

لە ڕاستیدا کێشەی کۆماری ئیسلامی لەگەڵ لابردنی حیجاب ئەوەیە کە ژنە تێکۆشەرەکان هەرگیز بە ئازادکردنی حیجاب ڕازی نابن و ئەمەش تەنیا سەرەتای ڕێبازەکەیە و لەنێوبردنی ڕێژیم ئامانجی سەرەکییە. ئەوەی کۆماری ئیسلامی لێی دەترسێت، دارمان و ڕووخانی یەک لەدوای یەکی ئەو نۆرمە ساختەیانەیە کە ڕێژیم وەک بەها و ئەرزش بۆ خەڵک پێناسەی کردووە و ساڵانێکە لە پشت ئەو بەهایانە خۆی حەشارداوە. خاڵێکی تر کە بۆ کۆماری ئیسلامی گرنگە، ئەو بەشە توندڕەوی مەزهەبییە کۆمەڵگەیە کە تەنیا بە هۆی ئەو نۆرمانەوە بە کۆماری ئیسلامییەوە پەیوەستە. دیارە لادانی کۆماری ئیسلامی لەم بەهایانە دەبێتە دوورکەوتنەوە و نەمانی ئەم بەشە لەگەڵ ڕژیم. هەرچەند ڕێژەی ئەم لایەنگرانەی کۆماری ئیسلامی زۆر نییە، بەڵام بۆ ڕێژیمێک کە کەس لە دەوروبەری خۆی نابێت، مانەوەیان زۆر گرنگە.

شۆڕشی ژینا خەریکە پەردەلادانە، بەڵام نەک لە ڕووخساری ژن، لە ڕووخساری ئەو دەسەڵاتە دڕندە و خوێناوییەی کە ساڵانێکە خەریکی لەنێوبردنی هەموو نۆرمەکانی ئینسانی و ڕاستەقینەکانی ژیان لە پشت تاقمێک بەهاگەلی درۆ و ساختەییە. کچ و کوڕانی نەوەی نوێی شۆڕشی ژینا هەمان منداڵە بڕاش و بوێرەکەی چیرۆکی "هانس کریستیان ئەندەرسۆن"ن کە حیجاب و پەردەکانیان فڕێ داوەتە لایەک و هاوار دەکەن کە: "دیکتاتۆری پیر ڕووتە و هیچی لەبەردا نییە."

درێژەی شۆڕش

بابەک ناسری

ئەوەی لەگەڵ دەسپێکی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی لە ئێراندا بەڕوونی پێشبینی دەکرا و دوایەش ئەو دڵنیاییەی لێ کەوتەوە ئەوە بوو، کە بارودۆخی کۆمەڵگە هەرگیز بۆ سەردەمی پێش خەرمانانی ١٤٠١ ناگەڕێتەوە. شۆڕشێک کە سەرەڕای بەستێنە لەبارەکانی بەڵام بەو بەربڵاوییە بە هیچ شێوەیەک بۆ دەسەڵاتی پاوانخوازی ئاخوندی چاوەڕوانکراو نەبوو، خەریکە ئاڵوگۆڕێکی بنەڕەتی لە پێکهاتەی کۆمەڵگەدا پێکدێنێ.

لاوازیی کۆمەڵایەتی، ناکارامەیی دەوڵەت، پێشێلکاریی ئاشکرای مافی هاووڵاتیان، بەربڵاوبوونی هەژاری و بێدەرەتانیی ئابووری کە هەرگیز هەوڵێکی جیدی بۆ چارەسەرکردنی نەدرا و بە دەیان کێشەی هەڵپەسێردراوی دی کە بوونە هۆی ئەو ڕاپەڕینە جەماوەرییە، هەموو پلان و پیلانەکانی حاکمییەتی شێواند و بەسەر یەکی دادان.

ڕەشەکوژی لە کوردستان و هەینیی ڕەش و خوێنینی زاهیدانیش نزیکبوونەوەیەکی کەموێنەی لەنێو خەڵکی ئێران و نەتەوە جیاوازەکانی نێو ئەو جوغرافیایەدا پێکهێنا. ئەوەش خامنەیی، ڕێبەری ڕێژیمی تا ڕادەیەک تووڕە کرد کە لە وتارێکی نهێنیدا فەرمان بە هێزە مرۆڤکوژەکانی بدات لە کوشتاری خەڵکدا سڵ نەکەن و دەست لە منداڵیش نەپارێزن. هەر ئەوەش کۆڵەکە لەرزۆکەکانی حکوومەتی ئیسلامیی ئێرانی ئەوەندەی دی لە تێکڕمان نزیک کردۆتەوە.

لە گەرمەی ڕووداوەکانی شۆڕشدا و بەمەبەستی فریودانی ڕای گشتی و بەلاڕێدابردنی ئاراستەی سەرەکیی شۆڕش شایەتی چەند هەوڵێکی نزۆک لەلایەن حکومەتەوە بووین کە بەهۆی ڕیسوایی خۆیان و ژیری و وشیاریی خەڵکەوە سەرکەوتوو نەبوون و تێیدا مایەپووچ هاتنەوە. هەرچەند لە ئێستاشدا دەزگای پرۆپاگاندای ڕێژیم لە هەوڵی دانانی خاڵی کۆتایی لەسەر ئەو شۆڕشەن و بانگەشەی زاڵبوون بەسەر دۆخەکەدا دەکەن، بەڵام وەک دەبینین خەڵک هەر بۆنە و دەرفەتێک دەقۆزنەوە بۆ ئەوەی لە ڕێژیم ڕاسێن و بە هەر شێوەیەکی مومکین نارەزایەتیی و بێزاریی خۆیان دەربڕن.

حکومەت بۆ دەربازبوون لە مەترسیی ڕووخان و چارەسەریی کێشە نێوخۆییەکان ناچار بوو دەستەوداوێنی وڵاتانی ڕۆژئاوایی بۆ دەستپێکردنەوەی دانوستانەکانی بەرجام بێ و بۆ پاڵپشتیکردنی ڕێژیم پشت بە هێزی سیاسی و نیزامیی چین و ڕووسیە ببەستێ. بێگومان ڕێککەوتنی لەڕووی ناچاری لەگەڵ عەرەبستانیش کە هەر لەجێدا ئاڵۆزی و گرفتی تایبەت بە خۆی هەیە و پاشان سەفەری نوێنەری تایبەتی خامنەیی بۆ هەندێ وڵاتی دراوسێ بە مەبەستی گرتنەبەری هەندێ ڕێوشوێنی ئەمنییەتی، دوایین پەلەقاژەکانی ڕێژیم بێ کە دەرەنجامەکانی لە داهاتوودا ڕوون دەبێتەوە. کەچی سەرەڕای هەموو ئەو هەوڵە نێوخۆیی و دەرەکییانەی ڕێژیم بارودۆخی گشتیی کۆمەڵگە بە بەراورد لەگەڵ سەرەتاکانی شۆڕشی ژینادا ئاڵوگۆڕێکی ئەوتۆی بە خۆیەوە نەبینیوە، قەیرانەکان کەمتر نا، بەڵکوو زیاتریش بوون و هەمدیسان حکومەت دەستەوەستان ماوەتەوە.

لە بەرەیەکی دیکەشدا، ناوەندە نێونەتەوەییەکان و چالاکانی سیاسی لە هەموو دنیادا، بەمەبەستی نارەزایی دەربڕین و بەدواداچوون بۆ هۆکارەکانی ئەو هەموو پێشێلکارییە ئاشکرایانەی مافی مرۆڤ لە ئێراندا، هەوڵێکی بەرین و بێوچانیان بۆ وەڵامدەرکردنی کۆماری ئیسلامی دەست پێ کردوە و هەر ئەوەش تووڕەییەکی گشتیی زێدەی لە بەرانبەر حکومەتدا پێک هێناوە.

سیناریۆی تیرۆری بەکۆمەڵ و بیولۆژیکیی قوتابیان و خوێندکارانی کچ کە تا ئێستا زیاتر لە سێزدە هەزار کەسی لە نەخۆشخانەکان خستووە، خۆی جۆرێک لە خۆکوژیی حکومەتێک دەچێ کە خەریکە دوایین هەناسەکانی خۆی تەی بکات. بەردەوامیی دەرمانداوکردنی قوتابییان بەر لە هەر کەس بنەماڵەکانیانی تووڕە و هەراسان کردووە و بۆ دەربڕینی ئەو بێزارییە گشتییە دەبێ چاوەڕێی شەپۆلێکی نوێی نارەزایەتییەکان لە ڕۆژانی داهاتوودا بین. هەروەها پێشبینی دەکرێ لەسۆنگەی گرانی و بەرزبوونەوەی نرخی هەڵاوسان (تورم) کە لە سنووری پەنجا لە سەدیش تێپەڕیوە، شەپۆلەکانی دواتری شۆڕشی بەدوادا بێت و لافاوی بەربڵاوی تووڕەیی و بێزاریی خەڵک لەگەڵ خۆیدا بێنێ.

فرەیی و لەسەریەک کەڵەکەبوونی کێشە ئابووری و سیاسییەکان لە نێوخۆ و قەیرانی نەبوونی مەشرووعییەتی نیزام لە ئاستی نێونەتەوەییشدا هاوکات لەگەڵ بڕیارە نادروستەکانی دەسەڵاتداران، گرێیەکی نەکراوەی بەدرێژایی تەمەنی کۆماری ئیسلامییە کە ڕۆژ بە ڕۆژ ئەو ڕێژیمەی لاوازتر کردوە. هەروەها کێشەی حیجابیش لەو گرفتە بێ کۆتاییانەی حکوومەتە کە نە بۆی چارەسەر دەکرێ و نە توانای دەربازبوونیشی لەو گرێ ئیدئۆلۆژییە هەیە.

کەوتنەسەریەکی ئەو هەمووە کێشە و گرفتە جۆراوجۆرانە دەریایەکی لە قەیران بۆ کۆماری ئیسلامی پێک هێناوە کە درەنگ یا زوو ئەم ڕێژیمە لە نێو خۆیدا قووت دەدات. لە ڕاستیدا کۆماری ئیسلامی لە لێواری خنکان دایە و وێناچێ ئەو دەموساتەش زۆر بخایەنێ.

کوردەکان لە باکوور قوربانیی دێموکراسی

ئەلبورز ڕۆیینتەن

ساڵی ٢٠١٧ زایینی یاسای بنەڕەتیی نوێی تورکیە لە ڕێگەی حیزبی داد و گەشەپێدان و ڕاسیستەکانی ئەو وڵاتەوە نوسرا و دواتر لە ڕێگەی ڕێفراندۆمەوە پەسند کرا. بەگوێرەی ئەو یاسایە سیستمی سیاسیی تورکیەی لە پارلەمانیەوە بەرەو سەرۆکایەتی بە دەسەڵاتێکی یەکجار زۆر بۆ سەرۆک کۆمار گوڕدرا. بێگومان ئامانجی یەکەمی ئەو گۆڕانکارییە دابینکردنی دەسەڵاتێکی زۆر بۆ ڕەجەب تەیب ئەردوغان، سیاسەتمەداری دیاری نزیک سێ دەیەی ڕابردووی گۆڕەپانی سیاسەتی تورکیە بوو.

ئەوکات کوردەکان بە دژایەتیی ئەردوغان کەوتنە بەرەی دژبەر، بەبێ ئەوەی چاوەڕوانی هیچ دەستکەوتێک لە دژایەتی بکەن. بێگومان دژایەتیی یاسای بنەڕەتیی وڵاتەکە بە هۆی ئەوەی دێموکراتیک نەبوو، کارێکی ئاسایی هەر تاکێک بوو کە داوای دێموکراسیی دەکرد، بەڵام ئەوەی جێگای سەرنجە کورد وەک هەمیشە زیاتر لە داواکانی دۆزەکەی گرینگی بە دێموکراسی دەدات، کە ئەوەش هیچ گرفتێک چارەسەر ناکات و دواتر هەر لە ڕێگەی هەر ئەو دێموکراسیە ماف و داوا ڕەوا و دێموکراتیکەکانی کورد پشتگوێ دەخرێت و سەرکوت بە ڕێگەی جیاواز بەردەوام دەبێت.

نوسەری ئەو دێڕانە لە وتارێک لە سەر یاسای بنەڕەتیی تورکیە لە ساڵی ٢٠١٧ زایینی، لە ژمارەی ٦٨٩ ڕۆژنامەی "کوردستان"دا نووسیبووی: "ئەگەر لە تورکیە یاسایەک بنووسرێتەوە کە ڕەنگدانەوەی گرفتەکانی تورکیە نەبێت، ئەوا ئەمڕۆ، سبەی یا دووسبەی ئەو گرفتانەی ڕوو دەدن و لە مێژووی تورکیەدا هەبوون، دووبارە دەبنەوە. تورکیەش ناتوانێ بەبێ چارەسەری ئەو گرفتانە بگات بەو ئامانجەی کە بۆ خۆی داناوە. بەکورتی بە قبووڵکردنی ئەو یاسایە یا ڕەتکردنەوەی لەلایەن خەڵکەوە، سەرکەوتن و گەیشتن بە مافەکانی کورد لە گرەوی ڕێکخستن و یەکخستنی هێزی کوردە و مەرج نییە لە هێزیکدا بێت، دەتوانێ لە چەندین هێزی هەماهەنگیشدا بێت. هەر بۆیەش دەبی کورد بۆ ئەو چەندە تێبکۆشێت."

هەروەک ئێستا دەبینین تورکیە لە هەموو بوارەکاندا بە دۆخێکی زۆر خراپتر لە ٢٠١٧ دەڕوات، هەروەها ئەمڕۆ دوای پێنج ساڵ کوردەکان دیسان بە هەمان گڕوتینی دژایەتیی دیکتاتوری و خزمەتکردن بە دێموکراسی کەوتوونەتە بەرەی دژایەتیی ئەردوغان و پشتیوانی لە ڕکەبەری ئەردوغان کە لە بەرنامەیدا هەیە جارێکی دیکە بگەڕێتەوە بۆ سیستمی پەڕلەمانی دەکەن. دیسان بەدەر لە داواکانی دۆزی ڕەوای کورد، بە بەربژێرکردنی ژمارەیەکی بەرچاوی تورک هەروەها بە پێکهێنانی بەرە لە گەڵ چەپەکانی تورک هەمان هەڵەکانی ڕابردوو دووپات دەکەنەوە.

بێگومان دژایەتیکردنی بەرەی ئەردوغان کە لە ئیسلامی سیاسی و ڕاسیستە تورکەکان پێک هاتووە دەتوانێ بۆ دێموکراسی باش بێت، بەڵام ئەو دێموکراسییە تا چەند خزمەت بە کورد دەکات جێگای پرسیارە، بە تایبەتی لە سیستمی سەرۆکایەتیی ئێستادا سەرۆککۆمار پێویستی بە دەنگی ٥١ لە سەدی دەنگدەران هەیە. بە حوکمی ئەوەی بەربژێرەکان بە تەنیا ناتوانن دەنگی سەدا ٥٠ ی دەنگدەران بەئاسانی دەستەبەر بکەن سەدای ١٠ی دەنگی کوردەکانی سەر بە حیزبی هەدەپە کە ئێستا لە ژێر چەتری حیزبی نوێی پارتی سەوزی چەپدا بەشداری لە هەڵبژاردەکان دەکات زۆر چارەنووسسازە.

ئەوەی جێگای سەرنجە ئەوەیە کوردەکان ئەو هێزە گرینگ و یەکلاکەرەوەی خۆیان بەبێ هیچ داوایەک تەنیا لە پێناو دێموکراسیدا بە کار دەهێنێن کە ئەوەش دوبارە کردنەوەی سیاسەتی هەڵەی ڕابردوویە، چونکە بەرەی دژبەری ئەردوغان ئەگەر سەر بکەوێت ئێتر پێویستیی بە کورد نامێنێ؛ چونکە لە سیستمی پاڕلمانی زۆر بەئاسانی دەتوانێ بەبێ کورد هەم حکوومەت پێک بهێنێ و هەم سیاسەتی ڕابردووی دژایەتیی کورد بەردەوام بکات. نابێ لەبیر بکەین ئەگەر ئەردوغان کە سیاسەتی کرانەوەی کوردی دوای سەد ساڵ لە تورکیە دەست پێ کرد ئەمڕۆ بەو شێوەیە دژایەتیی کوردەکان بکات بەرەی دژبەری ئەردوغان کە لە پارتی جەهەپە کە دامەزرێنەرەکەی مستەفا کەماڵ ئاتا تورکە لە داهاتوو چۆن دژایەتیی کورد دەکات ئەوە کەم و زۆر دیارە.

بە کوردی و پوختی ئەو دێموکراسییەی کە لە تورکیە بە هەموو کەموڕییەکەوە هەیەتی بۆ تورک دەوڵەمەندییەکی زۆرە و ئەگەر ئەو دێموکراسییە زیاتر گەشە بکات، دەبێتە هۆی پێشکەوتنی زیاتری تورکیە، بەڵام هەر ئەو دێموکراسیە کە هەر لە ڕۆژی یەکەمی دامەزراندنیەوە واتە سەد ساڵ بەر لە ئێستا بە قوربانیدانی کوردەوە دروست بووە، دیسان بە قوربانیکردنی کورد بەرە پێش دەڕوات، بەڵام بۆ کورد دەستکەوتێکی ئەوتۆی نییە.

جێگای سەرسوڕمان نییە هیچ بەرنامەیەک لەلایەن حیزبە جیاوازەکانی تورک بۆ چارەسەری پرسی کورد جیا لە هەندێ گوتاری پۆپۆلیستی نەبێ، نییە. بەڵام جێگای داخە کە هێزە سیاسییە کوردەکانیش جیا لە دێموکراتکردنی تورکیە و خزمەت بە چەپی ڕادیکاڵی تورک داواکانی کوردیان لەبیر چۆتەوەوە.

زیاتر لە بەداخبوون هەوێنی داڕووخانێکی دیکەیە کە کورد بە گشتی و لە هەموو پارچەکانی دیکەش لە چیرۆکی بەدێموکراتکردنی ئەو وڵاتانەی کە کوردیان بە سەر دابەش بووە وانە وەرنەگرێت و داوا ڕەواکانی خۆی وە پێش دێموکراسی ئەو وڵاتانە نەخات، چونکە دەبینین تەنیا بە دێموکراسی مافی کورد دابین نابێ، بەڵام بە دابینبوونی مافی کورد ئەوا بە دڵنیاییەوە دێموکراسی هاتووە و سەقامگیر بووە.

حیجاب لە پرسێکی قانوونییەوە هەتا کەرەسەی سەرکوت؟

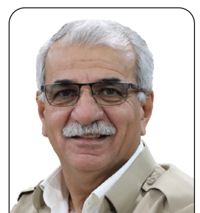
عومەر باڵەکی

لە کۆمەڵگەی ئێراندا پرسی ڕەچاوکردن و نەکردنی حیجابی ژنان لە ماوەی نزیک سەد ساڵی ڕابردوودا بۆتە کەرەسەیەک بە دەست دەسەڵاتدارانی تارانەوە بۆ بێبەشکردنی ژنان وەک نیوەی کۆمەڵگەی ئێران لە مافە ئینسانییەکانیان و ڕێگەگرتن لە کار و چالاکییەکانیان لە کۆمەڵگەدا. هەرکام لە دەسەڵاتەکانی نیزامی پاشایەتی و نیزامی کۆماری ئیسلامی بۆ ڕەچاوکردن و ڕەچاونەکردنی حیجابی ژنان لەنێو کۆمەڵگەدا پاساوی خۆیان هەیە و بێ‌ئەوەی هیچ لایەک لە دوو نیزامە دەسەڵاتە خۆسەپێنە گەڕابنەوە بۆ بیروڕای گشتیی کۆمەڵگە لەسەر ئەو بابەتە، لایان وایە پاساوەکانیان بۆ ڕەچاوکردنی حیجاب لایەنی قانوونی هەیە و کۆمەڵگەش لەسەریەتی وەک قانوون لەگەڵ ئەو پرسە هەڵسوکەوت بکا. بەڵام پێشکەوتنی کۆمەڵگەی جیهانی لە بواری پیشەسازی و تێکنۆلۆژی بەتایبەتی تێکنۆلۆژیی پێوەندییەکان وای کردووە سنووری وڵاتەکان بێ هیچ بەربەستێک بە ڕووی کۆمەڵگە جیاوازەکانی مرۆڤایەتیدا بکرێنەوە و ئاڵوگۆڕی ڕوانگە و کولتووره جیاوازەکان بکرێ. بەڵام لە ماوەی نزیک بە سەد ساڵی ڕابردوودا دەسەڵاتدارانی تاران چ لە نیزامی پاشایەتی و چ لە نیزامی کۆماری ئیسلامیدا چاویان لەو ڕاستییە نووقاندووە کە جیهان لە حاڵی پێشکەوتنی خێرا لە هەموو بوارەکانی ژیان‌دایە و کۆمەڵگەی ئێرانیش نایهەوێ خۆی لەو پێشکەوتنانە لە بوارە جیاوازەکانی ژیاندا بێبەش بکات.

بۆ ئاڵوگۆڕەکان ڕابکێشێت.

بۆیە کاتێک لە بواری کۆمەڵناسییەوە دەڕوانینە ئەو شێوە هەڵسوکەوتەی دەسەڵات بۆمان دەردەکەوێ کە ئەو شێوە بڕیارەی دەسەڵات تەنانەت ئەگەر بەرگی قانوونیشی دەبەر بکرێ چونکە لە نیازەکانی کۆمەڵگەوە سەرچاوەی نەگرتووە، لە کاتی جێبەجێکردندا لە سەر ڕوح و ڕەوانی کۆمەڵگە ئاسەواری خراپ بەجێ دێڵێ و کۆمەڵگە لە هەر دەرفەتێکدا هەوڵ دەدا بەدژی ئەو بڕیارە یان ئەو بەناو قانوونە ڕابوەستێ. بۆیە دەبینین بڕیاری زۆرەملێی "کشف حیجاب" لە سەردەمی ڕەزاشادا برینێکی قووڵی لە جەستەی کۆمەڵگەی ئێران کرد و بە ڕووخانی حکومەتی پاشایەتی و هاتنەسەر کاری کۆماری ئیسلامی ئەو جار بابەتەکە پێچەوانە بۆوە. ئەگەر دەسەڵاتی پاشایەتی لەژێر ناوی مودێرنیتە بە زۆر "حیجاب"ی ژنانی لا دەبرد، ئەو جار دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی لەژێر قانوونی شەریعەتدا بە زۆر " حیجاب"ی بەسەر ژناندا سەپاند. دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی هەروەک حکومەتی پاشایەتی لە ڕێگای جۆراوجۆرەوە هەوڵیان داوە ئەو بابەتە بیجگە لە بەرگی مەزهەبی، بەرگی قانوونیشی دەبەر بکەن بۆ ئەوەی ئەو کەسانەی "حیجابی ئیسلامی" ڕەچاو ناکەن وەک تاوانبار هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا بکرێ.

لە نیزامی کۆماری ئیسلامیدا ڕەچاوکردنی "حیجاب" و سەپاندنی بەسەر ژناندا هەتا ئێستاشی لەگەڵدا بێ بە قانوونێکی ڕوون پێناسەی بۆ نەکراوە، واتا دیاری نەکراوە کە مەبەست لە ڕەچاوکردنی

قانوون هەم جەستە و هەم ڕوحی هەیە. جەستەی قانوون هەموو ئەو ڕێکارانەیە کە بۆ پەسندکردنی قانوونێک دەبێ ڕەچاو بکرێ و ڕوحی قانوونیش ئەوەیە کە ئەو قانوونە لەنێو کۆمەڵگە چەندە وەرگیراوە؟ ئەگەر قانوونێک لە کۆمەڵگەدا لەلایەن خەڵکەوە وەرنەگیرێ و کاری پێ نەکرێ و جێ نەکەوێ، نیشانەی ئەوەیە ئەو قانوونە ڕوحی نییە و بە مانایایە ئەو قانوونە ئیجارییە و خەڵک هەتا بۆی بکرێ ملکەچی جێبەجێکردنی نابێ

بێگومان کۆمەڵگەی هەر وڵاتێک بە هەر کولتوور و کەلەپوورێک بە تێپەربوونی سەردەم ئاڵوگۆڕی بە سەردا دێ و بەپێی نیاز و خۆ گونجاندنی لەگەڵ دنیای دووروبەری پێست فڕێ دەدات. لە سەردەمی بە دەسەڵاتگەیشتنی ڕەزاشادا کۆمەڵگەی ئێرانیش هێدی هێدی بەرەو ئاڵوگۆڕی بنەڕەتی دەڕۆیشت و هەوڵی دەدا خۆی لەگەڵ دنیای مودێرندا بگونجێنی. بەڵام ڕەزاشا بێ‌ئەوەی گوێ بداتە ئاهەنگی هەنگاوەکانی کۆمەڵگە، بە سەپاندنی کۆمەڵێک بڕیار، هەوڵی دا بەخێرایی و لەژێر ناوی پێشکەوتنخوازی و کردنەوەی دەروازەکانی مودێرنیتە نەریت و کولتووری کۆمەڵگەی ئێران بگۆڕێ و "کشف حیجاب" واتا لابردنی باڵاپۆشیی ژنان یەکێک لەو بڕیارانە بوو. بەڵام لە مەیدانی کردەوەدا چونکە بەستێن بۆ ئەو گۆڕانکارییە لەنێو کۆمەڵگەی ئێراندا خۆش نەکرابوو، هەر زۆر زوو لەگەڵ دژکردەوەی گرووپ و کۆمەڵە جیاجیاکانی ئێران بەرەوڕوو بۆوە. ئەو ڕووبەڕووبوونەوەیە بە چەشنێک بوو دووبەرەکی و دژایەتیی تەواوی لەنێوان خەڵک و دەسەڵاتدا بەدوودا هات. دەسەڵات لەلایەک نەیدەویست و نەیدەتوانی لەژێر گوشاری کۆمەڵگەدا لەو بڕیار و گۆڕانکارییانە پاشگەز بێتەوە و لەلایەکی دیکەوە ئەو قەناعەتەش لای خەڵک دروست نەببوو مل

حیجاب لە ڕوانگەی دەسەڵاتەوە چییە و چۆنە؟ ئایا مەبەست تەواو باڵاپۆشییە یا هەر داپۆشینی مووی سەری ژنانە؟ چونکە زانایانی دینی ئیسلام هەتا ئێستای لەگەڵدا بێ لەسەر ئەو بابەتە لەگەڵ یەکتری کۆک و هاوڕا نین. بۆیەشە لە ماوەی ٤٤ ساڵ دەسەڵاتدارەتیی ئەو نیزامە سیاسییەدا هەموو کات لە نێوان تێگەیشتنی کۆمەڵگە و دەسەڵات لەسەر شێوازی پۆشینی جلوبەرگی مرۆڤەکان بە گشتی و ژنان بەتایبەتی کیشەوناکۆکی هەبووە و لە ماوەی شەش مانگی ڕابردووشدا بە دوای ڕاپەڕینی "ژینا" ئەو بابەتە جارێکی دیکە بە زەقی خۆی دەرخستۆتەوە و وەک سەردەمی دەسەڵاتدارەتیی ڕەزاشا، دەسەڵات نایهەوێ لەو بڕیارە کە بە قانوون پێناسەی بۆ دەکا، پاشگەز بێتەوە. چونکە دەسەڵاتدارەتیی کۆماری ئیسلامی لە قانوونەکان بە تایبەتی قانوونی سزادان بۆ ڕاگرتن و پاراستنی بایەخ و هێماکان و ڕاگرتنی نیزامی ئایدۆلۆژی، سیاسیی و فکریی خۆی کەلکی وەرگرتووە و هەر جۆرە پاشەکشەیەک لە بەرانبەر ویستی خەڵکدا بە جۆرێک لە جۆرەکان شکانی هێژموونیی دەسەڵاتداریەتی ئەو نیزامەیە.

کاتێک باس لە قانوون دەکرێ، دەتوانین بەو شێوەیە پێناسەی بۆ بکەین. قانوون هەم جەستە و هەم ڕوحی هەیە. جەستەی قانوون هەموو ئەو ڕێکارانەیە کە بۆ پەسندکردنی قانوونێک دەبێ ڕەچاو بکرێ و ڕوحی قانوونیش ئەوەیە کە ئەو قانوونە لەنێو کۆمەڵگە چەندە وەرگیراوە؟ ئەگەر قانوونێک لە کۆمەڵگەدا لەلایەن خەڵکەوە وەرنەگیرێ و کاری پێ نەکرێ و جێ نەکەوێ، نیشانەی ئەوەیە ئەو قانوونە ڕوحی نییە و بە مانایایە ئەو قانوونە ئیجارییە و خەڵک هەتا بۆی بکرێ ملکەچی جێبەجێکردنی نابێ. بە واتایەکی دیکە قانوون بۆ کۆمەڵگە وەک جلوبەرگ وایە، نابێ ئەو جلوبەرگە ئەوەندە تەنگەبەر بێ جەستەی کۆمەڵگە ئەزیت بدا و نابێ ئەوەندەش بەرفەراح بێ لە جەستەی کۆمەڵگەدا بکەوێ.

لە سەردەمی دنیای مودێرن و جیهانداگریی تێکنۆلۆژیدا قانوون سەرچاوەکەی عورفی کۆمەڵگەیە. لە وڵاتانی دێموکراتیک و پێشکەوتوودا دەسەڵات و قانووندانەر تێ‌دەکۆشن بەپێی نیاز و پێداویستیەکان و عورفی کۆمەڵگەی خۆیان قانوون دابڕێژن. لەو وڵاتانەی سێکۆلارن، یا لەواندا دین لە سیاسەت جیایە، عورفی کۆمەڵگە ڕۆڵێکی بەرچاو لە دارشتنی قانوونەکاندا دەگێڕێ و ئەو فاکتەرە هەتا ئەو جێگایە کاریگەری هەیە کە ڕەنگە قانوونێک کە دەسەڵات دەیهەوەی بیخاتە بواری جێبەجێکردنەوە سەرەتا بە گشتپرسی دابندرێ. ئەوەش لە سەر ئەو بنەمایە کار دەکا کە دەگوترێ قانوون دەبێ دادپەروەر بێ و هەموو لایەنەکانی پاراستنی مافی ئینسانیی تێدا ڕەچاو کرابێ. مەبەست ئەوەیە قانوون نابێ کۆمەڵگە ئازار بدا، بەڵکوو دەبێ لە خزمەت دابینکردنی دادپەروەری وئاسایشی کۆمەڵگەدا بێ. بەڵام بەپێچەوانە ئەو ئەسڵە لە ئێرانی ژێردەسەڵاتی نیزامی کۆماری ئیسلامی ماوەی ٤٤ساڵە بە ناوی قانوون و ڕەچاوکردنی شەریعەت خەڵک دەچەوسێندرێتەوە و لە ئاسایش و ئارامی بێبەش دەکرین و ئێزن نادرێ کۆمەڵگەی ئێران پێ بە پێی سەردەم لەگەڵ دنیا بچێتە پێش.

یەکێک لەو بابەتانە کە نیزام ولاینگرانی لەو ماوەی ٤٤ساڵی ڕابردوو دا ویستوویانە لە ڕێگای قانوونەوە بۆ ئازادییە تاکە کەسییەکان بەربەست دروست بکەن بابەتی "حیجاب"ە، بەڵام وەکی گوترا هەتا ئێستا لە هیچ کام لە قانوونە بەرکارەکانی کۆماری ئیسلامیدا ڕەچاوکردنی "حیجاب" پێناسەی بۆ نەکراوە و تەنیا لە "تێبینی_تبصره"ی ماددەی ٦٣٨ی قانوونی سزادانی ئیسلامیدا دەڵێ ئەو ژن و کچانەی "حیجابی ئیسلامی" ڕەچاو ناکەن، بە ڕادەیەک کە دەستنیشان کراوە جریمەی نەغدی دەکرێن یا دەخرێنە زیندانەوە. ئەگەر لە ڕوانگەی باوەڕدارانی دینییەوە بۆ ئەو بابەتە بڕوانین وەک هەموو بابەت و ئەرکەکانی دیکەی دین کە کەسێکی ئیماندار لەسەریەتی جێبەجێیان بکا، بەڵام بەجێیان ناگەیەنێ، یا لە جێبەجێ‌کردنیان خۆ دەبوێرێ دەچێتە خانەی گوناح کە خودی کەسەکە هەڵگری ئەو گوناحەیە کە کردوویەتی و بەپێی دەقە ئایینییەکان لە دنیای دیکەدا سزای خۆی وەردەگرێ. خۆ بەپێی پێناسەکانی قانوون لە سەر دەمی ئێستاشدا جێبەجێ‌نەکردن یا خۆبواردن لەو ئەرکە ئایینییە نابێتە تاوان. چونکە تاوان هەم دەبێ قانووندانەر بەپێی پێویستی کۆمەڵگە پێناسەی بۆ کردبێ، واتا لە نیازی کۆمەڵگەوە سەرچاوی گرتبێ و لە هەمان کاتدا لە ئەگەری لادان لێی سزای بە ڕادەی تاوانەکەی بۆ دەست نیشان کردبێ.واتا سزای تاوان پێویستە لەگەڵ تاوان هاوسەنگ بێ بۆ ئەوە بتوانرێ هەم قەرەبووی زیانلێکەوتووی تاوان بکرێتەوە و هەم ئەو سزایە پێشگیری بکا لە دووپاتبوونەوەی تاوان کە ئەوانە هیچی لەپێوەندی لەگەڵ حیجابدا بەدی ناکرێن.

لە نیزامی قانوونیی کۆماری ئیسلامیدا زۆر قانوونی وەک ڕەچاوکردنی "حیجابی زۆرەملێ" هەیە، چونکی لەسەر نیاز و پێویستی کۆمەڵگە دانەڕێژراون لە مەیدانی کردەوەدا بە زەبروزەنگی هێزی سەرکوتکەردا نەتوانراوە بەسەر خەڵکدا بسەپێندرێ و لە ئاکامی بەربەرەکانی و خۆڕاگریی خەڵکدا دەسەڵات ناچار بووە لەگەڵ هێشتنەوەی برگە قانوونییەکە، لە مەیدانی کردەوەدا لە جێبەجێ‌کردنی ئەو قانوونە خۆ ببوێرێ. بۆ نموونە قانوونی قەدەغەبوونی دەزگای وەرگری ماهوارەی تیڤییەکان کە ساڵی ١٣٧٣ی هەتاوی بە پەسند گەیشتووە و دوای پەسندکردنی ئەو قانوونە هەتا چەند ساڵێک پۆلیس و پیاوەکانی دەوڵەت هەموو ڕۆژێک خەریکی کۆکردنەوەی سێڵ و دەزگای وەرگری سەتەلایت بوون؛ بەڵام لە جێگیرکردنی ئەو بەناو قانوونە سەرکەوتوو نەبوون، چونکە کۆمەڵگەی ئێران پێویستییان بەوە هەبوو بۆ دەستڕاگەیشتن بە هەواڵ و زانیاری و... دەزگای وەرگری سەتەلایت بێنە ماڵەکانی خۆیان. هەروەها لە ڕوانگەی کۆمەڵگەوە بوونی ئەو دەزگایانە لە هیچ ماڵێک تاوان نەبوو، بۆیە گوێیان بە دەسەڵات نەدا و نەچوونە ژێر باری جێبەجێکردنی ئەو قانوونە و دەسەڵات بە بێدەنگی لە جێبەجێ‌کردنی ئەو قانوونە پاشەکشەی کرد. قانوونی "حیجابی زۆرەملێ"ش بە خاترجەمی دەرنگ یا زوو بە دەردی قانوونی مەنعی سەتەلایت (ماهوارە) دەچی و ژنانی ئازادیخوازی ئێران و کوردستان بە پشتیوانی و پشتگەرمیی کۆمەڵگەی ڕاپەڕیوی ئێران پاشەکشە بە دەسەڵاتی سەرەڕۆی کۆماری ئیسلامی دەکەن و ئەو پاشەکشانەی دەسەڵات هەنگاوەکانی داڕمانی نیزامی کۆماری ئیسلامی لە تەواوەتیی خۆیدا خێراتر دەکەن.

کاریگەریی ڕێککەوتننامە نێودەوڵەتییەکان لەسەر پرسی کورد

(قۆناغی داگیرکاری و دابەشکردنی کوردستان)

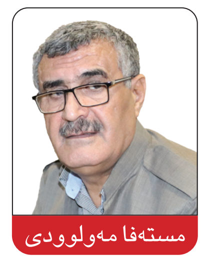
مستەفا مەولوودی

بەپێی سەرچاوە مێژووییەکان کوردەکان لە ساڵی ٦٣٧ی زایینەوە لە شاری حەلوان کەوتوونەتە بەر پەلاماری عەرەب و دواتریش لە سەدەی چواردەیەمدا کەوتوونەتە بەر پەلاماری لەشکری تەیمووری لەنگ.

"ابن حوقل" لە سەردەمی خەلافەتدا لە باسی گرینگیی هەرێمی مووسڵدا دەڵێ: "هەرێمی مووسڵ قەڵایەکی بەهێز و پتەو بوو بۆ بەرهەڵستکارانی کورد لە ڕووبەڕووبوونەوەی دووژمنەکانیاندا." بە شایەتیی "ابن حوقل" عەرەبەکان ڕووبەڕووی بەرهەڵستییەکی توند بوونەتەوە، بەتایبەت لەلایەن کوردەکانەوە. کاتێک سەرکردەی سەربازیی عەرەب داوای لە عەشیرەتە کوردەکان کردووە بچنە سەر ئایینی ئیسلام، وکوردەکان بە هێز و کردەوەی سەربازی وڵامیان داونەوە.

پەلاماری عەرەبەکان بۆ ئەو ناوچەیە (کوردستان) لە سەدەی حەوتەمەوە دەستی پێ کردووە و تا سەدەی یازدەیەم درێژەی کێشاوە. لە هەموو ئەو چەند سەدەیەدا کوردستان بووەتە گۆڕەپانی شەڕ و ململانێی خەلافەتی ئیسلامی و ئیمپراتووریی ئێرانی وەک ساسانییەکان؛ لە دواتریشدا سەدەی دوازدەهەم تا سەدەی چواردەیەم ئەو شەڕ و بەربەرەکانییە لە کوردستان لەلایەن خەلافەتەوە لەگەڵ فەرمانڕەواکانی سەلجووقیەکان و مەغوولەکان (قەرەقۆینلوو و ئاققۆینلوو) کەم و زۆر درێژەی هەبووە.

شەڕ لە کوردستان، کوردی تووشی زەرەر و زیانێکی گەلێک گەورە کردوە، وڵاتەکەی وێران و کاول بووە، ئەو کارەسات و ڕووداوانە بە هۆی شەڕی خەلافەت و ئێرانییەکان تا سەدەی پازدەهەم درێژەی هەبووە. بەڵام سەرەڕای هەموو کارەساتێک کە بەسەر کوردستان و کورددا هاتوە، کورد لەسەر عەرز و خاکی خۆی ماوەتەوە و بەربەرەکانی کردوە و خاک و شوناسی خۆی پاراستوە، وەک ڕاوەستان لە بەرانبەر هۆلاکودا لە ساڵی ١٢٥٨ی زایینی کە هۆلاکوی مەغۆل هێرشی کردە سەر "تاج‌الدین صلایا" فەرمانڕەوای ئەوکاتی هەولێر، بەڵام نەیتوانی دەست بەسەر هەولێردا بگرێ. (هەر بۆیە پێی دەڵێن هەولێری هۆلاکۆ بەزێن). هەروەها لە ماوە و دەورانی خەلافەتدا، لەگەڵ ڕووداو و شەڕ و ئاڵۆزی، گۆڕانی زۆری کۆمەڵایەتی سیاسی بەسەر کوردستان و کورددا هاتوە. خێڵ و عەشیرەت ڕۆڵی بونیادی کۆمەڵایەتی و سیاسی بینیوە، داگیرکەر و دەوڵەت گۆڕاون و گۆڕانکارییان بەسەردا هاتووە و کوردستان و کوردیش کەوتوونەتە نێو بازنەی سیاسییەوە. سەرەڕای زۆر کارەسات و تراژێدی ئەوەی لەو ناوچەیەدا ماوەتەوە، کورد و هۆزەکانی کورد بوون وەک بەهێزترین ڕەگەزی بنیاتی کۆمەڵایەتی و سیاسی.

پێکهاتە و خێڵ و عەشیرەتی کورد لە کوردستان ڕۆڵی بەرچاوی بینیوە لە پتەویی بنیاتی کۆمەڵایەتی و سیاسی کورددا. بنەماڵە و عەشیرەتی وا هەبووە زیاتر لە ١٥٠ ساڵ لەو ناوچەیە فەرمانڕەوایی کردووە. وەک مەروانییەکان و حەسنەوییەکان، کە لەگەڵ داگیرکەران وەک خەلافەت، ساسانییەکان، سەلجووقیەکان، مەغۆل و قەرەقۆینلوو و ئاققۆینلوو لە کێشە و بەربەرەکانیدا بوون، زۆرجاریش لەگەڵیان لە پێوەندیدا بوون؛ هاوبەش و شەریکی دەسەڵات و فەرمانڕەوا بوون. دیارترین فەرمانڕەواکانی کورد لەو سەردەمدا حەسنەوییەکان، مەروانییەکان، شەدادییەکان و ئەیووبیەکان بوون.

بەگشتی ئەو پەلامار و شەڕ و ململانێیە لە ماوەی نیزیک بە حەوت سەدەدا بە چەند هۆیەک کاریگەریی زۆری لەسەر دیمۆگرافیی کوردستان و پرسی کورد داناوە:

یەکەم: کوردستان بووەتە گۆڕەپانی شەڕەکان، ئەو شەڕانە وێرانکاری و خاپووربوونی زۆر ناوچە و هەرێم و شار و گوندی بەدواوە بووە و زیانێکی قەرەبوونەکراوی لە کوردستان داوە. ئەو وێرانکارییانە ئەوەندە زۆر و بەربڵاو بوون کە سەدان شار و بە هەزاران گوندیان وێران کردووە، بە جۆرێک ئێستا ناوی هێندێک شوێن هەر بەو ناوە دەناسرێنەوە، وەک شاروێرانی مەهاباد کە لە ناوچەی مەهابادی ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەڵکەوتووە.

دووهەم: ئەو شەڕ و ململانێیانە کوردی بە شێوەیەکی نەخوازراو دابەش کردووە و کورد کەوتۆتە نێو بەرەی شەڕەکانەوە. دابەشبوونەکە بە جۆرێک بووە کە ناچار بووە لە شەڕەکاندا بەشدار بێ، جارێک لایەنی خەلافەتی گرتووە بەدژی لایەنی ئێرانی، یان بەپێچەوانە بووە. یان هاوکات دابەش بووە و بەشێک بۆ خەلافەت شەڕی کردووە و بەشێک بۆ فەرمانڕەوایانی ئێران کە ئەوەش دوژمنایەتی و نایەکگرتوویی لەنێو کورددا دروست کردووە.

سێهەم: شەڕ و ململانێی خەلافەت و فەرمانڕەوایانی ئێران شوێنەواری زۆر نێگەتیڤی ئابووری، کۆمەڵایەتی و کولتووریی لە ژیانی کورددا دروست کردووە.

چوارەم: سروشتییە زۆر شوێنەواری نێگەتیڤی دیکەی لەسەر ژیانی کورد لە کوردستان لە پاش خۆی جێ هێشتووە. ئەوەی لەو سەردەمەدا گرینگە، سەرەڕای هەموو هێرش و پەلاماری دوژمنەکان، شەڕ، وێرانی، ڕاگواستن و قەڵاچۆکردنی کوردان و بێبەشکردن لە زۆر ئیمکانات و پێویستی؛ بەڵام خۆی قایم ڕاگرتووە، خەبات و تێکۆشانی بۆ وەدەستهێنانی مافە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی هەر بوونی هەبووە و ئێستاش درێژەی هەیە.

کوردستان و کورد لە سەردەمی ئیمپراتۆریی عوسمانی و سەفەوییەکاندا

عوسمانییەکان لە سەدەی چواردەیەم و پانزدەیەم ئیمپراتۆرییەکی بەهێزیان لەو هەرێمەدا دامەزراندووە. هاوکات سەفەوییەکانیش لە ئێراندا دەسەڵات و فەرمانڕەوایی خۆیان جێگیر و تۆکمە کردووە. لە هەموو ئەو ماوەیەدا ئەو دوو دەسەڵاتە لە ناوچەی کوردستان لە ململانێ و ڕووبەڕووبوونەوەدا بوون و ماوە بە ماوەش تا کۆتایی شەڕی یەکەمی جیهانی [عوسمانی و قاجارەکان] بە هێوری و تا ڕادەیەک بە ئاشتی فەرمانڕەوایی خۆیانیان کردوە.

لە هەموو ئەو ماوە دووروودرێژەدا کە کوردستان بۆتە گۆڕەپانی تەڕاتێن و ململانێ و شەڕ و ناکۆکیی نێوان دوو ئیمپراتۆریی عوسمانی و سەفەوی، سروشتییە کوردەکان بە شێوەی جۆراوجۆر، ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ لە شەڕەکانەوە گلاون.

شەڕی چاڵدێران کە لە ساڵی ١٥١٤ی زایینی لەنێوان سوڵتان سەلیمی عوسمانی و شا سمایلی سەفەویدا ڕووی دا و کوردستان بوو بە گۆڕەپانی ئەو شەڕە و عوسمانییەکان تێیدا باڵادەست بوون؛ تەنانەت تورکەکان تەورێزیشیان داگیر کرد. بە دوای ئەو شەڕەدا لە ساڵی ١٦٣٩ی زایینیدا، ڕێککەوتنێکی فەرمی لە شاری قەسری شیرین (ڕێککەوتنی زەهاو) لەنێوان ئیمپراتووریی عوسمانی و سەفەویدا کرا و بەوە کوردستان دابەش و لەت کرا.

بە دیاریکردنی سنووری نێوان ئەو دوو ئیمپراتوورە (سەفەوی و عوسمانی) گۆڕانی نوێ لە پێوەندیی ئەو دوو دەوڵەتەدا هاتە ئاراوە کە کاریگەریی زۆری لە هەموو ئاستەکاندا لەسەر کوردستان و کورد داناوە. لە سەدەی هەژدەیەم و نۆزدەیەمدا چەندین ڕووداوی مێژوویی و جیهانی ڕوویان داوە کە بە شێوەی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ شوێنیان لەسەر چارەنووسی کوردستان و مێژووی کورد داناوە.

لە کۆتاییەکانی سەدەی هەژدە و سەرەتاکانی سەدەی نۆزدەیەمدا ئاسیا زۆر بەخێرایی گۆڕانکاریی بەسەردا هاتووە. شۆڕشەکان لەو ناوچەیە و شەڕەکانی ناپلئۆن ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستی کردووەتە گۆڕەپانی ململانێیەکانی نێوان فەڕانسە و بریتانیا و ڕووسیە و بەو جۆرە پرسی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست سەری هەڵدا و ئەو پرسە بوو بە یەکێک لە ڕووداوە سەرەکییەکانی سیاسەتی نێودەوڵەتی بەدرێژایی سەدەی نۆزدەیەم و سەرەتاکانی سەدەی بیستەم.

بەکورتی نێوەرۆکی پرسی ڕۆژهەڵات کە لە سەرەتادا خواست و بەرژەوەندیی ڕووسیە و بریتانیا و فەڕانسەی تێدا دەخوێندرایەوە لە دواییدا نەمسا (ئۆتریش) و ئاڵمانیش تێوەی گلان و سوودیان لێ وەرگرت. لەو کاتەوە پرسی کورد لەو ناوچەیەدا و لەو قۆناغە مێژووییەدا، یەکێک لە پرس و کێشە هەستیارەکانی ناوچەکە بووە. کوردستان لە دوای شەڕی چاڵدێران بێ لەبەر چاوگرتنی ئیرادە و ویستی کورد لە ڕێککەوتنی زەهاو لە ساڵی ١٦٣٩دا لەنێوان سەفەوی و عوسمانیدا دابەش کراوە و لە پەیماننامەی قوستەنتەنییە (ئیستانبوڵ)، لە ڕێکەوتی ١٧٢٩/١٠/١٧دا پێداگریی لەسەر کراوەتەوە. لە ساڵی ١٧٤٦ی زایینیدا بابەتی سنووریی نێوان ئەو دوو وڵاتە قسەی لێ کراوەتەوە و لە بەڵێننامەی "ئەرزەڕوومی ١" لە ١٨٢٣ی زایینی و "ئەرزەڕوومی٢" لە ساڵی ١٨٤٧ قبووڵ کراوەتەوە و ڕەسمییەتی پێ دراوە.

لە سەدەی حەوتەمی زایینی تا سەدەی نۆزدەیەمی زایینیدا ئیمپراتووریی گەورە لە ناوچەکەدا (وەک خەلافەت، ئیمپراتۆریی عوسمانی، سەفەوی، ڕووسیە و وڵاتانی ئورووپایی) هەبوون. کوردستان بە شێوەی جۆراوجۆر بۆتە گۆڕەپانی شەڕ و ململانی و پاکانە حیسابی ئەو ئیمپراتوورە گەورانە و زۆر کارەسات بەسەر کوردستان و دانیشتووانەکەی هاتووە. کورد لە شەڕەکانەوە گلاون، شار و گوند و وڵاتیان وێران بووە و لە داو و پیلان و فڕوفێڵی دوژمنان کەوتوون. بۆ ئەوەش هەر قسەی سوڵتان سولەیمان تەواوە کە شایەتی دەدات چ بە کورد کراوە. سوڵتان سولەیمانی قانوونی دەڵێ: "من عەشیرەتەکانی کوردم داناوە بە ڕیزێک وەک قەڵای مەیدانی کە لە جۆرجیاوە درێژ دەبێتەوە تا بەغدا و...."کەواتە دوژمن ناتوانێت بگاتە دەوڵەتی ئیسلامی و ئەم قەڵا و پشتێنەیە تێپەڕێنێت." هەروەها ئەو دیوارە کوردییەی کە تورک و فارسەکان چوار دەورەی خۆیان پێ قایم کردوە بەم زوڵم و زۆرەی بووە کە لە کورد کراوە و پیلانی بۆ داڕێژراوە. مەلا مەحموودی بایەزیدی لە نێوەڕاستی سەدەی نۆزدەیەمدا دەڵێ: "ئەم دیوارەی دروست کراوە لە ژیانی کورد و خوێن و گۆشتی کورد بووە". ئەوە یەکێک لە سەدان نموونەی لەو چەشنەیە، بەڵام کورد بە خەبات و تێکۆشان و خۆڕاگری لەسەر خاکی خۆی ماوەتەوە و کۆڵی نەداوە و ڕەسەنایەتیی خۆی پارستووە.

(ن. لازاریۆف) لە کتێبی مێژووی کوردستاندا، لە ساڵی ٦٣٧ی زایینی تا ١٩٩٩/٠٦/٢٩ی زایینی بەگشتی سەد و حەفتا (١٧٠) ڕووداو و ڕاپەڕین و بزووتنەوەی خەڵکی کوردستان و کارەساتی مێژوویی تۆمار کردووە کە تێیاندا گەلی کورد سەرەڕای هەلومەرجی زۆر نالەبار و ڕووداو و تراژیدی مێژوویی و زۆر گۆڕانکاری لە گۆڕەپانی سیاسی لە کوردستان و ناوچەکەدا، لە تێکۆشان بۆ وەدەستهێنانی ویستەکانی نەوەستاوە و لە هەر دەرفەتێک کەڵکی وەرگرتوە. هەر ئەوەش دەرفەتی مانەوەی بە خەڵکی کورد لە ناوچەکە و کوردستان داوە کە لە ئێستادا مەسەلەی کورد یەکێک لە دیارترین و بەرچاوترین بزووتنەوە سیاسییەکانی گەلانە لە ناوچەدا کە زۆر و کەم بۆتە بابەتی گرینگی سیاسی لەسەر مێزی کاراکتەرە سیاسییەکانی ناوچە، گەلان، دەوڵەتانی ناوچە و زلهێزەکان لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا.

(درێژەی هەیە)

ناوەندی هاوکاری: داوا لە کۆمەڵگەی جیهانی دەکەین لەمەڕ دەرمانداوکردنی قوتابیان لە ئێران کۆمیتەی دەرخستنی ڕاستییەکان پێک بێنێت

کۆماری ئیسلامیی ئێران لە درێژەی پڕۆژەی ئەمنیەتیی دەرمانداوکردنی قوتابییاندا، چەند جینایەتێکی دیکەی لە کوردستان بە تایبەت لە شاری سەقز، خوڵقاند. پڕۆژەی عەمەلیاتیی ژارخواردووکردنی قوتابییان کە لە چوار مانگ لەوە پێشەوە دەستی پێ کردووە، لەنێوان سیاسەتی حاشا یان بێدەنگیی کاربەدەستاندا و پاش کۆتایی‌هاتنی ڕۆژانی پشووی نەورۆزی، جارێکی دیکەش دەستی پێ کردەوە و ئەمڕۆ و دوێنێ لە شار و ناوچەکانی وەک سەقز، سنە، دیواندەرە، مەڕاغە و چەند شاری دیکە بەردەوام بووە.

لە هێرشی شیمیایی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر ٦ خوێندنگە لە شاری سەقز، شاری ژینا (مهسا) ئەمینی نیزیک بە ٥٠ قوتابی بەهۆی تێکچوونی بارودۆخی سلامەتییان گەیەندراونەتە نەخۆشخانە، ئەوەش لە حاڵێکدایە کە "کارۆ پەشابادی"، قوتابیی تەمەن ١٦ساڵەی خەڵکی کامیاران کە لە ڕۆژەکانی کۆتایی ساڵدا لە قوتابخانەیەک لە تاران ژارخواردوو کرابوو، پاش نیزیک بە سێ حەوتوو مانەوە لە نەخۆشخانەی "میلاد"، ڕۆژی هەینی، ١٨ی خاکەلێوە گیانی لەدەست دا.

لەگەڵ ئەوەدا کە بەرپرسانی وەزارەتی بێهداشت دانیان بەوە داناوە لە ماوەی نیزیک بە چوار مانگی ڕابردوودا لانیکەم ١٣ هەزار قوتابیی کچ لە شار و ناوچە جۆراوجۆرەکانی وڵات بەهۆی هێرشی شیمیایی ڕێژیمەوە ژارخواردوو کراون و لە نەخۆشخانەکان خەوێندراون؛ بەڵام هەتا ئێستاش هیچ لایەن و دامەزراوەیەکی کۆماری ئیسلامی ئامادە نەبوون لەمەڕ ئەو جینایەتانەی کراون و دەکرێن، وەڵامی بنەماڵەی قوتابییان بدەنەوە و قەناعەتیان پێ بێنن. هەروەک چۆن ئەمڕۆ یەکشەممە، ٢٠ی خاکەلێوە دوای ژارخواردووکردنی قوتابییان لە سەقز و کاتێک ئەندامانی بنەماڵەکانیان و بەشێک لە خەڵکی ئەو شارە داوای ڕوونکردنەوەیان لە بەرپرسانی ڕێژیم کرد و سەبارەت بەو جینایەتە ناڕەزایەتییان دەربڕی؛ دیسان وەڵامی کاربەدەستانی ڕێژیم هەروەک پێشوو سەرکوت و فیشەک بوو.

ناوەندی هاوکاریی حیزبەکانی کوردستانی ئێران لەسەر ئەو باوەڕەیە بەسەرنجدان بە مێژووی سێناریۆسازییەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ چەواشەکردنی بیروڕای گشتی و دەستەبەری ئامانجەکانیان، ئەم سێناریۆ و پڕۆژە ئەمنییەتییانەش بەتەواوی دەسەڵاتی سیاسیی رژیمی ئێرانی لە پشتە و، ئامانجی سەرەکی لەوەش پاشەکشەکردن بە شۆڕشی خەڵکی ئێران و بەرەنگاربوونەوەی قوورس لەدژی پەلداکوتانی زیاتری جووڵانەوەی ئێعترازیی کۆمەڵانی خەڵکە. بۆ هەمووانیش ڕوون و ئاشکرایە کە ئامانجی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لەو هەموو تاوان و جینایەتە تۆڵەکردنەوە لە کچان و لاوانی وڵاتە کە بە بەرزکردنەوەی دروشمی ڕادیکاڵ و بەزاندنی هەموو هێڵەسوورەکانی ڕێژیم پێشەنگایەتیی شۆڕشی ژینا، "ژن، ژیان، ئازادی" بۆ ڕووخاندنی ئەو ڕێژیمە دەکەن.

ناوەندی هاوکاریی حیزبەکانی کوردستانی ئێران وێڕای مەحکوومکردنی شەپۆلی نوێی جینایەتەکانی ڕێژیم لە دەرمانداوکردنی قوتابییان، ڕادەگەیەنێ: ٤٤ ساڵ سەرکوت و زەبروزەنگ، ئەشکەنجە و گرتن، ئێعدام و کۆمەڵکوژی و جۆرەها سیناریۆ و سیاسەتی ژێنۆسایدی سیاسی و کولتووری و زمانی نەیتوانیوە و ناشتوانێت خەڵکی کوردستان لە پێوشوێنکەوتنی ماف و داواکانیان پاشگەز بکاتەوە؛ هەروەها ناوەند خۆی بە پشتیوانی هەرچەشنە کردەیەکی بەرەنگارخوازانە و کاردانەوەی جۆراوجۆری چین و توێژە جۆراوجۆرەکانی خەڵکی کوردستان بۆ ناڕەزایەتیدەربڕین و مەحکوومکردنی ئەو جینایەتانەی کۆماری ئیسلامی، دەزانێت. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا داوا لە وڵاتان و کۆڕ و کۆمەڵە نێونەتەوەییەکان دەکەین بە لەبەرچاوگرتنی پێویستیی هەرچی زووتری دانانی کۆمیتەی دەرخستنی ڕاستییەکان، هەم بڕیار بۆ ڕاگرتن و بەردەوامیی ئەو جینایەتانەی کۆماری ئیسلامی دەرحەق بە خەڵکی مافخوازی ئێران بدات و هەم لایەنە شاراوەکانی ئەم سیناریۆ ئەمنیەتییە بۆ هەمووان ئاشکرا بکات.

بەدڵنیاییەوە شۆڕش و باهۆزی گۆڕانخوازیی "ژن، ژیان، ئازادی" هەتا ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامیی ئێران بەڕێوەیە و بە هیچ ناوەستێندرێت.

#ژن، ژیان، ئازادی
 # ژینا (مهسا) ئەمینی

ناوەندی هاوکاریی حیزبەکانی کوردستانی ئێران
٢٠ی خاکەلێوە ١٤٠٢ی هەتاوی

هەگبەی شاخ و شۆڕش

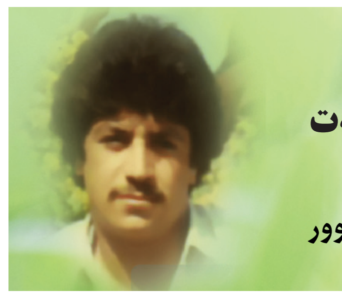

چیرۆکی
خەبات کۆتایی نایەت
شەهید کامیل حەسەن‌پوور

برایم چووکەڵی

ئاوایی نەڕوێ لە ناوچەی هەورامان یەکێک لەو ئاوایییانەیە کە کۆمەڵێک تێکۆشەری قارەمانی لێ هەڵکەوتوون کە لە کاتی بەرگریی پێشمەرگانەی هێزی گەل بەهۆی پەلامارەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر کوردستان زۆر ئازایانە دژیان وەستانەوە. ئەوان پۆلێک هەڵوی سەربەرزی شاهۆ بوون کە بەردەوام پارێزگارییان لە ئاو و خاک و نیشتمانیان دەکرد و لە هێرش و زیانەکانی دوژمنیان دەپاراست. ئەم شۆڕشگێڕانە تا دوادڵۆپی خوێنیان بەرەنگاری کۆنەپەرەستی بوونەوە، سەریان لە پێناو باوەڕەکانیان دانا؛ بەڵام نەوییان نەکرد. یەکێک لەو خەباتگێڕانە کە لە هەگبەی "شاخ و شۆڕش"ی ئەم جارەماندا ناو یادی بەرز ڕادەگرین: شەهید کامیل حەسەن‌پوورە لە ناوچەی هەورامان. شەهید کامیل دووهەمین شەهیدی بنەماڵەکەیەتی.

لە کاتێکدا خەباتی چەکدارانەی ساڵەکانی ١٣٤٦-١٣٤٧ سەرکوت کرابوو و دۆخێکی نالەبار بەسەر کوردستاندا زاڵ ببوو، و ڕێژیمی پاشایاتی سێبەری شوومی خۆی بەسەر کوردستاندا کێشابوو؛ لەوەها ڕۆژگارێکدا کورپەیەک لە ئاوایی "نەڕوێ" سەر بە ناوچەی هەورامان چاوی بە دنیای ڕوون کردەوە و ناویان نا "کامیل". کامیل لە تەمەنی ٧ ساڵیدا نێردرایە قوتابخانە و تا قۆناغی دواناوەندی زۆر زیرەکانە خوێندی. بەڵام چارەنووس وابوو کە لەگەڵ ژان لەدایک بێ و بە دەرد و ژانەوە گەورە ببێت. کامیل شانی وەبەر بەرپرسایەتییەکانی ژیان نابوو، بۆ ئەوەی کەمێک لە باری قورسی هەژاری و نەبوونی لەسەر شانی بنەماڵەکەی کەم بکاتەوە.

ژیانی کامیل حەسەن‌پوور تا سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران بەمجۆرە تێپەڕی. بەڵام هێرشی مغول‌ئاسای کۆماری ئیسلامی بۆ سەر کوردستان و جینایەتەکانی ڕێژیم ڕوانگە و بەرنامەی لاوە شۆڕشگێڕەکەی ئەو بەسەرهاتەی بۆ داهاتووی ژیانی گۆڕی. کامیل هەرچەند لە بارودۆخێکی سەخت و ئەستەمدا دەژیا، بەڵام دەیگوت: ئەگەر گەلی کورد لەنێو بچێت و کوردستان هێرشی بکرێتە سەر؛ منیش تێدا دەچم و ژیان بۆ من و بۆ باقیی هەژارانی کوردستان مانای نییە. کاتێک سەربەست نەبم، ژیان چ مانایەکی هەیە؟

دوای ئەوەی دڵڕەشان و کۆنەپەرەستانی کۆماری ئیسلامی کە بە نرخی گیانفیدایی هەزاران کەس لە خەڵکی ڕاپەڕیوی ئێران بە دەسەڵات گەیشتبوون داخوازی بەحەق و ڕەوای خەڵکی کوردستانیان بە ئاگر و ئاسن وڵام دایەوە، کامیلی تامەزرۆی ئازادی و ڕزگاریی گەلی کوردی هێنایە سەنگەری خەبات و بەرگری لە گەلەکەی. ئەو کە پێشتر "عیززەت"ی برای ڕیزەکانی حیزبی دێموکراتی بۆ خەبات و تێکۆشان هەڵبژاردبوو، بۆخۆیشی لە سەرەتای دەیەی ١٣٦٠ دا بەرگی پیرۆزی پێشمەرگایەتیی حیزبی لەبەر کرد. کامیل لە ماوەیەکی کورتدا تواناییەکانی خۆی پێشان دا و بە ئیمانێکی بەهێزتر و بیروباوەڕێکی قووڵتر قۆڵی لە خەبات دژی دوژمنانی ئازادی هەڵماڵی. ئەو کوڕێکی لەبەردڵان، بەنەزم، لەسەرخۆ و هەڵسووڕ بوو. لە ماوەیەکی کورتدا دەرکەوت ڕۆڵەی بەوەجی حیزبی دێموکراتە و، قەت سەر بۆ دوژمن دانانەوێنێ. زۆر ئازایانە لەشەڕ لەگەڵ دوژمن بەگژیاندا دەچۆوە و لە شەڕەکانی ناوچەی هەوراماندا بەشداریی چالاکانەی دەکرد.

کامیل بەهۆی لێهاتوویی و تێگەیشتوویی لەلایەن کومیتە شارستانەوە نێردرایە دەورەی سیاسی و پاش تێپەڕکردنی سەرکەوتووانەی ئەو دەورەیە گەڕایەوە کۆمیتە شارستان و، ئەمجارەیان بە ئەزموونێکی پتری سیاسییەوە وەک کادرێکی لێزان و لێهاتووو هەڵسووڕ دەستی بەکار کرد. ئەو بێ‌وچان خەریکی خوێندنەوە بوو، و ئەو خوێندنەوەیە لە پێگەیاندن و بردنە سەرێی ئاستی ئاگایی و سیاسیبوونی ئەودا نەخشێکی بەرچاوی هەبوو.

کامیل دواتر بەهۆی سیفەتە شۆڕشگێڕییەکانی و ئیمانی قووڵی بە ڕێبازی دێموکڕات بەرپرسایەتیی نیزامیی قوورستری پێ سپێردرا و سەرەتا وەک سەرپەل و پاشان بە هۆی ئازایەتی و باش بەڕێوەبردنی ئەرکەکانی وەک فەرماندەری لک دیاری کرا. کامیلی خۆڕاگر و چاونەترس شانی وەبەر ئەو بەرپرسایەتییە دا و زۆر ئازایانە و دڵگەرمتر لە پێشوو ئەرکەکانی حیزبی جێ‌بەجێ کرد و لەو ماوەیەدا توانا نیزامییەکانی کامیل بۆ کومیتەی مەڵبەندی یەک و هێزی زاگرۆس دەرکەوت. ئازایەتییەکەی وێردی سەرزمانی هاوسەنگەرانی بوو. بەتایبەت لە شەڕەکانی نییەر، کەللەقەندی، سەرتەنگیسەر و زۆر شەڕی دیکەی ناوچەی هەورامان نەخشی چاکی گێڕا.

ڕۆژی ٢٥ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٦٩ی هەتاوی، لە کاتێکدا دەستەیەک لە پێشمەرگەکانی هێزی زاگرۆس و بێستون، بۆ حەسانەوە چووبوونە شوێنێک بە ناوی "باخە بووچکەڵە" لەلایەن هێزی دوژمنەوە هێرشیان کرایە سەر. کاتژمێر ١/٥ ی پاشنیوەڕۆی ئەو ڕۆژە شەڕێکی توند و خوێناوی دەستی پێ کرد. ئەو شەڕە هەتا کاتژمێر ٨ی ئێواری درێژەی کێشا و سەرەنجام بە شکانی دوژمن کۆتایی هات. ژمارەیەکی زۆر لە هێزی دوژمن کوژران و بریندار بوون. بەڵام بەداخەوە لەو شەڕەدا سێ پێشمەرگەی قارەمان، سێ فەرماندەی کارامەی هێزی پێشمەرگەی کوردستان بە ناوەکانی کامیل حەسەن‌پوور فەرماندەری لک، حەسەن مینبەری فەرماندەری لک و نەجمەدین مینبەری، جێگری لک شەهید بوون و چوونە نێو کاروانی شەهیدانی ڕێگای ئازادی.

ئەوان گیانیان بەختی ماف و ئازادییەکانی گەلە بەشخوراوەکەیان کرد و مێژوویەکیان لە سەروەری بە ناوی خۆیانەوە تۆمار کرد. یادیان بەخێر بێ و ڕێگایان هەروا پر ڕێبوار.

تان‌وپۆی بەرهەڵستی

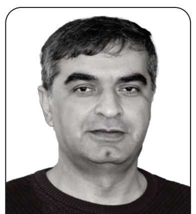
کەریم پەرویزی

لە سەردەمێکدا کە دەیوید سۆرۆ، لەبەر نەدانی پارەیەکی زۆر کەم و لەبەر ئەوەی ئامادە نەبوو ماڵیاتی کارەکەی بدا و خرایە زیندان، دەسەڵاتی ئامریکا لە شەڕدا بوو و نەدانی ماڵیات وەکوو خەیانەت بە نیشتمان چاو لێ دەکرا! بەڵام دەیوید سۆرۆ دژی ئەو شەڕە بوو و دەیگوت کە هەرجۆرە پارەدانێک بە دەوڵەت دەبێتە هۆی بەهێزبوونی ئاگری شەڕەکە و بۆیە ئامادە نەبوو کە ماڵیات بدا و بەپێی یاسا خرایە زیندان و لەوێ‌وە و بە نووسینی نامیلکەیەک بە ناوی ملبادانی مەدەنی، فەلسەفەی هەڵوێست‌نواندنی مەدەنیی بەرامبەر بە بڕیار و سیاسەتەکانی حکوومەت دارشت.

لە زۆر وڵات و شوێنی جیهاندا لەو کاتەوە تاکوو ئێستا، خەبات و بەربەرەکانێ لەگەڵ دەوڵەتەکان و حکوومەتەکان بەڕێوە چوون و زۆر کەسیش لەسەر شێوازەکانی خەبات و ڕێگاکانی گەیشتن بە ویستی گرووپ و چین و توێژەکان باسی کردووە و ئەزموونەکانی خەباتی مەدەنی و خەباتی جەماوەری و مێتۆدەکانی دیکەی وەکوو خەباتی چەکداری و... وەسەریەک خراون و وانەی جۆربەجۆریان لێ دروست بووە.

لە سەرهەڵدانی گاندی و بزووتنەوەی دژی توندوتیژیی ئەو وڵاتەوە بیگرە تاکوو خەباتی ڕەشپێستەکانی ئامریکا و بزووتنەوەی ڕەشەکان بە سەرۆکایەتیی مارتین لۆتەرکینگ و تاکوو بزووتنەوەی خوێندکاریی فەرانسە لە دەیەی ٧٠ی زایینی و تاکوو سەردەمی چێگوارا، هەرکامەیان دید و ڕوانەگەی جیاوازیان بەنیسبەت شێوازی خەباتەوە هەبووە. بزووتنەوەی چەکداریی دەیەی ٦٠ و ٧٠ی زایینی لە ئامریکای لاتین، هاندەر و سەرباشقەی زۆر گرووپ و کەسی جیاواز لە سەرتاسەری جیهاندا بووە و هەروەک کردەوەکانی کارلۆس و یارمەتییەکانی بۆ گرووپە فەلەستینی و سوورییەکان بەدژی ئیسراییل کە زۆر جار شێوازی تێرۆریستیی بەخۆوە دەگرت، هەرکام مێتۆدێک لە بەرهەڵستی و ڕێگایەک بەرەو گەیشتن بە ویستەکان بوون. هەر مێتۆدێک لە وڵاتێک وڵامی داوەتەوە، گرووپی کۆمەڵایەتی لە وڵاتانی دیکەش بەرەو پێشوازی چوون و تاقییان کردوەتەوە، بەڵام لە ئاکامی دەیان ساڵ خەباتی جۆربەجۆری نەتەوەکان و گرووپەکان لە ئاستی دونیادا سەلماندوویە کە:

یەکەم؛ ڕێگایەکی دیاریکراو نییە بۆ هەموو وڵاتەکان و هەموو سەردەمەکان وەکوو یەک وڵام بداتەوە.

دووهەم؛ هیچ ڕێگایەک بەبێ دانی نرخ و تێچوو نییە کە دەسەڵات و سیستمێک بگۆڕێ، و لە ڕاستیدا دووبارە وەبیرمان دێنێتەوە کە ئازادی نرخی دەوێ.

لە کۆتاییەکانی سەدەی بیستەمی زایینی و سەرەتای سەدەی بیست و یەکەم تاکوو ئێستا چەندین سەرهەڵدان و ڕاپەڕین لە وڵاتانی دونیا ڕوویان داوە و لە گۆڕینی سیستمی سیاسی لە لەهێستان و ئۆکراینەوە بیگرە تاکوو بەهاری عەرەبی لە میسر و توونێس و تاکوو شەڕی نێوخۆی سووریە و یەمەن. هەموو ئەوانە دەریانخستووە کە هەر نەتەوەیەک ڕێگایەکی تایبەت دەبێ ببڕێ و هیچ کامیشیان بەبێ هاوئاهەنگییەکی ڕێژەیی پشتیوانانی دەرەکی بە ئاکامی دڵخواز نەگەیشتووە. ئەمە پێمان دەڵێ کە لە ئاستی خەباتی نەتەوەکان لە ئێراندا دەبێ لە سێ ئاستی جیاوازدا کار و تێکۆشانی دژوار و بە شێوەی کۆڵنەدەرانە بەڕێوە بچن:

یەکەم، لە ئاستی نێوخودی نەتەوەدا، واتە لە کوردستان و لە نێو کورد، لە بەلووچستان و لەنێو خودی بەلووچەکان یان لە ئازەربایجان و نێو خودی تورکەکان و ...، دەبێ خەبات بەرەو پتەوکردنی ڕیزەکانی و بردنە پێشی ڕێگای تایبەتی خۆی هەنگاوی قورس هەڵ بگرێتەوە. ئەو خەباتەش لەنێو هەرکام لەم نەتەوانە تایبەتمەندیی خۆی هەیە و ڕەنگە شێوازی خەبات لە کوردستان لەگەڵ شێوازی خەبات لە بەلووچستان یا ئازەربایجان یا فارسەکان، جیاواز بێ چونکە ڕایەڵەی کۆمەڵایەتی و دۆخی ستراتێژیکی ناوچەیی و کولتووری نەتەوەکان جیاوازن و ڕابردووی خەباتیش ئەزموونی جیاوازی بۆ دروست کردوون.

هەندێ جار وەها باسی یەکگرتوویی دەکرێ کە چاوەڕوانی ئەوە دروست دەکا کە هەموو کەس جیاوازییەکان وەلا بنێن و لە یەک شتدا بتوێننەوە. ئەمە هاوئاهەنگی و هاوئاراستەیی نییە، بەڵکوو توانەوە و لەنێوچوونە و ئەزموونی خومەینی دوبارە دەکاتەوە کە بەناوی یەکگرتوویییەوە کردی بە "وحدت کلمە" و کەلێمەش تەنیا و تەنیا بوو بە وشەکانی خودی خومەینی و کەس ڕێگای پێ نەدرا وشە دەر ببڕێ

دووهەم، دەبێ لە ئاستی نێو تەواوی ئێراندا هەوڵی هاوئاهەنگکردنی خەباتی جیاوازی نەتەوەکان و گرووپە جیاوازە سیاسییەکان بدرێ. ئەم هاوئاهەنگکردنە دەبێ بەپێی لەبەرچاوگرتنی دۆخی جیاوازی هەرکام و تایبەتمەندیی ڕایەڵەیی و کەلتووری هەرکامیان و قبووڵکردنی جیاوازیی هەرکامیان بێ. ناکرێ لایەنێک بەپێی ئەزموون و ڕوانگەی خۆی چاوەڕوان بێ کە لایەنەکانی دیکەش ڕێک بە هەمان شێوە کردەوە بنوێنن و بە هەمان شێوە بڕواننە دۆخەکە و داهاتوو. بۆیە گرنگە کە هاوئاهەنگییەکی ڕێژەیی هەبێ کە خەباتی سەرتاسەری و گشتی یەک ئاراستە بکات. ڕوون و دیارە کە یەک ئاراستەیی لەگەڵ یەک وتەیی زۆر جیاوازە. هەندێ جار وەها باسی یەکگرتوویی دەکرێ کە چاوەڕوانی ئەوە دروست دەکا کە هەموو کەس جیاوازییەکان وەلا بنێن و لە یەک شتدا بتوێننەوە. ئەمە هاوئاهەنگی و هاوئاراستەیی نییە، بەڵکوو توانەوە و لەنێوچوونە و ئەزموونی خومەینی دوبارە دەکاتەوە کە بەناوی یەکگرتوویییەوە کردی بە "وحدت کلمە" و کەلێمەش تەنیا و تەنیا بوو بە وشەکانی خودی خومەینی و کەس ڕێگای پێ نەدرا وشە دەر ببڕێ.

سێهەم، دەبێ لە ئاستی دەرەکی و نێونەتەوەییدا هەوڵ بدرێ بەرژەوەندیی نوێ بۆ یاریکەرە جیهانی و ناوچەییەکان پێناسە بکرێ و بەرژەوەندییە کۆنەکانیان بە جۆرێک لێ بەتاڵ بکرێتەوە کە لەگەڵ گۆڕانکارییەکان بکەون، یان لانی‌کەم یارمەتیدەری ڕێژیم نەبن بۆ مانەوە و بەردەوامیی. ئەمە ڕێگایەکی دوور و درێژە کە لە شەقامەکانی ئوورووپا و ئامریکاوە دەست پێ دەکا تا دەگاتە نێو پارلمان و بینای وەزارەتەکانی ڕۆژاوا.

ئەزموونی خەبات و تێکۆشان لە نێو ئێران پێمان دەڵێ کە ئەو سێ ئاستە و سێ لایەنە دەبێ هاوکات و هاوشان ببرێنە پێش و لەبیرکردنی هەر لایەنێکیان، لاسەنگی لە ڕێگاکەدا دروست دەکا.

کاتێک دێینە سەر ئاستی کوردستان و بۆ پرسیاری باشترین ڕێگای درێژەدانی خەبات کامەیە، ناتوانین وەڵامێکی تەواو و بۆ هەمیشەیی پێ بدەینەوە. چونکە هەم کوردستان ئەزموونی زۆری لە شێوازەکانی خەبات هەیە و هەم دۆخەکە جێگرتوو نییە و خەباتی نەتەوەیی دەبێ ئەوەندە توانای شکڵ گۆڕین و خۆ ڕێکخستنەوەی هەبێ کە مێتۆدەکانی خەبات لەپێناوی بەرەوپێشبردنی ئامانجەکاندا بێ نەک ئامانجەکان لەپێناو بردنە پێشی مێتۆدەکاندا!

لە کوردستان لە زۆر بڕگەی جیاواز، ڕێگا و ڕێکاری زۆر تاقی کراوەتەوە و لەم شۆڕشەشدا کە ئێستا لەسەر گۆڕەپانە و دۆخی نوێ لە کوردستان و ئێران هاتۆتە ئاراوە، ڕێکاری جۆربەجۆر گیراوەتە بەر و هیچ کام لە ڕێگاکانی خەباتی ڕەوا ناکرێ پشتگوێ بخرێ یان بەتەواوی وەلا بنرێن. بەڵام کوردستان لە پێشەنگیی خەباتدا لە سەرتاسەری ئێراندا نموونە بووە و مێتۆدی مانگرتن وەڵامدەرییەکی باشی لە ئاستی کۆمەڵگەدا هەبووە، بە جۆرێک کە بەشەکانی دیکە لە ئێران چاویان لە کوردستان بڕیوە و هەوڵیان داوە کە خۆیان لە ئاستی کوردستان نزیک بکەنەوە.

مانگرتن، بریتییە لە بەرخۆدانی تاک و گرووپەکانی کۆمەڵگە کە بە شێوەیەکی زۆر نوێ و ئەمڕۆیانە بە ڕاوەستاندنی کار و ژیانی ئاسایی، دژکردەوە و بەرهەڵستیی خۆیان بەرامبەر دەسەڵاتی حاکم دەردەبڕن و ویست و داواکانیان دێننە گۆ. ڕەنگە زۆر جار باس لەوە بکرێ کە مانگرتنی خەڵک لە ئاستی بازاڕییان یان هەر چین و توێژێکی کۆمەڵگادا بێ، زەرەر بەو توێژە دەگەیەنێ. ئەوەمان دەبێ لەبیر بێ کە هەر مێتۆدێک خەسار و تێچووی خۆی هەیە و هیچ ڕێگایەکی بێ هەزینە نییە بۆ درێژەدان بە خەبات. مانگرتنی هەر چین و توێژێکی کۆمەڵگە چەند لایەنی باشی هەیە کە بەکورتی ئەگەر ئاوڕیان لێ بدەینەوە:

یەکەم، لە ئاستی ڕێگاکانی دیکەدا کە لە کوردستان تاقی کراونەتەوە، بەشێوەی ڕێژەیی کەمتر لەوانی تر هەزینەی هەیە.

دووهەم، لە ڕەوتی خەباتدا، جۆرێک لە هاوپێوەندی و ڕایەڵەی پێکەوەیی کۆمەڵگە دروست دەکا. لەبیرمان بێ کە ڕێژیمی دەسەڵاتدار بەردەوام هەوڵ دەدا تاک و گرووپەکانی کۆمەڵگە لێک داببڕێ، بەڵام مانگرتن بە هەزینەیەکی کەمترەوە گرێچنی کۆمەڵگە پتەو دەکا و تاک و گرووپەکان پێکەوە دەبەستێتەوە.

سێهەم، مانگرتن چ کورت و چەند کاتژمێری بێ چ درێژ و چەند ڕۆژە، ئەزموونی خەبات لەنێو کۆمەڵگەدا بڵاو دەکاتەوە و کۆمەڵگەیەک کە بریتییە لە خەڵکی ئاسایی وردە وردە دەیکا بە کۆمەڵگەیەک کە بەرانبەر بە شتە بەڕواڵەت ئاساییکراوەکان لەلایەن دەسەڵاتەوە، هەڵوێست دەردەبڕێ و بە بێلایەنی بەلایاندا تێ ناپەڕێ.

چوارەم، مانگرتن کە لە بڕگە کورتەکان و چەند کاتژمێری یان توێژێکی تایبەتدا دەست پێ دەکا، بە بەرەوپێشچوونی خەبات دەیگەیەنێتە ئاستی نەتەوەیی و هەموو کۆمەڵگە بەشداری دەکەن، هەر وەکوو لە کوردستاندا بۆ وێنە دژی هێرشی مووشەکیی سپای پاسداران بۆ سەر بنکە و بنەماڵەکانی حیزبەکانی کوردستان، سەرتاسەری کوردستان مانی گرت، یان لە شۆڕشی ژینادا هەموو کۆمەڵگە بۆ چەندین ڕۆژ لە مانگرتنی گشتیدا بوو.

پێنجەم، ڕێژیم هەوڵ دەدا کە سیخوڕی و بەکرێگیراوی بۆ ڕێژیم لە کۆمەڵگەدا ئاسایی بکاتەوە و خەبات بکاتە شتێکی نائاسایی، بەڵام مانگرتنی کۆمەڵگە هەنگاو بە هەنگاو خەباتکاری ئاسایی دەکاتەوە و بەکرێگیراوی بۆ ڕێژیم دەکا بە شوورەیی و شەرمی کۆمەڵایەتی. هەروەک چۆن لە شۆڕشی ژینادا بەکرێگیراوەکان داوای لێبوردنیان لە خەڵک دەکرد و لە زەقترین وێنەشدا دوکاندارێکی شاری سنە هەستی بە شەرمەزاری کرد کە دەنکەشیرینییەکی بە سەرۆکی ڕێژیمی تاوانبار داوە!

خەبات لە کوردستان یان هەر شوێنێکی دیکەی جیهاندا ڕێگا و ڕێکاری جۆربەجۆری هەیە و یەک شێوەیش بۆ هەموو کات و سەردەمەکان هەمان وەڵام ناداتەوە، بەڵام گرنگ ڕێگاکە و گەیشتنە بە ئاکام کە لەنێو هەموو شێوازەکاندا ئەو شێوازانە بدۆزینەوە و پێڕەوی بکەین کە هەم گرێچنی کۆمەڵایەتی پتەوتر دەکەن و هەم ڕایەڵەی خەبات بەرفراوانتر دەکەن.

پێشەوا عەلیپوور:

دەنگی لاوانی کورد لە کۆڕ و کۆمەڵە نێونەتەوەییەکان دەبین

لە مەیدانە گەورەکانی خەباتی لاوانی جیهاندا شوێنپەنجەی تێکۆشانی شەقامی ڕۆژهەڵات دیار دەبێت

دیمانە: کوردستان

ئاماژە: ڕۆژی ٢٢ی خاکەلێوەی ١٣٢٢ و لە کاتێکدا ڕێکخراوی کۆمەڵەی ژیانەوی کورد (ژ کاف)، وەک ڕێکخراوێکی سیاسی-نەتەوەیی لە شاری مەهابادەوە خەریکی ئاراستەکردنی بیری ناسیۆنالیستیی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو، دامەزرانی "سازمانی جەوانانی کورد"یش لەو شارە ڕاگەیەندرا. "سازمانی جەوانانی کورد" وەک یەکەمین ڕێکخراوی تایبەت بە لاوان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان مێژوویەکی دوور و درێژی لە خەبات و تێکۆشاندا هەیە و، توانیویەتی وەک ڕێکخراوێکی چالاک کاریگەریی بەربڵاوی لەسەر بزووتنەوەی مافخوازیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا هەبێ. دیارە بە درێژایی مێژوو ناوی ئەم ڕێکخراوە ئاڵوگۆڕی بەسەردا هاتووە و لە ئێستادا ناوی "یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان"ە.

"کوردستان" لە ٨٠ یەمینساڵیادی دامەزرانی یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان‌دا وتووێژێکی لەگەڵ پێشەوا عەلیپوور، سکرتێری گشتیی ئەو ڕێکخراوەیە پێک هێناوە.

یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان وەک یەکەمین ڕێکخراوی تایبەت بە لاوان لە کوردستان یەکێک لەو ڕێکخراوانەیە کە شوێنپەنجەی بە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کوردی ڕۆژهەڵاتەوە دیارە. با لە زمان خۆتانەوە سەرەتا کورتەمێژوویەکی دامەزرانی یەکیەتیی لاوان ببیستین؟

یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان وەک باستان کرد یەکەمین سازمانی تایبەت بە لاوانی کوردە کە لە کۆتاییەکانی ساڵی ١٣٢١ و سەرەتاکانی ساڵی ١٣٢٢ لەلایەن پۆلێک لاوی ژیر و وریای شاری مەهابادەوە و بە ئیلهاموەرگرتن لە لاوانی کۆمۆنیستی یەکیەتیی سۆڤییەت بەناوی "سازمانی جەوانانی کورد" دامەزرا. سازمانی جەوانان ئەوکات هەوڵی دەدا لاوان لەسەر بنەمای هزری نەتەوەیی پەروەردە بکات و شوێنپەنجەی بە ئاڵوگۆڕەکانی ئەوکاتەوە دیار بێت.

دیارە ئەگەر وێنایەکی ئەو سەردەم بکەین دەبینین کە خەڵکی جیهان بە دەست شەڕی دووهەمی جیهانی دەیناڵاند و پڕینچکەکانی ئەو شەڕە ئێرانیشی بەجۆرێک گرتبۆوە. ئەو سەردەم لە باکوورەوە هێزی سۆڤییەت و لە باشوورەوە هێزەکانی ئامریکا و بریتانیا دەستیان بەسەر خاکی ئێراندا داگرتبوو، هاتوچۆی کادرەکانی کامسۆمۆڵ (یەکیەتیی لاوانی کۆمۆنیستی وڵاتانی سەر بە سۆڤییەت) ی ئەوکات بۆ شاری مەهاباد و دیداریان لەگەڵ لاوانی کورد ئەو فکرەی بۆ لاوانی چالاکی کورد هێنایە گۆڕێ کە خۆیان لە چوارچێوەی ڕێکخراوێکی لاواندا سازمان بدەن و ئەمەش بوو بە ئەو سەرەتا بێ بڕانەوەیە کە تا ئێستاش درێژەی هەیە. هەڵبەت ئەو ئیلهامە هەرگیز نەبوو بە هۆکاری ئەوەیکە سازمانی جەوانانی کورد وەک کامسۆمۆڵ کۆمۆنیستی بیر بکاتەوە، تەنیا بیرۆکەی دامەزران و ڕێکخستنیان لە کامسۆمۆڵ وەرگرت، دەنا بنەمای تێکۆشان لە سازمانی جەوانان "نەتەوەیی و ڕزگاریخوازانە" بوو.

پاشان سازمانی جەوانانی کورد تێکۆشانی خۆی تێکەڵ بە کۆمەڵەی ژێکاف دەکات و ئیتر لەو سەردەم تا ئێستاش بەشێکی دانەبڕاوی تێکۆشانی حیزبی دێموکراتە لەنێو لاواندا و شانبەشانی ئەو حیزبە بۆ ڕزگاری خەبات دەکا و لە جەریانی هێرشەکانی کۆماری ئیسلامی بۆسەر خاک و خەڵکی کوردستان، ئەندامانی ئەم ڕێکخراوەیە داکۆکیکاری خاک و خەڵک بوون و تێچووشیان داوە.

لە قۆناغەکانی دوای ژێکاف و کۆماری کوردستان و هەروەها لە سەردەمی کۆماری ئیسلامیدا ئەرکی ڕێکخراوی یەکیەتیی لاوان چی بووە؟

وەک ئاماژەم پێ کرد تێکۆشانی سازمانی جەوانانی کورد پەیوەست بوو بە کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد و دواتر بە دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان، لاوان وەک پشتیوانێکی هەمیشەیی بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستان لە دەوری حیزب کۆ بوونەوە و لاوی کورد لەگەڵ دوو چەمکی نەتەوەیی و دێموکراسیخوازی‌دا ئاشنا بوون و خەباتی شوناسخوازانەی لاوانی کورد بەمشێوەیە تا ئێستا بەردەوام بووە.

بەپێی بەڵگەنامەکان لە سەردەمی کۆماری کوردستان‌دا ناوی سازمانی جەوانان گۆڕاوە بە "ئیتحادییەی جەوانانی دێموکراتی کوردستان" و بەرەبەرە لە سەرتاسەری کوردستاندا شکڵی گرتووە و بە شێوەیەکی ڕەسمی لە داموو دەزگا ئیدارییەکاندا لاوان نەخشیان گێڕاوە. هەروەها بە دیرایەتی پێشەوا قازی پۆلێک لە لاوان بۆ خوێندن و پەروەردەبوون دەنێردرێن بۆ باکۆ لە وڵاتی ئازەربایجان. ئەم دووربینییەی پێشەوا قازی دوای نسکۆی کۆماری کوردستان جێی خۆی دەگرێت و، کاتێک کە ڕێبەرانی کۆمار لەسێدارە دەدرێن، ئەوە لاوانی گۆشکراوی بیری کۆمارن دێن و جارێکی دیکە سازمان و ئۆرگانیزمی حیزبی دێموکرات دروست دەکەنەوە و درێژە بە تێکۆشان دەدەن.

لە سەردەمی دەوڵەتی موسەدیقدا کە کرانەوەیەکی نیسبی سیاسی لە ئێراندا پێکدێت، جارێکی دیکە ئەندامانی ئیتحادییەی جەوانان هەوڵ بۆ ڕێکخستنی خۆیان دەدەن و بۆ ئاگادارکردنەوەی لاوانی جیهان لە دۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتیی ئێران و کوردستان، لە کۆبوونەوەیەکدا لە پارکی میکائیلی مەهاباد بە مەبەستی بەشداری لە فێستیڤاڵی جیهانیی لاوان لە بۆخارێست نوێنەر هەڵدەبژێرن کە کۆبوونەوەیەکەیان خەڵتانی خوێن دەکرێ و بەشێکیان دەستبەسەر دەکرێن کە لە کۆتاییدا بە دەخالەتی سەرۆکوەزیر موسەدیق دۆخەکە لە بەرژەوەندیی ئیتحادییەی جەوانان کۆتایی دێت.

لە قۆناغێکی دیکەدا هەر لاوانن کە بە وەڕێخستنی بزووتنەوەی چەکدارانەی ٤٦-٤٧ فەزای سیاسیی ڕۆژهەڵات لە پاسیڤبوون دەرباز دەکەن و ماوەی ١٨ مانگ گۆمی مەندی ڕۆژهەڵاتی ناڤین دەشڵەقێنن.

بەدرێژایی تەمەنی کۆماری ئیسلامییش لاوانی کورد لە هەموو سەنگەرەکاندا پێشمەرگانە ڕووبەڕووی کۆماری ئیسلامی وەستاونەتەوە تێکۆشانی ئەندامانی یەکیەتیی لاوان لە دوای شۆڕشی گەلانی ئێران و لە مانگی دیفاع لە ئازادیدا بە پەیامی ڕادیۆیی شەهید دوکتور قاسملوو ڕوو بە ئەندامانی یەکیەتیی لاوان دەچێتە قۆناغێکی نوێ‌وە، کە لە وەڵامی پەیامی دوکتور قاسملوو ئەندامانی یەکیەتیی لاوان پەیوەستی ڕیزی پێشمەرگەی کوردستان دەبن و دەچنە نێو سەنگەری دیفاع لە مان و مەوجودییەتی نەتەوەکەمان، کە لەو قۆناغەشدا پۆلێک ئەندامی ئازای ئەم ڕێکخراوەیە بۆ دیفاع لە گەلەکەمان شەهید بوون.

لاوان ئەمرۆژانە زۆرترین کاریگەرییان لەسەر گۆڕانکارییەکانی ئێران و ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەبووە، هەڵسەنگاندنی ئێوە چییە بۆ تێکۆشانی ئەم جیلە؟

ئەمڕۆکە لاوان لە ڕۆژهەڵات توانیویانە بە پێکهێنانی تێکۆشانی جۆراوجۆر لە ئاست سەرکوتی دەسەڵاتی ناوەندگەرا و سانسۆری میدیاییدا بوەستنەوە، هەر لە دەسپێکی شۆڕشی ژینا تا ئێستاکەش ئەوە لاوان بوون کە سینگی خۆیان کردبوو بە قەڵغانی گوللە لەسەر شەقامەکان. لاوان و ژنانی کورد بە تێکۆشانی خۆیان قۆناغێکی نوێیان هێنایە ئاراوە کە بۆ یەکەمین جار لە مێژووی ٤٤ ساڵەی کۆماری ئیسلامی کۆڵەکەکانی ئەو ڕێژیمەیان هەڵتەکاند و هەیمەنەی پووشاڵیی سپای پاسدارانیان تێک شکاند. تێکۆشانی لاوان و ژنان لە دەسپێکی شۆڕشی ژینا هەتاکوو ئێستاش بە شێوەی جۆراوجۆر بەردەوامە و کوشتار و زیندان و ئەشکەنجەش نەیتوانیوە ئەم شۆڕشە نوێیە بوەستێنێت.

چ ئاماژەیەکی نوێ لەم شۆڕشەدا بەدی دەکرێ کە هیوا بە داهاتوو زیاتر بکات؟

شورشی ئەمجارەی ژنان و لاون لە ڕۆژهەڵات هەڵگری کۆمەڵێک تایبەتمەندی خۆیەتی کە دەبێ بەهەمووومان بیانپارێزین. یەکگرتوویی نەتەوەیی، سەربەخۆیی سیاسی، یەکسانی و تێکەڵاوی کچان و کوڕان و داکۆکیی هەموو چین و توێژەکان لە مافی ژن کە دیارترین تایبەتمەندیی ئەم شۆڕشەیە و، لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی ڕێژیمی گەیاندۆتە بۆنبەست و هێندەی دیکە ڕێژیمی تەریک کردۆتەوە.

درووشمەکانی لاوان و ژنان لەسەر شەقام تەعبیر لە شعووری نەتەوەیی و سەربەخۆیی‌خوازییە و گرێ دراوی خەباتی دەیان ساڵەی هێزە سیاسییەکانە، ئەمەش ترسی خستۆتە دڵی داگیرکەر ، هەر بۆیە بەمەبەستی پاشەکشە بە شەقام، سپای پاسداران و هێزە سەرکوتکەرەکان لەهەموو ڕێگایەک بۆ سڕکردنی شەقام و هێزە سیاسییەکان کەڵک وەردەگرن، لەلایەک هێرشی شیمیایی دەکەنە سەر ناوەندەکانی خوێندن، لەلایەکیش بە ڕەشبگیری لاوان دەیناهەوێ شۆڕشەکە بوەستێنن.

ئەو جموجۆڵەی لاوانی نیوخۆ لە کۆمەلگەی نێونەتەوەی چۆن دەبینرێت و ئێوە وەک یەکیەتیی لاوان چۆن ئەرکی خۆتان لەو شۆڕشەدا ڕادەپەڕێنن؟

هەر لەپەیامی چەند ڕۆژی ڕابردووی بەڕێز سکرتێری گشتیی لاوانی ئینتێرناسیۆناڵدا قورسایی خەباتی لاوانی ڕۆژهەڵات دەردەکەوێت کە ئەمە یەکەمین جارە لە ئاستی بەرزی ڕێکخراوێکی جیهانیدا ڕووبە لاوانی ڕۆژهەڵات و ئەندامانی یەکیەتیی لاوان پەیام بدرێت. نێوەرۆکی پەیامەکە گرنگی تایبەت بەخۆی هەبوو کە تێیدا ئاماژە بە تێکۆشانی لاوان دژی هەردوو ڕێژیمی پاشایەتی و کۆماری ئیسلامی کرابوو و پشتیوانی خۆیان لە لاوان و یەکیەتیی لاوان دووپات کردەوە. خەباتی بێ وچانی لاوان و ژنان لە نێوخۆ بێگومان ئەرکی زیاتر دەخاتە سەر شانی ئێمە. دڵنیابن دەبین بە دەنگی لاوانی کورد لە کۆڕ و کۆمەڵە نێونەتەوەییەکاندا و لە مەیدانە گەورەکانی خەباتی لاوانی جیهان، شوێنپەنجەی تێکۆشانی شەقامی ڕۆژهەڵات دیار دەبێت و یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە پشتیوانی سەرجەم ڕێکخراوەکانی لاوانی هاوپەیمانمان، پرسی شۆڕشی ژینا و پێشێلکارییەکانی ڕێژیمە لە ڕەوتی ئەم شۆڕشەدا و تەنانەت بیرۆکەی ئیدارەی ئێرانی دوای کۆماری ئیسلامیش تاوتوێ دەکەین و پشتیوانی زیاتری نێو نەتەوەیی بۆ خەباتەکەمان مسۆگەر دەکەین.

سپاس بۆ بەشداریتان لەو دیمانە کورتەدا و ئەگەر کۆتا سەرنجێک هەبێت کە بتەوێ ئاماژەی پێ بکەی؟

لەگەڵ سپاس و ڕێز بۆ ڕۆژنامەی "کوردستان" و بەڕێوەبەرانی، لەکۆتاییدا جارێکی دیکە پیرۆزبایی ٢٢ی خاکەلێوە ساڵڕۆژی دامەزرانی یەکیەتیی لاوان بە سەرجەم لاوانی کورد دەڵێم و هیوای سەرکەوتنیان بۆ دەخوازم، هەموو لایەک دڵنیا دەکەینەوە کە تا گەیشتن بە مافە ڕەواکانمان لەسەنگەری خەباتی شوناسخوازانە ناکشێینەوە و یەکیەتیی لاوان بە هێزێکی زیاترەوە لە پشت سیاسەتەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دەوەستێت تا گەیشتن بە مافی چارەنووسی نەتەوەکەمان. بە شانازیی دەزانین کە لەدوای حیزبی دێموکرات گەورەترین ڕێکخراوی جەماوەری و خاوەن مێژووین لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. ئێوە شاد بن و کوردستان ئاوەدان.

وێستگە

لە ئازایەتیی کچان دەترسێ!

ئاسۆ مینبەری

زیاتر لە ٧ مانگە ئێران و کوردستان بووەتە گۆڕەپانی بەلرفەی نارەزایەتییەکان دژی چییەتیی کۆماری ئیسلامیی ئێران و ئەم شەپۆلە لە نارەزایەتییەکان ئەگەرچی هەندێ جار کزیی پێوە دیار بووە، بەڵام هێشتا بەردەوامە.

لەم ماوەیەدا هەموومان بینیمان کە ڕێژیم بە هەموو دامودەزگا داپڵۆسێنەرەکانیەوە چۆن ویستوویەتی داخوازیی ڕەوای خەڵک لە ڕێگەی توندوتیژی و ئاکاری دژەمرۆڤانەوە سەرکوت بکات و وای نیشان بدات کە هێشتا خۆی و دەسەڵاتەکەی بەپێوەن!

ئامار و وردەکارییەکان لە نارەزایەتییەکانی چەند مانگی ڕابردوو کە لەلایەن ناوەندە مافی مرۆییەکانەوە بڵاو کراونەتەوە بەڕوونی ئاستی دڕندەیی ڕێژیم بەرانبەر بە خەڵک و داخوازییە ڕواکانیان نیشان دەدەن. بەپێی ئامارەکان بەدەر لە کوژران و بریندارببوونی سەدان کەس، کۆمەڵێکی بەرچاو لە خەڵک بەهۆی تەقەی هێزە سەرکوتکەرەکانەوە بینایی چاویان لەدەست داوە و ژمارەیەکی زۆریشیان ئێستاش بە زامی ساچمەکانی نێو لەشیانەوە دەژین و پێویستیان بە نەشتەرگەریی چەندبارە هەیە.

بەپێی ئەو ناسینەی کە لە ڕێژیمی ئێران هەیە، هیچ ئاکار و کردەوەیەکی نامرۆڤانە لێی بەدوور نییە، هەر لەم چوارچێوەیەش‌دایە کە لە ماوەی چەند مانگی ڕابردوودا جۆرەکانی سەرکوت و توندوتیژیی بەرانبەر بە خۆپیشاندەران بەکار هێناوە و ژمارەیەکی زۆر لە خەڵکی خۆپیشاندەری کردووەتە ئامانجی تەقەی ڕاستەوخۆ و گیانی زۆر کەسی ئەستاندووە.

ڕێژیم بەپێی نەریتی کۆنی خۆی هەمیشە لە نارەزایەتییەکاندا بەنیسبەت کوردستان توندوتیژتر بووە ،چونکە پرسی کوردستان هەمیشە بۆ ڕێژیم پرسێکی ئەمنییەتی بووە و هەر جۆرە جووڵەیەک تەنانەت ئەگەر بچووکیش بووبێت لای ڕێژیم بە مەترسییەکی گەورە بینراوە و هەوڵ بۆ سەرکوتی خەڵکیش لەوپەڕی خۆیدا بووە.

لە ڕەوتی شۆڕشی ژیناشدا پرسەکە هەروا بوو، ئەگەرچی ژینا کچێکی کورد بوو و لە پێتەختی ئێراندا و بە دەستی هێزەکانی گەشتی ئیرشاد گیانی لێ ئەستێندرا و چەخماخەی ئاگر و شۆڕشەکە لە کوردستانەوە لێ درا، بەڵام بڵێسەی ئەم ئاگرە هەموو شارەکانی ئێرانی گرتەوە و هەموو کۆمەڵگەی بەنیسبەت پرسەکانی ژنان هەستیار کردەوە؛ هەر لەم پێناوەشدا بوو کە یەکەمین ژن لە ڕەوتی نارەزایەتییەکاندا لە کرماشان بە تەقەی هێزە سەرکوتکەرەکان گیانی لەدەست دا.

ئەوەی کە ڕێژیم چاوەڕوانی نەدەکرد، بەرەنگاربوونەوەی بەربڵاوی خەڵک و هەڵوێستی گشتیی کۆمەڵگەی ئێران و کوردستان بوو. دژکردەوەیەکی گشتگیر کە بەتەواوەتی ڕێژیمی تووشی شڵەژان و دڵەڕاوکێی نەمان کرد، هەر بۆیە بۆ بەرەنگاربوونەوە لەگەڵ ئیرادەی خەڵک دەستەوداوێنی فرتوفێڵی جیاواز بوو.

لە ڕەوتی شۆڕشی ژینادا یەکێک لە خاڵە گرینگ و جێی بایەخەکان بەشداریی بەرچاوی ژنان و کچان بوو، هەر بۆیەش ڕێژیم بە هێرشی شیمیایی بۆ سەر قوتابخانەکانی کچان هەوڵی دا کچان چاوترسێن بکات و ئاگری شۆڕشەکە بەرەو کوژانەوە ببات. بەپێی هەواڵ و ڕاپۆرتە بڵاوکراوەکان ڕۆژانە هێرش دەکرێتە سەر قوتابخانەکانی کچان و بە ماددەی شیمیایی هەوڵی ژارخواردووکردنیان دەدرێت کە ئەم کردەوە نامرۆڤانەیە گیانلەدەستانی قوتابییانیشی بەدواوە بووە. ئەم کردەوەیە، ڕەنگە لە جۆری خۆیدا نوێ بێت بەڵام چاوەڕوانکراو بوو لە دەسەڵاتێک کە بە زۆر خۆی سەپاندووە و هەر لە سەرەتاوە هیچ ڕەواییەکی نەبووە و بۆ لەنێوبردنی دژبەرانی لە هەموو شێوازێکی توندوتیژی کەڵکی وەرگرتووە، هەموو کردەوەیەک چاوەڕوانکراوە.

لە ساڵەکانی سەرەتای هاتنەسەرکاری ڕێژیمدا شایەتحاڵان دەگێڕنەوە کە چۆن ڕێژیم بە ناردنی تیمی تایبەت بۆ ئەو گوند و شوێنانەی دژایەتییان لەگەڵ ڕێژیم زۆر بوو و هەر لە سەرەتاوە متمانەیان بەم ڕێژیمە نەبوو، هەوڵی نەزۆککردنی ژنانیان دەدا تاکوو لەم ڕێگەیەوە بتوانێ پێش بە بەردەوامبوونی نەسڵەکان بگرێ و نەهێڵی نەوەی داهاتوو لەسەر ڕێچکەی باوباپیرانیان درێژە بە خەبات لەپێناو ئازادیدا بدەن. ئێستا پاش تێپەڕبوونی زیاتر لە ٤ دەیە، کۆماری ئیسلامی دڕندەتر لە ڕابردوو، دەستی بۆ کردەوەی قیزەونی ژارخواردووکردنی قوتابییان بردووە تاکوو بە خەیاڵی خۆی کچان لە خەباتی شوناسخوازی، مافویستی و داخوازییە ڕەواکانیان پاشگەز بکاتەوە.

بێگومان دەرمانداوکردنی کچان کردەوەیەکی مەترسیدارە و دەتوانێ لەسەر داهاتوویان کاریگەریی نەرێنیی هەبێ بەڵام ئەم کردەوەیە هیچکات ناتوانێ ئیرادەی ئەم توێژە بەچۆکدا بێنێت. ئەم کردەوەیەی ڕێژیم ئاماژەیەکی ڕوون بۆ دەستەوەستانی ڕێژیم بەرانبەر بە ئیرادەی کچانێکە کە دەزانێ لە داهاتووشدا هەر گەورەترین مەترسی بۆ سەر دەسەڵاتە نگریسەکەی دەبن، ڕێژیم لە ئازایەتیی کچان دەترسێ چونکە ئەوان بوون کە بە لابردنی سەرپۆشەکانیان هەموو هەوڵە ئیدئۆلۆژیکەکانی ڕێژیم بۆ سەرکوتی سیستماتیکی ژنان بەرەنگاری ڕێژیم و دەسەڵاتەکەی بوونەوە و هاواری پەنگخواردووی خۆیان کرد بە گڕکانێک بۆ لەنێوبردنی ئەم دەسەڵاتە.

ئەوەی کە لەم قۆناغەدا گرینگە، یەکگرتوویی و هاوهەڵوێستیی خەڵک بەرانبەر بە کردەوە نامرۆڤانەکانی ڕێژیمە و هەر ئەو خەڵکە هەمیشە سەلماندوویانە کە هیچکات لە بەرانبەر ڕێژیم و دڕندەییەکانیدا بێدەنگ نابن و بۆ گەیشتن بە ئامانجە گەورەکە بەردەوام ئەگەرچێ هەوراز و نشێوەکان زۆریش بن!

تارماییەکانی داهاتووی ئێران

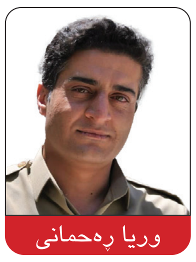
وریا ڕەحمانی

ڕەنگە ئەو بارودۆخەی ئێستای ئێران بێ وێکچوون لەگەڵ دوایین ساڵەکان یا تەنانەت دوایین مانگەکانی پێش شۆڕشی ١٣٥٧ لە سەردەمی حەمەڕەزاشادا نەبێ. هەر بۆیەش دەکرێ بڵێین ئێرانی ئێستا بە یەکێک لە هەستیارترین سەردەمە پڕ لە هەوراز و نشێوەکانی خۆیدا تێپەڕ دەبێ.

بە سەرنجدان بە چارەنووسی وڵاتان گرینگیی ئەو ساتەوەختە مێژووییانەمان زیاتر بۆ دەردەکەوێ کە چ کاریگەرییەکی قووڵ لەسەر داهاتووی میللەتان بۆ چەند یا تەنانەت چەندین نەوەی داهاتوو دادەنێ.

مێژوو بۆ دووپاتکردنەوە نییە بەڵکوو بۆ لێفێربوونە. ئینجا خەڵکێک کە لە مێژوو دەرس وەرنەگرن، مەحکووم بە دووپاتبوونەوەی بەردەوام و ئەزموونکردنەوەی سەرلەنوێی ئازار و شکستەکانیان. هەروەک چۆن کاتی خۆی خومەینی و دارودەستەکەی بە کەڵکئاوەژوو لە ئێحساسات و بێئەزموونیی خەڵک سواری شەپۆلی شۆڕش بوون و ڕاپەڕینەکەیان بە قازانجی خۆیان لە خەڵک دزی و دەستیان بەسەردا گرت، پاشایەتیخوازانی ئەمڕۆش ڕێک بەمجۆرە دەجوڵێنەوە و بەتەمان خواست و ئیرادەی ڕاستەقینەی خەڵک بە لاڕێدا بەرن و هەموو شتێک بە ناوی خۆیانەوە تەواو بکەن. ڕەوتی سەڵتەنەتخواز کە شازادە ڕەزا پەهلەوی پێشەنگایەتیی دەکات بەمەبەستی گەیشتن بە مەبەستە پاوانخوازانەکەی هەوڵ دەدات باڵ بەسەر شۆڕشی ژینادا بکێشێ. ئەوە لە حاڵێکدایە کە ئامانجی کۆتایی ئەم شۆڕشە ڕێک بەپێچەوانەیە.

سەڵتەنەت خوازان دەیانەوێ لە ڕێی پڕۆپاگاندای بەرینی ڕاگەیاندن وەک ئەوەی لە تەلەڤیزیۆنەکانی "ایران اینترناشناڵ"، "من و تۆ" و ... و هەروەها بە کەڵکوەرگرتن لە کۆمەڵێک سلێبریتیی دنیای مەجازی، ئاراستەی حەقیقیی ڕاپەڕینەکە بگۆڕن و بەرەو ئاقارێکی لێڵی نادیاری بەرن. بەو مەبەستەش هەندێ سلێبریتیی وەک عەلی کەریمی و گوڵشیفتە فەراهانی بۆ پێکهێنانی هەندێ سنووربەندیی مەبەستدار ڕادەسپێرن کە بڵێن باسکردن لە سیستمی حکوومەتی داهاتوو خیانەتە! کەچی حەقیقەتی باسەکە ڕێک بەپێچەوانەیە. قەزائەن باسنەکردن لە سیستمی داهاتووی وڵات نەتەنیا خیانەت بەڵکوو ئەوپەڕی ناتێگەیشتووییە. چون ئەوە ڕێک هەمان مێتۆدی نیزامی ئاخوندییە کە دوای ڕوخانی ڕێژیمی پاشایەتی تەنیا یەک بژاردەی لەبەر دەمی خەڵک دانا. ئەمانەش ڕێک بە تەمای هەمان شتن کە لە دوارۆژی ڕووخانی کۆماری ئیسلامیدا بژاردەیەکی لەپێشدا داڕێژراوی دڵخوازی خۆیان لە بەرانبەر خەڵکدا دابنێن و لە فەزایەکی هەستەکیدا دەنگی متمانەی بۆ وەرگرن. بەدڵنیاییەوە دەرەنجامی وەها ڕوویکەردێک دیکتاتۆڕییە. ئەوەش یانی گوزار لە دیکتاتۆڕییەکەوە بەرەو دیکتاتۆڕییەکی دی. کەچی ئامانجی سەرەکیی ئەم شۆڕشە جەماوەرییە وەلانانی دیکتاتۆری لە هەر شکڵ و فۆرمێکدایە نەک تەنیا وەلانانی دیکتاتۆرێک. خەڵک ڕاپەڕینیان نەکردووە کە تەنیا شێوەی دیکتاتۆر بگۆڕدرێ بەڵکوو دەیانەوێ بارگە و بنەی دیکتاتۆری بە هەموو جۆرەکانیەوە بۆ هەمیشە تێکەوە بپێچن و کۆتایی پێ بێنن. ئەگینا جیاوازییەکی ئەوتۆ لە نێوان هەر دوو بیرۆکەی دواکەوتووانەی مەزهەبی و پاشایەتیدا نییە. هەردووکیان سەردەمیان بەسەر چووە. لەڕاستیدا کۆمەڵگەی ئێران بە دەرەنجامێک گەیشتووە کە لەدژی هەر چەشنە سیستمێکی دیکتاتۆڕیدا دەوەستێتەوە و خوازیاری نیزامێکی دێموکراتیک و سێکۆلار بەدوور لە هەر چەشنە ئیدیۆلۆژییەکی مەزهەبی و دیکەیە. هەروەها ئەو سەڵتەنەتخوازانەی کە باس لە مێژوو و شارستانییەتی ٢٥٠٠ ساڵە دەکەن هیچی لێ فێر نەبوون بەڵکوو لە گێژاوی ئەو مێژوویەدا گیریان خواردووە و توانای دەرچوونیشیان نییە.

بۆ کەس شاراوە نییە کە بودجەی تەلەڤیزیۆنەکانی لایەنگری سەڵتەنەت لە وڵاتە عەرەبییەکانی کەنداوەوە دابین دەبێ. ئەو وڵاتانە بە هیچ شێوەیەک خوازیاری هاتنەسەرکاری سیستمێکی سێکۆلار و دێموکرات بۆ ئێران نین. لەبەر ئەوەی مەشرووعییەتی خۆیان لە ناوچەکەدا دەچێتە ژێر پرسیار و ئەگەری ئەوە هەیە کە دێموکراسی لە ئێراندا کاریگەریی بەسەر ئەو کۆمەڵگەیانەشدا هەبێ. هەر بۆیەش ئەوان هەمەجۆرە لایەنگری نیزامێکی دیکتاتۆڕیی وەک خۆیانن. ئەوە لە حاڵێکدایە کە ئێران دەتوانێ دەروازەی دێموکراسی بۆ هەموو ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بێ. کەچی دەزگا تەبلیغاتییەکانی لایەنگری سەڵتەنەت بە بەرئاوەژوو نیشاندانی ڕاستەقینەکانی کۆمەڵگەی ئێران لە هەوڵی ئاراستەبەخشینی بیروڕای گشتی لە ڕاستای گوزار لە کۆماری ئیسلامی بەرەو نیزامی خوازیاری خۆیانن. بەڵام لەڕاستیدا سەڵتەنەت لە ئێراندا لایەنگرێکی ئەوتۆی نییە و ئەوەش لە پرۆسەی جەریانی وەکالەتدان بە ڕەزا پەهلەویدا بەڕوونی دەرکەوت کە سەرەڕای ئەو هەموو پڕۆپاگاندا بەرینەی بۆیان کرد، کەچی نەیتوانی لە حدوودی سێسەد هەزار دەنگ زیاتر بۆ خۆی کۆ کاتەوە!

گەرچی هەموو هەوڵی ئەو کاناڵە تەلەڤیزیۆنیانە ئەوەیە کە بڵێن شازادەی پەهلەوی تەنیا ئەڵترناتیڤی مەوجوود و جێی متمانە بۆ تێپەڕین لە کۆماری ئیسلامییە، کەچی ئەو لە بواری سیاسییەوە تەنانەت ئەوەندە متمانەیەشی بە خۆی نییە کە بۆچوونە سیاسییەکانی لە چوارچێوەیەکی ڕێکخراوی حیزبیدا ڕوون بکاتەوە و لەگەڵ چەلێنجە جیاوازەکاندا بەرەوڕوو بێتەوە. سەرەڕای ئەوەش خۆی بە فەراحیزبی دەزانێ و خولیای سەرۆکایەتییەکی نادەروەستی هەمیشەیی لەسەردایە. لە ڕاستیدا لە وردبوونەوە لە ڕەفتار و هەڵسوکەوتەکانی ڕەزا پەهلەویدا نیشانەکانی دیکتاتۆڕی و بەدیکتاتۆڕ بوون بەڕوونی دەر دەکەوێ و خۆی دەر دەخات.

پڕ دیارە کە سەردەمی پاشایەتی لە ئێراندا کۆتایی پێ هاتوە و ناشێ خەڵک لەسەرڕاوە سیستمێک هەڵبژێرنەوە کە کە کەمتر لە نیو سەدە پێش کۆتایین بە مێژووەکەی هێنا. هەڵبەت ئەوە بەو مانایە نییە ئاغای پەهلەوی بۆی نەبێ وەک هەڵسووڕێکی سیاسی لە ئێستا و داهاتووی ئێراندا دەوری خۆی هەبێ. بەڵام ئەو بابەتە خۆی دوو مەرجی سەرەکیی هەیە:

١- ئەگەر بەڕێزی دەیەوێ لە داهاتووی سیاسیی ئێراندا دەورێکی هەبێ، پێویستە لە پێگەیەکی هاوشاندا لەگەڵ دیگەران، نەک سەرتر، بەرنامەی سیاسیی خۆی بەدوور لە گشت وێژی، وەک تاکێکی ئێرانی، نەک ڕێبەر، پێشکەش بکا و لە پێگەیەکی بەرابەردا لەگەڵ مابەقیی ئۆپۆزسیۆن هاوکاری بکات.

٢- ئەگەر حەزی لە حیزبایەتی نییە و خوازیارە دەوری ڕێبەریی خەبات و بزووتنەوەکە لەدژی کۆماری ئیسلامی بگێڕێ، پێویستە هەر لە ئێستاوە لە میساقێکی نووسراو و نەتەوەییدا ڕوونی بکاتەوە کە لە داهاتووی سیاسیی وڵاتدا هیچ دەورێکی نابێ و دەستێوەردان ناکات.

هەڵبەت ئاغای پەهلەوی لەبری پێڕەوی سیاسی و وتووێژ و هاوکاری لەگەڵ ئەحزاب و ڕێکخراوەکانی دی، زیاتر حەز دەکات کە کۆمەڵێک سێلێبریتی لە دەوری خۆی کۆ کاتەوە و لە ناوبانگ و خۆشەویستیی ئەوان لە پێناوی مەشرووعییەتدان بە خۆی کەڵک وەرگرێ. کەچی زۆربەی ئەو کەسانە خاوەنی ئەزموون و پێشینەیەکی سیاسیی جێی بڕوا نین.

عەلی کەریمی، گوڵشیفتە فەراهانی و نازەنین بونیادی فوتباڵیست و هونەرمەندانێکی باشن، بەڵام تێگەیشتنێکی ئەوتۆیان لە سیاسەت نییە. هەڵبەت ئەوە بەو مانایە نییە کە فوتباڵیست یا هونەرمەند ناتوانێ ئەکتی سیاسیی هەبێ. بەڵام ناشێ کەڵکی خراپ لە کۆپۆنی سلێبریتی بوونەکەیان وەرگرن. بەڵکوو بۆ بەسیاسەتمەدار بوون دەبێ سیاسەتوەرزی بکەن. ئەوەش تەنیا بە دروشم و ژێستی ئەرێنی و نەتەوەیی گرتن پێکنایە، بەڵکوو پێویستە لە چەلێنجە جۆراوجۆرە سیاسییەکاندا بەشداریی کارایان هەبێ و لە چوارچێوەی حیزبێکی دیاریکراودا لە دەوری پێڕەو و پرۆگرامێکی ڕوونی سیاسیدا کۆ ببنەوە.

جیاوازیی ئەو کەسانە لەگەڵ ئەو خەڵکەی دی کە لەدژی کۆماری ئیسلامی خەباتیان کردووە، تەنیا لە ئەژماری فالۆوێر و سلێبریتی بوونەکەیاندایە. کەواتە بەتەنیا فاکتۆڕی بەرهەڵستکاری لەدژی نیزامی حاکم، وەک خۆی، مەشرووعییەتی سیاسی بە واتا کردارییەکەی بە هیچ کەس نابەخشێ. بەڵکوو هەر کەس و لایەنێک کە ئیدعای ئەکتی سیاسی و هەڵسووڕان لە بەستێنی سیاسیی ئێراندا دەکات دەبێ یا بەرنامەی سیاسیی خۆی پێشکەش بکات یا ڕێبازە سیاسییەکەی دیاری بکات.

ئەوەی ئاغای پەهلەوی و هاوڕێیانی بۆ داهاتووی ئێران دەیڵێن بوخچەیەکی نەکراوەیە کە بۆ هیچ کەس ئاشکرا نییە. ئەوەش نیشانەیەکی باش نییە.

مەبەست لە خەبات و شۆڕش بەتەنیا نەویستنی شتێک نییە بەڵکوو لە هەمان کاتدا دیاریکردنی ئەو شتەشە کە دەخوازرێ. قسەکانی کەریمی و فەراهانی لە کۆنفرانسی «جۆرج تاون» لە خۆشبینانەترین حاڵەتی مومکیندا نیشانەی کاڵبوونی سیاسی و خوێندنەوەی نادروستیان بۆ ئێستا و داهاتووی ئێران بوو. هەڵبەت جەنابی پەهلەوی باش لەوە تێدەگا و دەشزانێ کە لەگەڵ ئەو جۆرە کەسانە نە بەرنامەی سیاسی دادەڕێژرێ و نە وڵاتیش بەڕێوە دەچێ؛ بەڵام ئێستا لە ناو و پێگەی ئەوان و کەسانی دیکەش کەڵک وەردەگرێ و تەبلیغاتیان پێوە دەکات، تا دوایی...

ئێران خەریکە لە چەند لاوە ئیسڕائیل بەرەو ئاگر دەبات

و: کەماڵ حەسەنپوور

دوای پشوویەکی دووروودرێژ لە وتووێژەکانی ناوکیدا، کە ئێران لەو ماوەیەدا لە توانای ناوکی (بەتایبەتی بە کۆکردنەوەی ماددەی پیتێنراوی پێویست بۆ بۆمبەکە) نزیکتر بۆوە، زانیاریی "دزەپێکراو" لەبارەی خولیای ئەمریکا لەمەڕ پێشنیاری ڕێککەوتنێکی بەشەکی و گەڕانەوە بۆ سەر مێزی وتووێژ بڵاو بۆوە. ئەگەرچی ڕێککەوتنی پێشنیارکراو بیرۆکەیەکی نوێ نییە، گەلێک گرینگە لە ئێستا ڕا دەنگۆیەکان ڕەت بکرێنەوە و مەترسییەکانی ڕێککەوتنی "کەم بۆ کەم" ڕوون بکرێنەوە.

بیرۆکەی "کەم بۆ کەم"، کە بەکردەوە "زۆر بۆ زۆرە"، لەسەر هێندێک سنووردارکردن و سڕکردنی بەرنامەی ناوکیی ئێرانە، کە تا ڕادەیەکی زۆر بە مانای ڕاگرتنی گەشەکردنی زیاتر لە بەرانبەر سووککردنی ڕێژەیی ئابلۆقەکان دامەزراوە.

گاڵتەجاڕیی پێشنیارەکە ئەمڕۆ زیاتر لە جاران ئاشکرایە. ئامانجی دەستپێکی وڵاتە یەکگرتووەکان لە دووڕاگرتنی ئێران بۆ ماوەی ساڵێک لە تێپەڕین لە خاڵی بێگەڕانەوە (کۆکردنەوەی هێندە ماددەی پیتێنراو کە بۆ بۆمبی یەکەم پێویستە)، زۆر دەمێکە "بابردەڵەیە". ڕێککەوتن، تەنانەت یەکێکی بەربەرینیش، تەنیا چەند حەوتوو یان چەند مانگێک کات بۆ دنیا بەدیاری دێنێ کە هاوکات لەگەڵ سووک کردنی بەرچاوی ئابلۆقەکان، ڕێگا بە ڕێژیم دەدا تا لە بواری ئابوورییەوە ببووژێتەوە و درێژە بە پشتیگری و پشتیوانیی دارایی لە تێرۆریزم لە سەرانسەری دنیادا بدات.

گومان لەوەدا نییە کە ئێران لە پشت هێرشەکانی ئەو دواییانە بۆ سەر ئیسڕائیل لە باکوور و باشوور، بە هۆی حەماس و حیزبوڵڵایە. ئێران بە چوار سێناریۆ زەخت دێنێ بۆ بەرەوڕووبوونەوە: لوبنان و سووریە، غەززە، جودییا و ساماریا و ئۆرشەلیم. کاتی ئەوە هاتووە کۆتایی بە ستراتێژیی ئاسایشی نەتەوەیی ئیسڕائیل، هی ٢٠١٨، بهێنرێ و بەتوندی نەتەنیا سزای هێرشبەران بدرێ بەڵکو ئەو وڵاتەی سەرچاوەی هێرشەکانە و ئەو وڵاتەی ناردوونی.

لەو کاتیەوە بیرۆکەکە سەری هەڵدا، تاران ئورانیۆمی تا ئاستی ٪٦٠ پیتاندووە و تەنانەت "کایە"ی بە پیتاندنی ٪٨٤ کردووە (ئەگەرچی گیروگرفتی ڕاستەقینە ڕێژەی زۆری ئورانیۆمی پیتێنراو بۆ ٪٢٠ بووە). ئەو هەروەها کانزای ئورانیۆمی بەرهەم هێناوە، پێشی بە پشکێنەرانی ئاژانسی نێونەتەوەیی وزەی ناوکی گرتووە دەستیان بە پێگە گوماناوییەکان ڕا بگا و، چاوەڕوانی زۆرترین ئاستی لابردنی ئابلۆقەکان لەبەرانبەر چەند بەربەستێک لەسەر بەرنامە ناوکییەکەی دەکات، هەموو ئەوانە لە کاتێکدایە کە ڕێگا بەرەو بۆمبەکە دەهێڵێتەوە.

کەوابوو، بۆچی پێشنیارەکە مەترسیدارە؟

ڕێککەوتنەکە ئامادەکارییەک بەرەو ڕێککەوتنێکی بەرینتر، درێژمەوداتر و باشتر نییە، وەک لایەنگرەکانی (کە هەم ئەمریکایی و هەروەها ئیسڕائیلییەکان بانگەشەی بۆ دەکەن)، چونکە ئەوە دوایین ڕێککەوتن دەبێ. تاران وا دەنوێنێ کە ملکەچی چەند سنووردارکردنێک بووە و لە بەرانبەردا چەندین قازانجی بە نسیب دەبن. ئەوە چەند ساڵ لەوە پێش ڕاست بوو و ئێستا، لە ژێر ڕووناکایی ئاڵوگۆڕەکان لەو کاتیەوە زۆرتریش ڕاستە. ڕێککەوتنەکە ڕەوایی دەبەخشێتە زۆربەی پێشێلکارییەکانی ئێران و ئیزنی پێ دەدا دەستی بەو سامانانە ڕابگات کە بە هۆی پێشێلکردنی بەرجام و پەیماننامەی پەرەپێنەدانی پرۆژە ئەتۆمییەکانی (NPT) وەدەستی هێناون. بەرهەمهێنانی سانتریفیوژی پێشکەوتوو بە ڕێژەیەکی ئێجگار زۆر و بەنهێنی هێشتنەوەی پێگەکانی پیتاندن.

چونکە ڕێژەیەکی زۆر کەمتر سانتریفیوژ پێویست دەبن، دەرفەت بۆ تاران دەڕەخسێ "بەدزی" خەریکی بۆمبەکە بێ. ئێرانییەکان درێژە بە دەستڕاگەیشتن بە هاژەکی بالیستیک بە توانایی هەڵگرتنی کڵاوی ناوکی دەدەن، لە کاتێکدا دۆخی ڕاستەقینەی تیمەکانی چەکەکە، کە لە ڕاستیدا تەنیا بڕگەی دەستڕاگەیشتنی ئێران بە توانایی ناوکییە، بەردەوام بەنهێنی دەمێنێتەوە.

بۆ پاراستنی شانسی ڕێککەوتنێک، ئێران وڵاتە یەکگرتووەکان و یەکیەتیی ئورووپای ناچار کرد ڕێنوێنیی سەرۆکی ئاژانسی ناونەتەوەیی وزەی ناوکی بکەن تا خۆ لە بڵاوکردنەوەی ڕاپۆرتی توندوتیژ لە بارەی پێشێلکارییەکانی ئێران، یان داوای کۆبوونەوەی دەستەی بەڕێوەبەری و، تەنانەت گواستنەوەی پرسەکە بۆ ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان، ببوێرێ.

واژۆکردنی ڕێککەوتنێکی ئەوتۆ دەبێتە هۆی وەستانی کار لەسەر بەرنامەی ناوکیی ئێران لە وڵاتە یەکگرتووەکان، بەو گریمانە هەڵەیە کە "گەڕاوەتەوە بۆ نێو سندووقەکە"، وەک جەیک سالیوان لە ڕابردوودا گوتوویەتی. ئێمە دەبێ لەبیرمان بێ کە ئەو پلانە لە ساڵیوانەوە سەرچاوەی گرتووە، چونکە ئەو ئەندازیاری ڕێککەوتنێکی کاتیی هاوشێوە لە ٢٠١٣ بوو (بەرجام) و ئەو ڕەنگبێ -بێتوو دەنگۆیەکان ڕاست بن- ئەو کەسەیە کە هەوڵەکانی ئێستا بەرەو پێش دەبا. کاتێک ئێرانییەکان ئیمتیازاتی بەرچاویان دەست کەوتن، ڕێککەوتنێکی مەزنتر و بەربڵاوتری دوایی تەنیا وەک تراویلکە دەمێنێتەوە. ڕێبەرانی ئێران زۆر باشتر لە سەرکۆمار بایدن و خەڵکەکەی دەزانن چۆن ئەو پرسە مودیرییەت بکەن.

لێکۆڵینەوە لە ڕوانگەی وڵاتانی کەنداویش سەرنجڕاکێش و گرینگە، بە تایبەتی لەژێر ڕووناکایی لێکنزیکبوونەوەی عەرەبستانی سعوودی و ئێران و کاردانەوەکانی وڵاتانی بەشدار لە پەیمانی ئیبراهیم. هەر ئەو حەوتوویە، کاربەدەستە باڵاکانی ئێرانی و سعوودی بە میوانداریی چین یەکتریان بینی تا پەیوەندییەکانیان نوێ بکەنەوە.

زانیاریی سەرنجڕاکێش و سەرسوڕهێنەر کە لەلایەن کاربەدەستانی ئیسڕائیلییەوە پێشکەش کراوە، ئەو ئەگەرە سەرسوڕهێنەرە بەرز دەکاتەوە لە کاتێکدا کە هەنگاوی سعوودی بەڕاستی بە مەبەستی سەقامگیریی هەرێمی و ناردنی پەیام بۆ ئەمریکا و ئیسڕائیل بوو، لە هەمان کاتدا دەتوانێ بۆ بەهێزکردنی دەستڕۆیشتوویی ئابووری و مەدەنی سعوودی لەنێو ئێران و لە درێژخایەندا یارمەتیدەری بنکۆڵکردنی دەسەڵات و ڕووخاندنی ڕێژیم بێ. سعودییەکان تێدەگەن کە پەرەپێدانەکانی ئێران درێژەی دەبێ و، لەگەڵ لێنەهاتوویی ئەمریکایی، سعودییەکان بڕیاریان دا بە کەڵکوەرگرتن لە دراو و دیپلۆماسی و جێبەجێکردنی بەرژەوەندییەکانی سعودی دژی ڕێژیم، دەستڕۆیشتوویی خۆیان لە نێوەوە تاقی بکەنەوە.

لەلایەکی دیکەوە، ترسێکی ڕەوا لە کەنداو بوونی هەیە کە هێرشێکی ئیسڕائیلی بۆ سەر ئێران، بە لەبەرچاوگرتنی نزیکیی جوگرافیایی و پەیمانی ئیبراهیم، کە بە مانای هاوکاریی ئەوان لەگەڵ ئیسڕائیل لێک دەدرێتەوە، بە مانای تێچووی دەستبەجێ بۆ ئەوان دەبێ. بەپێچەوانەی ئەوەی لە سەرەوە ئاماژەیان پێ کرا، هەنگاوەکانی سعودییەکان دەتوانێ لەلایەن ئێران وەک لاوازیی سعودی لێک بدرێتەوە و، ببێتە هۆی باوەڕبەخۆبوونی زێدەڕۆیانە. ئەو هەڵسەنگاندنە، لەگەڵ دەربڕینەکانی ئیسڕائیل، لەمەڕ بژاردەی سەربازی، دەبنە ئالنگاریی بۆ سەر سەقامگیریی ڕێککەوتنەکان و توانایی ئەوان بۆ تەشەنەکردن بۆ وڵاتانی دیکە.

چالاکییەکانی سعودی بەرانبەر بە میسر و سووریەش دەکرێ بە دوو ئاراستەدا لێکدانەوەیان بۆ بکرێ و چاودێریی ورد دەخوازن.

ئێرانییەکان دەزانن، سەرەڕای پێشێلکارییەکانی بەردەوامی ئەو وڵاتە، پێشێلکاریی ناوکی، هێرش بۆ سەر بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە کەنداو و خۆرهەڵاتی نێوەڕاست، پێشێلکارییەکانی مافەکانی مرۆڤ و کوشتنی ژن و پیاو لە ئێران، لە نێویاندا ئەگەری کەڵکوەرگرتن کە چەکی شیمیایی کە لەو دواییانەدا هەواڵەکانی بڵاو بوونەوە، پشتگیریی بەربڵاو لە ڕووسیە لە شەڕ دەگەڵ ئوکراین، گواستنەوەی چەکوچۆڵ بۆ ڕووسییەکان و یارمەتیدانیان لە کوشتنی ژن و منداڵی ئوکراینی، واشینگتۆن نایهەوێ وەڵام بداتەوە.

ئەمریکاییەکان نایانهەوێ وەڵامی ئەو هەموو پێشێلکارییانە بدەنەوە و تەنانەت پێشنیاری ڕێککەوتنێکی بەشەکی پێ دەکەن، کەوابوو بۆچی ڕێژیم هەر جۆرە سنووردارکردنی بەرنامە هاژەکییەکەیان قبووڵ بکات، کاتێک ئەوان تەقریبەن هەموو ئەو شتانەی دەیانهەوێ لە ڕێککەوتنێکی بچووکدا دەستەبەر دەکەن، لە کاتێکدا کە سەرکۆماری ئەمریکا جۆ بایدن هەڕەشەی باوەڕپێکراوی سەربازی لەسەر مێز دانەنێ؟ بۆچی وڵاتانی کەنداو بڕوا بە وڵاتە یەکگرتووەکان بکەن؟

بۆیە، واشینگتۆن و ئیسڕائیل بە هەماهەنگی لەگەڵ وڵاتانی کەنداو، دەبێ هەڵسوکەوت لەگەڵ هەر سێ بەشەکانی بەرنامەی ناوکی ئێران بکەن: ماددەی پیتێنراو (ئەگەرچی خەریکە زۆر درەنگ بێ)، گەشەپێدانی سیستەمی چەکوچۆڵ (ئەوە پێشترییەتی سەرەکی دەبێ) و، ئامرازی بەڕێکردنی، لەگەڵ زەختی ئابووری و هەڕەشەی سەربازیی باوەڕپێکراو. واژۆ کردنی ڕێککەوتنێکی لاواز پەیامی ساختە دەگەیەنێتە ئێران (و بازاڕەکان) کە خۆراوا ملکەچی هەموو شتێک دەبێ کە ئەوان بیکەن، لە کاتێکدا کە ئیسڕائیل بەتەنیایی فرە لاوازە و هێرش ناکات.

لە ڕێککەوتنێکی خراپدا، ئیسڕائیل ناچار دەبێ زۆرترین تێچوو بدات، بۆیە دەبێ بە یەکگرتوویی دژی کار بکات. ئەو پرسە گرینگە دەبێ لە سەرووی هەر جۆرە ناکۆکیی سیاسییەوە بمێنێتەوە و لە ڕاستیدا هیچ پەیوەندییەکی بە کێشمەکێشەکانی نێوخۆیی نییە، کە یارمەتی دوژمنانمان دەدەن وەک لاوازیی لێک بدرێتەوە (بە ڕاست یان بەهەڵە). کاربەدەستان دەبێ زانیارییە نهێنییەکانیان، کە دەبێ بدرێنە ڕێبەرانی ئیسڕائیل، لە پشت دەرگا داخراوەکانەوە بدەن.

ئیسڕائیل دەبێ درێژە بە باشترکردنی تواناییەکانی (سەربازیی و هی دیکە) بدا، لە نێویاندا لە جەنگی نێوان جەنگەکان و لقەکانی تا بتوانێ لەگەڵ هەڕەشەی ئێرانی هەوڵسوکەوت بکات. ناچارکردنی ئیسڕائیل بە هەڵسەنگاندنی قازانجەکانی ڕێککەوتنێکی سنووردار لە ڕادە بەدەر مەترسیدارە و پەیامی هەڵە دەداتە وڵاتە یەکگرتووەکان و وڵاتانی کەنداو.

وڵاتە یەکگرتووەکان گریمانەی ئەوە دەکات کە ئیسڕائیل ڕێککەوتنێکی ئەوتۆ قبووڵ دەکات و وڵاتانی کەنداو گریمانەی ئەوە دەکەن کە ئیسڕائیلیش وەک وڵاتە یەکگرتووەکان لاوازە.

ئیسڕئیل حەیوم – یاکۆب ناگەل

ئەدەبی بەرگری، ویژدانی زیندووی شۆڕش و نەتەوەیە

شەریف فەللاح

کاتێک نیشتمان و سەرلەبەری فەرهەنگی نەتەوەیەک دەکەوێتە بەر شاڵاوی هێرش و سڕینەوە، ئەوکات ئیدی هەموو جەمسەر و بوارەکانی کۆمەڵگە هەوڵی مانەوە و ڕزگاربوونیان لە فەوتان دەدەن. ئەدەب یەکێک لەو هونەرە گرنگ و کاریگەرانەیە کە لەم بوارەدا و بەدرێژایی مێژوو دەوری کاریگەری گێڕاوە. لەنێو ئەدەبیشدا بێگومان شێعر کە وەک یەکێک لە کۆنترین هونەرەکانی مرۆڤایەتی دێتە ئەژمار، پشکی شێری بەرکەوتووە و لەنێو زۆربەی ئەو گەل و نەتەوانەی ناسنامەیان ڕووبەڕووی ژێنۆساید و ئاسیمیلاسیۆن بوونەتەوە، بەرهەمی شاکار خولقێندراوە.

کاتێک کوردستان لە سەدەی ڕابردوودا کەوتە ژێر چەکمە و پۆستاڵی داگیرکەران، کاتێک زمان ڕووبەڕووی سڕینەوە و لەخشتەبردن بۆوە، ئیدی ئەوە شاعیرانی دەروەست و نیشتمانپەروەر بوون کە بە چەکی وشە و فیشەکی شێعر و بە زمانی هونەر بوونە مەتەریزی کورد و بوونە هاندەر و بزوێنەر و ڕاسانی شۆڕش و خەبات. شێعری بەرگری هاوشانی چەکی شانی پێشمەرگە لەنێو کۆڵان و شەقام و خوێندنگە ڕۆڵی پاراستن و مانەوەی نیشتمانی داوە. ئەدەبی بەرەنگاری چەمۆڵەیەکی بە ڕووی هێرش و شاڵاوی فەوتاندا کە دوژمن بۆ سەر کورد و ناسنامەکەی هێناوە.

مێژووی سیاسیی شۆڕشەکانی هەموو بەشەکانی کوردستان و داخوازیی مافی ڕەوای کورد لە وڵاتانی داگیرکەر هەموو دەم بە زمانی ئاشتی و برایەتی و دیالۆگ ڕەوانەی لایەنەکان کراوە، بەڵام بە درێژایی مێژوو وەڵامی ئەو داخوازییانە بە فیشەک و شەڕ دراوەتەوە، جێی ئاماژەیە کە خەباتی شۆڕشگێریی کوردستاندا تەنیا لە چوارچێوەی خەباتی چەکداری و سیاسیدا بەرتەسک نەبۆتەوە و هونەر بە هەموو بەشەکانی بە تایبەت ئەدەبیات و لە هەموان گرینگتر شێعر بە واتای شێعری بەرگری دەورێکی کارا و بەکەڵکی لە سەنگەرەکانی بەرخودانیدا گێڕاوە و هەموو کات لە جەرگەی خەباتدا ئەدەب و شێعری بەرگری بەشێک لەو خەباتەی وەئەستۆ گرتووە.

شێعری نیشتمانی

نیشتمان پاژێک لە وجوودی هەر کەسە و چ ئێستا و چ پێشتر گراوییەکی تایبەت لە نێوان مرۆڤ و نیشتماندا هەبووە. ئەم گراوییە لە دوو بەشدا دەنوێندرێت:

سروشتی کوردستان؛ لە شێعری نوێی کوردیدا تاراوگە دیاردەیەکی داسەپاوە، شاعیر لە وڵات ڕاو دەنرێ، هۆی ڕاونانەکەشی بەرگری لە وڵاتەکەیەتی. کە وایە شاعیر بەم پێداهەڵگوتنە چەند ئامانجی هەیە: گەیاندنی ئەو سووکایەتییە بە ویژدانە بیدارەکانی دونیا، ترساندنی داگیرکەر، بزواندنی ڕۆڵەکانی نیشتمان و لە ئەنجامدا ئەهوەنکردنەوەی داخی دڵ.

شێعری شۆڕش؛ ئەم بەشە لە شێعری نەتەوەیی بەشێکی زۆر لە شێعری نوێی کوردیساڵانی پاش شەڕی یەکەمی جیهانی تا نەوەدەکان ئەگریتە بەر. بزاڤە جۆربەجۆرەکانی کورد لە گەشە و سەرهەڵدانن و کورد خەریکە خۆی دەدۆزێتەوە. ئەم شێعرە خۆی لە چەند ڕەهەند دایە: بەخەبەرهێنانی گەلێکی خەولێکەوتوو و بێئاگا، ناساندن و نواندنی ڕوومەتی ناحەز و دزێوی داگیرکەر بە جەماوەرەکەیەتی.

شێعر و خەباتی کۆمەڵایەتی

شێعر ئەمجارەش باشترین ڕێنوێن و ڕێنماییە. شێعرە کە بە زێڕی دەسەڵات نافریوێ و ڕێبازی بەر نادا، نابەرانبەرییە کۆمەڵایەتییەکان داخێکی گرانن بەسەر دڵی شێعرەوە. شێعر بۆ هێورکردنەوەی ئەم داخە لە هیچ هەوڵێک ناوەستێ و ڕوو لە ئاسۆی گەیشتن بە وڵاتێکی دێمۆکراتیک باری قورسی کۆمەڵ لە کۆڵ دەنێ و شاخە و شاخ و دۆڵ بە دۆڵ و وڵاتەوە وڵات وەک موسافیرێکی بێ پەساپۆرت خۆی بە ژووری هەموو دڵێکدا دەکات.

من لەو باوەڕە دام جیا لە ئەدەبی زارەکی، گۆرانی بەیت و بەند و باو، بەشی هەرە زۆری شێعری کلاسیک و ئەدەبی نووسراوی کوردی لەپێناو نیشتمان و بەرگری لە دۆزی ڕەوای کورد و بە مەبەستی وشیاریی کۆمەڵایەتی خولقاون.

هەر لە ئەحمەدی خانی، خانای قوبادی، حاجی قادر، قانع، دلدار، هەژار و هێمن، شامی کرماشانی، میرزا عەبدولقادر پاوەیی، نالی، سالم و کوردییەوە بگرە هەتا دەگاتە شاعیرانی هاوچەرخ و نوێتری وەک (گۆران، شێرکۆ بێکەس، عەبدوڵا پەشێو، لەتیف هەڵمەت، سوارە، فاتێح شێخولئیسلامی (چاوە)، موسلێح شێخولئیسلامی (ڕێبوار)، عەلی حەسەنیانی (هاوار) شەریف حوسێنپەناهی، ک.د ئازاد و ڕەحیم لوقمانی لە ڕۆژهەڵات هەموویان کرۆک و کاکڵەی بەشێکی شێعریان ئەچێتە خانەی ئەدەبی بەرگری لە نیشتمانەوە. شێعر و دەبڕینی ئەوان بە زمانی هونەر و زۆربەیان بە دوور لە دروشمی بریقەدار باس لە مان و بەرگری لە هەرمانی نەتەوە و ناسنامەیەک دەکەن کە مەترسیی فەوتان و سڕینەوەی لەسەرە.

لە شێعری نوێ و هاوچەرخیشدا سەرەڕای گەشەکردنی ئەدەبیات و تێکەڵبوونی ئەدەبی کوردیش بە شێواز و ڕێچکە ەئدەبییە نوێیەکان، بەڵام دیسان هەر توێژاڵێک لە ئەدەبی بەرگری بە شێواز و فۆرم و دەبڕینی سەردەمیانەوە لە زمانی شێعر و چیرۆک و ڕۆمان و سینەما و شانۆدا خۆی دەرخستووە.

سەرەتاکانی ئەدەبی چیرۆک و ڕۆمانی کوردییش هەر بە ئەدەبی بەرگرییەوە دەستی پێ کردووە، بۆ وێنە (شوانی کورد)ی عەرەبی شەمۆ، نۆڤلێتی (لە خەوما)ی جەمیل سائێب، ڕۆمانی (پێشمەرگە)ی دوکتور ڕەحیم قازی، (ژانی گەل)ی برایم ئەحمەد، (باقەبێن)ی ئەحمەد قازی، (هاوارەبەرە و میرزا)ی فەتاح ئەمیری، پاشان لەنێو ڕۆمانووسە نوێیەکانیشدا زۆربەی چیرۆک و ڕۆمانەکانی عەتا نەهایی لە چوارچیوەی پرسی ناسنامەی نیشتماندا دەخولێنەوە.

ئەدەبی بەرگری وێنای ڕەتکردنەوەی واقیعی تاڵی ژێردەستەیی دەکات. شانبەشان لەگەڵ ڕەوتی بەرگریی نیشتمانیدا کە لە شۆڕشدا بەرجەستەیە، ئەدەب هاواری کپکراوی کۆمەڵگەیە و زوڵم و ستەم ڕەت دەکاتەوە. بەگژ زوڵم و جیاکاری و شێوازەکانی عەرەباندن، فارساندن و تورکاندن و فریودانی خەڵکدا دەچێتەوە. خوێنەر فێری خۆشەویستی و عەشق دەکات، کە زۆر بواری هەیە. بەڵام لە هەموو گرنگتر ئەوەیە کە ئەدەبی بەرگری، تۆوی عەشق و خۆشەویستیی خاک و نیشتمان لە ناخی خوێنەردا دەچێنێ. لەوێدا جەنگاوەر کە پێمڵە و بە خاکی کوردستانە، لە ڕەگەزە سەرەکییەکانی ئەدەبی بەرگرین.

ئەدەب و شێعری بەرگری ویژدانی زیندووی نەتەوەیە، ئەدەبی بەرگریی دروشمبازی و هۆتافکێشانی هەرزانبەها نییە، بەڵکوو پارچەیەکە لە جوانی و هونەر، وێڕای بە گەڕخستنی زمانە لەوپەڕی درەوشانەوەی خۆیدا. تۆی وەرگر، دوای خوێندنەوەی هەر پارچەیەک لە ئەدەبی بەرەنگاری، لە ناخەوە دەورووژێیت، سۆزبەندییەک لە نێوان تۆ و خاکد چێ دەبێت و تێکەڵ بە نامەی دەقەکە دەبێت، کە نامەیەکی مرۆڤانەیە. ڕەنگە دوای نووسینی ئەو دەقە جوانە، نووسەر تووشی چەرمەسەری، یان نانبڕین بووبێ، بەتایبەتی لە وڵاتانی خۆرهەڵاتی ناویندا. یان کێ دەڵێ تووشی گرتن و ڕاوەدوونان نەبووە. دەقێک بە ویژدانی زیندوو، بە خۆشەویستی و ئارەقەی ناوچاوان نووسراوە. ڕەنگە نرخی ئەو دەقە یەکسان بێ بە ژیانی نووسەرکەی. ئەمە لەلایەک و لە لایەکی ترەوە، وەک هەر دەقێکی تر، حیسابی واتا و جوانی و هونەر نواندنی بۆ دەکرێ. نووسەرکەی وێڕای ڕازاندنەوەی، لەڕووی زەینی و هزرییەوە وەک هەر دەقێکی تر لەگەڵیدا ژیاوە و پێوەی ماندو بووە. ئەو بەو مەبەستە نووسیویەتی زیندوو بێت، بمینێتەوە و بەرگەی ڕۆژگار بگرێ، واتە تۆ دەبێ دوو جاران حیساب بۆ دەقی بەرگری بکەی، چونکە نووسەر دەبێ لێ ببڕێ دەقێکی ئەوتۆ بنووسێ، شایانی گیانی خۆبەختکەران و باڵای نیشتمانێک بێت، کە بە دەیان ملیۆن تاکی لەسەر دەژی و کەس نازانی لەکەیەوە هەیە، لێیشی ئازیزتر نییە.

ئەدەبی بەرەنگاری، پارچە نوسینێکی ڕەنگ کاڵەوەبووی و ڕنگبزرکاوی بێلایەن نییە، بەڵکوو لایەنی مافەکانی مرۆڤی کورد دەگرێت، تاکوو بە سەربەرزییەوە، خاوەنی خۆی و وڵاتی خۆی بێت. وەک هەموو گەلانی ئازادی دیکەی جیهان و دوور لە کوشتن و بڕین و ڕاوەدوونان، لەسەر خاک و ئاوی خۆی مافی مانەوەی هەیە. ئامانجی ئەدەبی بەرگری خونەی نەتەوەیە کە دوور لە هەوڵدان بۆ توانەوەی، دوور لە بە عەرەب و فارس و تورککردن، خوازیاری ژیانی سەردەمیانەیە. نەتەوەی ئازادیخواز دەیەوێ لە دنیادا ڕێزی لێ بگیرێت. ئەمیش ڕێز لە گەلانی دنیا بگرێت، ئەم گەلانەی دەوروبەری لە داگیرکەرەوە ببن بە دراوسێی و شارستانییانە مامەڵەی لەگەڵدا بکەن، نەک وەک دڕندەی دارستان، کە بەهێز بێهێز تێکدەشکێنێ. کاتێک وڵاتێک داگیر دەکرێ، ئیتر بێدەنگیی نووسەر لەم داگیرکارییە، لە ترسەوەیە. هەندێ جاریش بێدەنگیی نووسەر لە خیانەت نزیک دەبێتەوە.

ئەدەبی بەرگریی کۆی ئاوات و خولیا و ویست و داخوازی نەتەوەیەکە کە باس لە ئازادی و سەربەستی و سەربەخۆیی وڵاتەکەی دەکات. ئەو ئەدەبە هەندێک جار تووڕە و بێڕەزایە، هەندێک جاریش تراژیدییەکی قووڵە و جار جاریش وەک هەوری پاییزی دەگرمێنێ و ترس و سام دەخاتە دڵی نەیارانیەوە. ئێمە بەدرێژایی مێژوو ئاگاداری بەرخۆدانی نەتەوە ژێردەستەکانی هەموو جیهانین بۆ گەیشتن بە ئازادی و سەربەخۆیی نەتەوەکەیان، بۆ وێنە دەتوانین ئاماژە بە ئەدەبی بەرگریی مەجارستان لە سەردەمی داگیرکەرەکانی ئۆتریش، ئەدەبی بەرگریی یۆنانییەکان لە سەردەمی کۆیلەداریدا، ئەدەبی بەرگریی فەڕانسە لە سەردەمی شەڕیی دووەمی جیهانی لە بەرانبەر نازییەکانی ئاڵمان، ئەدەبی بەرگریی ئیتالیا لە سەردەمی ڕێنێسانس، ئیسکاتلەندییەکان و ئیرلەندییەکان پاش ڕێنێسانس، ڕووسەکان لە سەروبەندی شۆڕشی ئۆکتۆبری ١٩١٧، هەروەها ئێستاش دەتوانین ئاماژە بە کوردستان و فەلەستینییەکان بکەین کە بە کەڵکوەرگرتن لە ئەدەبی بەرگری و بەتایبەتی لە بواری شێعردا، بەردەوام بە گژ داگیرکەرەکاندا دێنەوە و ڕەنگە زۆر لە هێزە چەکدارەکانییان کاریگەرتر بووبێتن. لە وەها قۆناغێکدا کە وڵاتێک تێیدا بەسەر دەبا، ئەدەبی بەرگری بەدی دێت و کاریگەرترین زەفەر بە نەیاران و داگیرکەران دەبات.

بۆیە ئەدەبی بەرگری هاواری ڕاچەنین و ڕسکانئاسای ناخی پڕ لە ژان و تەوژمی هونەرمەندێکی ئازار چەشتووی نەتەوەیەکی چەوساوەیە کە بۆ ئازادی و ڕزگاری و ئامانجە بەرزە مرۆییەکان خەبات دەکات.

دارسمە

دەنووکی لە سمین ناپارێزێ

بە ئەمە دەڵێن حیکمەتی حیجاب!

هەر چەند لەم ڕۆژانەی دواییدا "مەولەوی عەبدولحەمید" وتارخوێن و پێشنوێژی بەلووچان لە خۆرهەڵاتی ئێران لە وتارێکی هەینی ئەم دواییانەدا گوتی "هیچ حاکمێک دەستەڵاتی ڕەهای نییە و دەستەڵاتی ڕەها هی خودایە"، بەڵام ئەو قسەی خۆی دەکات و ئاخوندی شارانی دیکەی ئێرانیش هەرکامیان دەدمێنێتە زوڕنای بەردەمی خۆیەوە.

ئەو ئاخوندانەی وەک نوێنەری ڕێبەری کۆماری ئیسلامی بۆ خوێندنەوەی وتاری هەینی لە شاران دەستنیشان کراون، پێچەوانەی مەولەوی عەبدولحەمید پێیانوایە دەستەڵاتداری تەواون و تەنانەت دەستەڵاتیان دەچێتە نێو ژیانی خێزانان و مافی خۆیانە دەست بخەنە دار و دیواری باڵەخانە و ژووری هەموو ماڵێکەوە.

هەر ئاخوندێکی نێو دەستەڵاتی ئێران، تەنانەت ئەگەر سەر بە ئێتیلاعات و هێزی ئینتزامی و سوپای پاسدارانیش نەبێت، بۆ خۆی بە ڕەوای دەزانێت هەرکاتێک دڵی بخوازێت تەواوی ئەو بزمارانەی تۆی خوێنەر لە دەر و دیواری ژووری خۆتت داون و بەتەمای لە داهاتوویەکی نزیک یان زۆر دووردا کەلوپەلی دڵخوزای خۆت و شتی سەیروسەمەرەیان پێوە هەڵبواسی، ئەو بۆی هەیە بە چاونووقاندنێک هەموویان هەڵکەنێت و فڕێیان بداتە دەرەوە.

ئاخوند زۆر شتی دیکەشی لەدەست دێت. هەرچەند تۆ بتهەوێت لەچک لە سەرت فڕێ بدەی و پرچت پەخشان بکەی و بە سەر شانااندا بەبایدا بدەی، یان سینگت دەرپەڕێنی و بە چەشنێک هەڵبەزودابەزی پێ بکەی و جەنابی ئاخوند ئیشتیای ببزوێت و وابزانێت تۆ یەکێک لە ٧٢ حۆرییەکەی ئەوی و خەریکی لە ئێستاوە هەستی دەبزوێنی، بەڵام ئەو هەر پێداگرە و ئەگەر خۆت دانەپۆشی، فەرمان دەردەکات بتخەنە نێو پاسێکی کورتی ئەو هێزانەی کچانی قژ بەدەرەوە بە شێوەی ئەستوونی دەبەنە بنکەی پۆلیسی دژی ئەخلاق و بە شێوەی ئاسۆیی و لە زەویی نیزیکەوە دەیاننێرنەوە دەرەوە و هێندێک جاریش بە هۆی ئەوەی نەخۆشیی زۆر کۆنیان لێ دەدەکەوێتەوە، ناچاران بیانگەیننە نەخۆشانەیەک و ئەوانەی دەگەنە نەخۆشانەش ئەوندە پێناچێت بەڕێ دەکرێنە ساردخانە.

هەر لە سەروبەندی لێدوانەکەی مەولەوی عەبدولحەمید و باسکردن لە دەستەڵاتی سنووورداری مرۆڤ، وتارخوێنی نوێژی هەینیی "ئارانی بیدگۆڵ" لە پارێزگای ئیسفەهان، ڕەخنەی توندی لە بوونی "چێشتگەی کراوە" لەنێو ماڵ و باڵەخانان گرت و گوتی: "چێشتگەی کراوە لەنێو باڵەخانە و ماڵاندا شتێکی گونجاو نییە و ژن نابێت لەکاتی چێشتلێناندا بکەوێتە بەرچاوی میوانانەوە."

جەنابی "ئەبولفەزل سلێمانی" وتارخوێنی "ئارانی بیدگۆڵ" دڵێت: "ژن کاتیک لە ماڵەوە میوانی هەیە، پێویستە بتوانێت بێئەوەی بکەوێتە بەرچاوی میوانەوە کاری خۆی بکات و لە چاوی خەڵکی دیکە بپارێزرێت."

دەکرێت ئەم لێدوانەی جەنابی ئاخوند بە دوو شیمانەوە لێکبدرێتەوە. شیمانەی یەکەم ئەوەیە کابرا خەڵەفابیت و حەمام و چێشتگەی نێو باڵەخانەی ماڵانی لێ تێکچووبێت. لەم شیمانەیەدا هەموومان دەگەڵ جەنابی ئاخوند هاوڕاین و بەباشی نازانین ژنی خانەخوێ بە بەرچاوی میوانانەوە خۆی بشوات. تەنانەت حەزمان لێ نییە و ژن بە قژی خاو و وشکنەکراوە لە حەمام دەربچێت. لەم دۆخەدا ئەگەر قژی خاو و بۆنداری ژنی خانەخوێ لە چاوی میوانیشەوە نەدیو بێت، لە وەرزی سەرمادا لە سۆزی سەرما نەدیو نابێت و سەرما لە چاوی حیزیش ئەنگێوەترە.

بەڵام شیمانەی دووهەم لە لێدوانی ئاخوندی گۆرینەوە ئەمەیە ڕەنگە جەنابی ئاخوند ڕێک مەبەستی ئەو کابانە بەڕێزە بێت لەنێو چێشتگە دێت و دەچێت و خەریکی کوڵاندن و پوختاندنی خواردەمەنییە. ئەمەیان ڕێک بۆ ڕوانینی چاوحیزانەی ئاخوندەکە دەگەڕێتەوە.

ئاخوند بەردەوام دژایەتیی هەموو دیاردەیەکی تازەداکوتووی نێو ژیانی مرۆڤ دەکەن و ئەمەش شتێکی نوێ نییە و لە کۆنەوە باوە. لە سەردەمی دەستەڵاتی قاجاراندا ئاوی لوولەکێشی بە حەرام و ناشەرعی دەزانرا و ئاوڕشێنی حەمامیشیان بە حەرام دەزانی و دەیانگوت بەم ئاوڕشێنکردنە غوسڵیان دەرناچێت. تەنانات دژی داگیرساندنی گڵۆپی بەرقیش بوون و دەیانگوت ڕووناکیی گڵۆپی بەرق ڕووناکیی شەیتانە و ئەگەر ئەم پۆرگە شووشەیی بێنەوت و سووتەمەنییە ڕووناکی بدات و بە فووپێداکردن نەکووژێتەوە، کاری شەیتان نەبێت کاری کەسێکی دیکە نییە. هەر لەبەر ئەمە بوو دووکانداران و خاوەنی ماڵان هان دەدران ئیزن نەدەن شەیتان بە هۆی داگیرسانی ئەم پۆرگە شووشەییانەوە پێ بنێتە ماڵانیانەوە.

سەرەڕای هەموو ئەم گۆڕانکارییانە، ئێستا بەدووری مەزانن کاتێک بڕۆنە ماڵی خوتبەخوێنی گۆرینی ئارانی بیدگۆل، لە ماڵی خۆی چێشگەی کراوە (ئاشپەزخانەی ئۆپێن)ی هەبێت و بەدووریشی مەزانن ئاخوندەکە خۆی لەکاتی بەسەرکردنەوەی لاپەرەی تەوزیوحولمەسایل و شتی وادا جاروبار سەری بەرز کردبێتەوە و چاوی بە کابانی ماڵی خۆی کەوتبێت و چێژی لەو سامانە وەرگرتبێت خوا پێی داوە و عەقڵی خۆی دەگەڵ خوێندنەوەی تەوزویحولمەسایل لێکدابێت و ئەمجار بە مێشکێکی تێر و تەسەلەوە بەم ئاکامە گەیشتبێت لە ترسی چاوی میوانان لە ژوورەوە دیواری کورتی چێشتگەکەی ماڵی خۆی بەرز بکاتەوە و هەتا بەری میچ هەڵیبچێت و لە دەرەوەش کابانی ماڵ لەنێو قوماشێکی ڕەش و تاریک و گنجاوی وەرپێچێت و ڕوخسار و بەرز و نزمیی پاش و پێشی کاڵا خواپێداوەکەی لە چاوی بەدکار بپارێزێت و بە هەموو نێرەوەزی سەردەمی بسەلمێنیت: "ماڵی خۆت توند بگرە و کەس بە دز مەگرە".

بە ئەمە دەڵێن حیکمەتی حیجاب!

KURDISTAN

Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan

NO:845 20 April 2023

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:

www.kurdistanmedia.com
info@kurdistanmedia.com
www.kurdch.tv: Yahsat 1A @ 52.5° East MHz 12594
polarization: Vertical -27500 FEc : 2/3
Radiodk59@gmail.com

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com
ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

بەرهەمی نوێی چاپەمەنیی حیزبی دێموکرات: چاپ و بڵاوکردنەوەی ”جانیان قصر فیروزە“

”جانیان قصر فیروزە“، نوێترین بەرهەمی چاپەمەنیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران چاپ و بڵاو بۆوە.

”جانیان قصر فیروزە“، نووسینی ڕۆئیا حەکاکیان بەسەرهات و وردەکارییەکانی تێرۆری مێکونووس لە برلینی ئاڵمانە و لە دڵی بەڵگەنامە و دیکیۆمێنتەکانەوە باس لە پەروەندەی تێرۆری د. سادق شەرەفکەندی، سکرتێری پێشووتری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و هاوڕێیانی دەکات.

عەلی بداغی، بەرپرسی بەشی چاپەمەنیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە لێدوانێکدا بۆ ”کوردستانمێدیا“ ڕایگەیاند: ”ئەو بەرهەمەی خاتوو ڕۆئیا حەکاکیان کە بە زمانی ئینگلیزی نووسیویەتی، پێشتر لەلایەن ”مامۆستا عەبدوڵلا حەسەنزادە“وە و لەژێر ناوی ”پیاوکوژانی کۆشکی فیرووزە“دا کراوەتە کوردی و چاپ و بڵاو بۆتەوە؛ بەڵام نوسخەی فارسیی کتێبەکە لە وەرگێڕانی بەڕێز ”ئارەش جودەکی“ یەکەمجارە وەک بەرهەمێکی چاپەمەنیی حیزبی دێموکرات چاپ دەکرێ و بڵاو دەبێتەوە. هەروەها پێشتر نەمر ”فەتاح کاویان“ ئەو کتێبەی لە ئینگلیزیڕا کردبوو بە کوردی، بەڵام مخابن نەیتوانی بیگەیەنێتە قۆناغی چاپ و بڵاوبوونەوە.“

”پیاوکوژانی کۆشکی فیرووزە“ کە بەرهەمێکی ئەدەبیی کەموێنەیە، پەردەی لە زۆر لایەنی نادیاری تێرۆری مێکونووس هەڵداوەتەوە و بەرهەمی ٥ ساڵ کاری بەردەوامی خاتوو ڕۆئیا حەکاکیان لە هەڵدانەوەی وتار و ڕاپۆرتی ڕۆژنامەکان، ئەرشیف و بەڵگەنامەی دادگای مێکونووس و وتوویژ لەگەڵ دادوەر و پارێزەرەکان و هەروەها بنەماڵەی قوربانییان و ئەو کەسانەیە کە لە تێرۆری مێکونووسدا لە مردن ڕزگاریان ببوو.

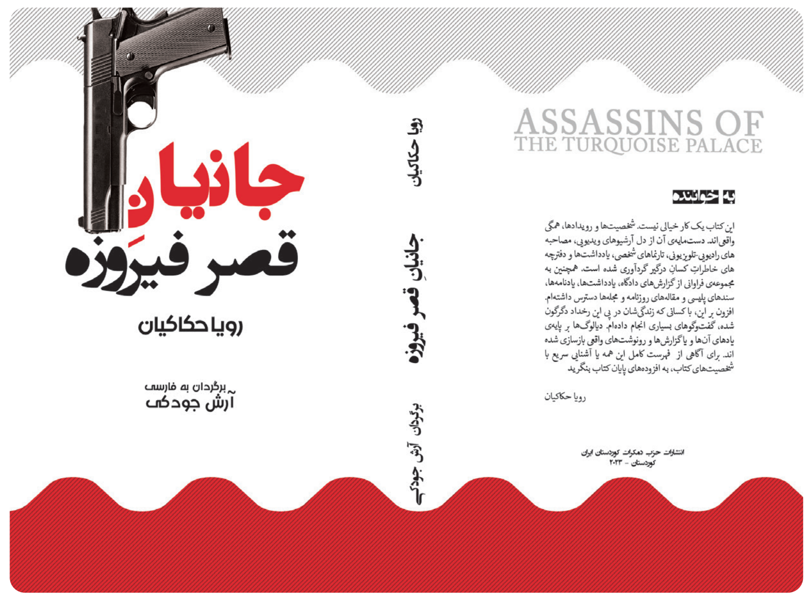

”جانیان قصر فیروزە“، تازەترین بەرهەمی چاپکراوی بەشی چاپەمەنیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ٣٢٠ لاپەڕەدا چاپ و بڵاو بۆتەوە.

”تلاش در راه تفاهم“ هەوڵێک بۆ چارەسەری ئاشتییانەی پرسی کورد

کتێبی ”تلاش در راه تفاهم“ لە کۆکردنەوە و ڕێکخستنەوەی تەیموور مستەفایی چاپ و بڵاو بۆوە.

نێوەرۆکی کتێبی ”تلاش در راه تفاهم“ کە لە سێ بەشدا کۆ کراوەتەوە، بریتییە لەو هەوڵانەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەپێناو چارەسەری ئاشتییانەی پرسی کورد دەوای شۆڕشی ساڵ ٥٧ و هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامی داویەتی.

بەشی یەکەم و دووهەمی ئەو کتێبە بریتییە لە بەیاننامە و هەڵوێستی ڕێبەریی حیزب و ڕاپۆرتی هەیئەتەکانی نوێنەرایەتیی حیزبە کە ساڵی لەلایەن یەکێک لە تێکۆشەرانی دێموکرات بە ناوی ”ناسر“ەوە کۆ کراوەتەوە و ڕێکخراوە. بەشی سێهەمی کتێبەکەش دوو ڕاپۆرتی لە خۆ گرتووە کە تۆڕی میدیایی ”بی بی سی“ و ڕۆژنامەی ”لۆمۆند“ لە دە ساڵەی تێرۆری د. عەبدولڕەحمان قاسملوودا بڵاویان کردۆتەوە.

تەیموور مستەفایی کە ئەرکی کۆکردنەوە و لەچاپدانەوەی ئەو بەڵگەنامانەی لەئەستۆ گرتووە، لەبارەی ئەو هەوڵە دەڵێ:“مەبەست لە کۆکردنەوە و لەچاپدانەوەی ئەو کتێبە وەلامدانەوە بە هەموو ئەو کەسانەیە بەمەبەست و دوژمنکارانە و بەبێ لەبەرچاوگرتنی جینایەتەکانی ڕێژیم لە کوردستان حیزبی دێموکرات سەبارەت بە ڕووداوەکانی کوردستان تۆمەتبار دەکەن و ئۆباڵی شەڕی کوردستان دەخەنە ئەستۆی حیزب.“

نێوەرۆکی ئەم کتێبە ڕۆچنەیەکی باش بۆ ئەو بەشە لە خەڵکی ئێران و نەوەی نوێی کۆمەڵگەیە کە ئاگاداری وردەکارییەکانی ڕووداوەکانی سەرەتای هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامی و لەشکەرکێشیی ڕێژیم بۆ سەر کوردستان نین و لەو ڕێگەیە و بە بەڵگەوە ڕاستییەکانی خەباتی ڕەوا و بەحەقی کورد لە ئێرانیان بۆ دەردەکەوێت.

بەر لە ماڵاوایی

هێمن شاعیری ژن، ژیان، ئازادی

برایم جەهانگیری

لە بەهاری ساڵی ١٣٦٤دا کورد کەسایەتییەکی هەڵکەوتەی ئەدەبیی مێژووی خۆی لەدەست دا. مامۆستا هێمن ئەو کەسایەتییە مەزنە زمانپاراو و قەڵەمڕەوانە بوو کە بەداخەوە مەرگ مەودای نەدا و لە تەمەنی ٦٤ ساڵیدا ماڵاوایی لە گەل و نیشتمانەکەی کرد.

هێمن یان سەید محەممەدئەمینی شێخولئیسلامی لە ساڵی ١٣٠٠ هەتاوی لە گوندی لاچین لەدایک بوو. بە بووونی هێمن دایکی شیری ویشک دەکات و ناچار دەبەر دایانی دەنێن و کورد کوتەنی بە دایان گەورە بوو. هێمن کوڕی بنەماڵەیەکی دەستڕۆیشتووی مەهاباد و موکریان بوو، باوکی ناوی سەید حەسەنی موکری لە بنەماڵەی مەلا جامی و دایکی شێخزادە و لە بنەماڵەی شێخی بورهان بوو. شێخی بورهان و خانەقای شێخی بورهانی ئەوکاتی قوتابخانەیەک بوون بۆ زمانی کوردی و بۆ هەستی کوردایەتیش. هێمن سەرەتا پێچەوانەی حەزی خۆی بەر خوێندنی ئایینی نرا و دواتر ڕێی کەوتە خانەقای شێخی بورهان و لەوێ دەگەڵ هەژار (مامۆستا هەژار) لە خزمەت «مامۆستا فەوزی»دا فێری زمانی کوردی و هەستی کورایەتی بوون، تا وای لێ دێ هەردووک بوونە شاعیری میللیی کۆمار.

لە کۆمار و دوای کۆمار نەخشی هێمن لەسەر زمان و ئەدەبیاتی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەرچاو دەبێ و ئیدی دوای ڕووخانیش هێمن ڕۆژهەڵات بەرەو گەرمێن بەجێ دێڵێ و لەوێ لە قوتابخانەی دێموکراتدا درێژە بە شێعر و بەفێربوون و بە خەبات بۆ ئازادیی کوردستان دەدا. ئەو بە هەق شاعیرێکی ئازادیخواز و نوێخوازی کورد بوو، لەم بابەتەدا تەنیا ئاوڕێکی کورت تەنیا لە یەک ڕوانگەی مامۆستا هێمن.

مامۆستا هێمن بەحەق ئەستێرەیەکی پڕشەنگداری ئەدەبی ئاسمانی کوردەواری بوو کە لە ماوەی ژیانیدا بە پێشکەشکردنی چەند دیوانی شێعری و پەخشان (تاریک و ڕوون، پاشەڕۆک،ناڵەی جودایی وبارگەی یاران) و چەند چیرۆک و وەرگێڕان جێگەیەکی تایبەتی لەنێو گەلی خۆیدا کردەوە و کتێبخانەی کوردییشی بە جوانترین و ڕەسەنترین وشە کوردییەکان ڕازاندەوە.

مامۆستا هێمن یەک لە بەهەسترین شاعیرانی کورد بوو. ئەو مرۆڤێکی پەپوولەیی بوو، هزروبیری وەک ئاوی زوڵاڵی کانی ڕوون بوو. ئەو بە مانای ڕاستەقینە ئینسان بوو:

«ئارەزووومە هەرچی ئینسانە بە ئازادی بژی
چۆن گەلی داماو و دیل و مات و خەمگینم دەوێ؟»

هێمن مودێڕن بوو، لە هەموو بوارەکاندا پێشەنگ و پێشکەوتوو بوو، بەڵام من لێرەوە دەمهەوێ لە یەک ڕوانگەوە زۆر بە کورتی سەرنجێک بدەمە شێعرەکانی کە ئاوێتەی ڕووح و ڕەوان و هزر و بیری مامۆستا بوون. ئەو بەڕاستی باوەڕی بە نەهێشتنی ستەمی لەڕادەبەدەر بەرانبەر بە ژنان هەبوو. ئەو ژنی تەنیا وەک جەستەیەکی چێژبەخش بۆ پیاو سەیر نەدەکرد، ئەو ژنی هیچ پێ کەمتر نەبوو لە پیاو. مامۆستا بە دوو شێوە و بۆ دوو مەبەست بەتایبەتی باسی ژن دەکا.

هێمن لەپێشدا باسی ڕزگاریی نیشتمانەکەی دەکات و لەو باسەدا ژن و پیاو لە پەنا یەک دادەنێ و پێیوایە دەبێ ژن و پیاوی کورد بەیەکەوە شان وەبەر بەرپرسایەتی بدەن و بۆ ڕزگاریی نیشتمانی هەوڵ بدەن:

«ئەختەر کچە کوردی چاومەست
ئەی پێشمەرگەی میللەتپەرەست
ئیلهامدەری شێعر و هەڵبەست
کە دیتمی تفەنگ بەدەست
زانیم گولی هیوا پشکووت
بەیانی ئازادی ئەنگووت»

لە شوێنێکی دیکەدا دووبارە دەڵێ:

«من تەشیڕێسێکی وەک شیرنی وەفاییم بۆ چییە
کیژی وریای چاوکراوەی فێرە زانینم دەوێ»

لەو دوو شێعرەدا بەجوانی دەردەکەوێ کە مامۆستا هێمن یەکەم، گرینگی بە خەباتی ڕزگاریخوازانەی کورد دەدا و دوایەش بەرپرسایەتیی ئەو خەباتە بەتەنیا ناوێتە سەر شانی پیاوی کورد بەڵکوو ژنیش هان دەدا کە شان بە شانی پیاوان بۆ ڕزگاری نەتەوە و نیشتمانی کورد لە چنگ ستەم و داگیرکاری هەوڵ بدات. گرینگی بەشداریکردنی ژنان لە خەباتی ڕزگاری خوازانەدا لای مامۆستا هێمن هێندە بەنرخ بووە کە دیتویەتی ئەختەری کچە کورد چەکی پێشمەرگەی لە شان کردووە، ئەو جار باوەڕی بە ڕزگاری کورد هێناوە، بۆیە دەڵێ «زانیم بەیانی ئازادی ئەنگووت».

بەڵام هێمن لە هەمان کاتدا هەموو شتێک لەو بوارەدا نابەستێتەوە بە خەباتی ڕزگاریخوازانە و نقورچێکیش لە خەڵکەکەی خۆی دەگرێ بۆ ئەو ستەمەی لە ژنانی دەکات و بەمجۆرە هەم پیاوی کورد وشیار دەکاتەوە و هەم ژن وەئاگا دێنێتەوە کە ئەو دوو جار ستەمی لێ دەکرێ. سەیری ئەو شابەیتە بکەن کە خۆی بەتەنیا دیوانێکە:

«ئەسیری بسکی ئاڵۆزی کچە کوردێکی نەشمیلم
تەماشا کەن چ سەیرێکە بە دەستی دیلەوە دیلم»

لێرە دا مامۆستا هێمن بە زانایی و بە تیرێک دوو نیشان دەپێکێ:

«تەماشاکەن چ سەیرێکە بە دەستی دیلەوە دیلم»

ژنی کورد دوو جار ئەسیر و دیلە، یەکەم دیلی بەردەستی داگیرکەرانە و دووهەم دیلی نەریتی کوردەوارییە، و لەهەمان کاتدا مامۆستا بۆخۆشی وەک تاکی کورد دیلی دەستی داگیرکەرانە، بۆیە مامۆستا دەڵێ « تەماشا کەن چ سەیرێکە .... بەدەستی دیلەوە دیلم».

هەر لەو بارەوە و ئەوجار زۆر ئاشکراتر ڕوو دەکاتە بزاڤی ڕزاگاریخوازیی کورد و حیزبەکان و بە گشتی کۆمەڵگەی کوردەواری و فۆرمۆڵەکەیان بۆ چارەسەر دەکا و پێیان دەڵێ کە ئەگەر لە دووی ئازادی وێڵن، ئەوە سەرەتای ئازادی لە ئازادیی ژنەوە دەست پێ دەکا.واتە ژن و ژیان و ئازادی لێک گرێ دەدا و دیسان بە شاشێعرێکی بێوێنە بە پیر ئەو بیرۆکەی خۆیەوە دێت و دەڵێ:

«با هەزار زێ و گادەر و لاوێنی ڕوونیشمان هەبێ
تاکوو ژن ئازاد نەبێ سەرچاوەکەی ژین لیخنە»

بەڵێ هێمن بە ڕاستی شاعیری عیشق و ئازادی و یەک لە بەهەستترین شاعیرانی کورد بوو، دڵێکی پاک و بێگەری لە چەشنی دڵی منداڵان و خۆزگە و خۆلیایەکی گەورە لە چەشنی سەربەستیی کوردستان کۆی ڕوح و ڕەوانی ئەو مرۆڤەی داگرتبوو:

«بۆ بە کفری دادەنێن گەر من وەکوو پێشمەرگەیەک
هات گوتم پاراستنی ئیلام و هەرسینم دەوێ*

.

.

.

من بە فرمێسکی ڕنووی کوێستانی کورد پەروەردە بووم
کوڵمی سوور و چاوی شین و سینگی بەفرینم دەوێ»

***

تێبینی: لە کۆنگرەی چواری حیزبدا ئەو بەیتە لە شێعری فرمیشکی ڕنوودا بەو شێوەیە خوێندرایەوە، دوایە نازانم بۆ لە هەندێ لە چاپکراوەکانی دیکەدا نەما.